

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Філософія людяності в освіті, науці та житті

Збірник наукових матеріалів
круглого столу,
присвяченого пам'яті
професора Анатолія Олексійовича Приятельчука
(Київ, 19 квітня 2024 року)

КИЇВ
 VADEX
2024

УДК 1(091)(477)(092):177.72

Ф 56

*Рекомендовано до друку вченою радою філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 11 від 29.04.2024 року)*

Редакційна колегія:

Конверський А.Є., д. філос. н., проф., акад. НАН України (голова);
Губерський Л.В., д. філос. н., проф., акад. НАН України;
Руденко С.В., д. філос. н., проф.;
Сайтарли І.А., д. філос. н., проф.;
Шашкова Л.О., д. філос. н., проф.;
Маслікова І.І., д. філос. н., доц.;
Власенко Ф.П., к. філософ. н., доц.;
Левченюк Є.В., к. філософ. н., доц. (відповід. секретар).

Адреса редакційної колегії: 01601, Київ, вул. Володимирська, 60,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський
факультет кім. 232; (+38044) 239-34-46.

Філософія людяності в освіті, науці та житті: збірник наукових
матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті професора Анатолія
Олексійовича Приятельчука (м. Київ, 19 квітня 2024 року) / Ред. кол.
А.Є. Конверський, Л.В. Губерський, [та ін.]. Київ: ВАДЕКС, 2024. 142 с.

ISBN 978-966-972-103-7

У збірнику представлені наукові матеріали круглого столу
«Філософія людяності в освіті, науці та житті», присвяченого пам'яті
професора Анатолія Олексійовича Приятельчука.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також усіх, хто
цікавиться філософією та науковим доробком професора
А.О. Приятельчука.

Тексти статей, тез подано в авторській редакції. Відповідальність за
зміст публікацій, точність наведених фактів, цитат, власних імен, інших
відомостей покладено на авторів.

ISBN 978-966-972-103-7

© Власенко Ф.П., Левченюк Є.В.,
Товмаш Д.А., упорядкування, 2024

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники круглого столу, колеги, друзі!

Ми черговий раз зібралися, щоб згадати й вшанувати професора Анатолія Олексійовича Приятельчука – Людину, яка 54 роки свого життя присвятила Київському національному університету імені Тараса Шевченка, пройшовши шлях від студента до професора, завідувача кафедри філософії гуманітарних наук (2006–2021 рр.).

У березні 2021 року Анатолій Олексійович Приятельчук відійшов у засвіти. Для нас ця втрата залишається й до нині дуже болючою. Адже його життя було справжнім прикладом працелюбства, інтелігентності, глибокої поваги й любові до своїх рідних, друзів, колег, учнів та студентів. Він був патріотом України, талановитим ученим-філософом, педагогом від Бога, мудрим наставником молоді, Людиною з невичерпною життєвою енергією, якою заряджав оточуючих. Саме ці життєві цінності й особисті якості набувають надзвичайної актуальності сьогодні, коли в умовах повномасштабного вторгнення ворога, наш народ відстоює свою свободу і незалежність. Захист Вітчизни вимагає від кожного громадянина України самовіддано служити своєму народові, робити все можливе для досягнення Перемоги, відстоювати й захищати високі принципи демократії, гуманізму, загальнолюдські цінності. Про таке призначення людини завжди говорив професор А. О. Приятельчук, виголошуючи це в навчальних аудиторіях, демонструючи своїм власним прикладом у житті.

На превеликий жаль, Анатолія Олексійовича немає серед нас, але його ідеї, світла пам'ять живуть у кожному, хто сповідує і впроваджує філософію людяності.

Проведення кафедрою філософії гуманітарних наук круглого столу «Філософія людяності в освіті, науці та житті», присвяченого вшануванню пам'яті професора А. О. Приятельчука, вже стало доброю традицією для щорічної наукової дискусії з актуальних проблем буття людини.

Бажаю учасникам круглого столу плідної роботи та творчих успіхів!

Декан філософського факультету
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
академік НАН України,
доктор філософських наук, професор
А. Є. Конверський

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА А.О. ПРИЯТЕЛЬЧУКА

Анатолій Олексійович Приятельчук народився 23 серпня 1947 року в селі Крушинівка, Бершадського району, Вінницької області в сім'ї вчителів Приятельчука Олексія Сільвестровича та Приятельчук Олени Степанівни. У 1962 році закінчив Крушинівську восьмирічну школу, в 1965 році – Красносільську середню школу. Після закінчення школи рік працював у рідному колгоспі, а в 1966 році вступив на механіко-математичний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. У вересні 1968 року, відчувши потяг до філософської науки, перевівся на філософський факультет Університету, який закінчив у 1972 році. Отримав вищу освіту за спеціальністю «філософ, викладач філософських дисциплін і суспільствознавства». У 1975 році закінчив аспірантуру та в 1982 році захистив кандидатську дисертацію на тему: «Розвиток матеріалістичної традиції у вітчизняному природознавстві у другій половині XIX – початку XX століття».

З 1974 року по 1976 рік Анатолій Олексійович Приятельчук працював заступником Голови профкому об'єднаної профспілки Київського державного університету імені Тараса Шевченка. З березня 1976 року – асистент, а з 1984 року – доцент кафедри філософії гуманітарних факультетів. 28 травня 1986 року отримав вчене звання доцента, 25 січня 2013 року – вчене звання професора кафедри філософії гуманітарних наук. З 30 червня 2007 року працював завідувачем кафедри філософії гуманітарних наук філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Викладав нормативні курси: «Філософія» для студентів гуманітарних факультетів, «Філософія» для аспірантів і здобувачів гуманітарних спеціальностей. Започаткував і викладав спеціальні курси «Актуальні проблеми сучасної філософії», «Філософія бізнесу» для магістрів гуманітарних факультетів, «Людина і світ» для учнів Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Під науковим керівництвом Анатолія Олексійовича Приятельчука захищено 11 дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук.

Він проводив плідну наукову діяльність у таких галузях, як: історія філософії, соціальна філософія, філософія бізнесу, філософія права, філософія освіти тощо. Особливу увагу Анатолій Олексійович приділяв сутнісним вимірам та проблемам філософії бізнесу, феномену економічної свідомості, поняттям «власність», «капітал» та «багатство». Він розробив оригінальний авторський навчальний курс «Філософія бізнесу», в якому проводив детальний аналіз бізнес-процесів крізь призму філософської рефлексії.

Анатолій Олексійович Приятельчук є автором і співавтором понад 100 наукових і навчально-методичних праць, основними з яких є: Філософія: Навчальний посібник. За ред. І.Ф. Надольного. К: Вікар, 1997, 2000, 2001, 2002, 2003, 2005, 2006, 2010 (у співавт.); Людина і світ: Підручник. За ред. Л.В. Губерського, А.О. Приятельчука. К., 1999 (у співавт.); Людина і світ. Підручник. За ред. Л.В. Губерського. К. Знання, 2007 (у співавт.); Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): Навчальний посібник / За ред. акад. НАН України Л.В. Губерського/. К.: Знання, 2009, 2012 (керівник авторського колективу); Філософія: Підручник для студ. вищ. навч. закл. Х.: «Фоліо», 2013, 2018 (у співавт.); Нариси із сучасної філософії: Навчальний посібник, 2016 (у співавт.); Філософія: Навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів. К.: «ВАДЕКС», 2021 (керівник авт. колективу).

Професор А.О. Приятельчук був удостоєний державних нагород та почесних відзнак. Йому присвоєно почесне звання України «Заслужений працівник освіти України» (2017), нагороджений нагрудним знаком Міністерства освіти і науки України «Відмінник освіти України» (2002 р.) та Почесною грамотою Київського міського голови (2004 р.).

22 березня 2021 року Анатолій Олексійович Приятельчук відійшов у вічність. Це стало непоправною втратою. Для колективу кафедри філософії гуманітарних наук філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка професор Анатолій Олексійович Приятельчук назавжди залишиться професіоналом, науковим наставником, викладачем від Бога та Людиною з великим, щирим серцем.

Колектив кафедри філософії гуманітарних наук висловлює щире подяку всім учасникам круглого столу!

Академік НАН України, доктор
філософських наук, професор
кафедри філософії гуманітарних наук
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
Л. В. Губерський

ЧАСТИНА 1

ВІЙНА ЯК ВИПРОБОВУВАННЯ ЛЮДЯНОСТІ

*Шевченко С. Л.,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини
НМУ імені О. О. Богомольця
ex.theology@gmail.com*

ЛЮДЯНІСТЬ ЯК ОСНОВА АВТЕНТИЧНОГО БУТТЯ У ФІЛОСОФІЇ Ґ. МАРСЕЛЯ

Ґ. Марсель вважається одним із засновників французького екзистенціалізму. Безпосередня участь Ґ. Марселя в роботі Червоного Хреста під час Першої світової війни, трагічний досвід пошуку безвісти зниклих військовослужбовців, вплинули на його творчість, зокрема на осмислення ним проблеми смерті й безсмертя, екзистенціальної комунікації, кризи духовності.

Для Ґ. Марселя людина є конкретною як духовно-практична жива істота, як особистість, а не як член безликих соціальних груп. Життя розглядається філософом «як таїна», що конститує безпосереднє людське існування, за яким приховані глибинні екзистенційні підвалини буття – надія, відданість, вірність, смерть, любов.

Таким чином, автентичне буття, за Ґ. Марселем, – це існування окремого індивіда: саме воно володіє справжньою реальністю, і через нього в суб'єкті розкривається увесь світ, вся дійсність. Марсель вважає справжнім буттям не бездушний світ володіння, де відносини між людьми уречевлені і фетишизовані, а автентичний світ існування, де дуалізм людини і світу подоланий в самому акті екзистенції, в синтезі духовного та тілесного. Однак таке існування можливо реалізувати лише з допомогою іншого, вірніше через «надання» себе іншому завдяки любові [1].

Людське буття, в контексті марселівської творчості, – це основа таких цінностей, як вірність, любов, людське братство, основа, в якій відносини смертних неначе переймають дещо від вічності. Це надія, яку віднайшла екзистенція; прямо говорити про безсмертя душі тут неможливо, екзистенціалізм тим самим перестав би бути самим собою [2].

Автентичне буття, за Ґ. Марселем, – це «таїна» існування окремого індивіда: саме у цій таїні людина володіє справжньою (достеменною) реальністю, і саме так для суб'єкта розкривається увесь світ; справжнім буттям є не бездушний світ володіння, де відносини між людьми уречевлені і фетишизовані, а автентичний світ існування, де дуалізм людини і світу подоланий в самому акті екзистенції, в синтезі духовного та тілесного. Марселівська філософія постулює ствердження в

екзистенційному мисленні віри, любові та надії на спасіння (і таким чином може бути визначена в якості «позитивного екзистенціалізму»), які відкривають людині двері із світу уречевленого володіння в світ автентичного буття, яке Г. Марсель позначає як «буття-всупереч-смерті» тобто «буття – всупереч – небуттю», постулюючи відмову підкоритися диктатові Небуття.

Для екзистенціалістів відношення людини до власного життєвого часу є найважливішою проблемою (зокрема, вимір майбутнього). Щодо цього Г. М. Таврізян зауважує: «Особистісне відношення людини до свого життєвого часу – це також рішуча спроба протистояти нівелюючому, бездуховному функціоналізму суспільства. Для Марселя тут головне – проблема самоідентифікації людини» [3, с. 83]. Одним із найважливіших запитань, зауважує Г. Марсель, знати, до якої міри і в яких межах моє відношення з власним минулим може бути відтворене. Кожна людина – є носієм певного минулого, особистого досвіду, однак цей досвід може деградувати до готових, простих відповідей на запитання анкет; ось докази того, наскільки цей досвід вже є відчуженим і існує окремо від людини. Ми не в рівній мірі є нашим минулим.

З точки зору Г. Марселя, абсолютно невірним є те, що людина – це переважно проект; майбутнє саме по собі не може бути глибоким, тому що воно – нове, в новому ще не має глибини. Філософ доводить, що екзистенція знаходиться в тісному контакті не тільки з Богом і іншими людьми, але і з навколишнім буттям. Тому для нього і людина, власне кажучи, повинна розумітися як буття, що знаходиться в постійному становленні. Людина, для Г. Марселя (навіть більше, ніж для К. Ясперса), є людиною, якщо вона перевершує саму себе, якщо стає більше ніж людиною.

Індивід стає індивідом у справжньому сенсі лише тоді, коли він відкривається стосовно «Іншого», надає себе «Іншому». Для того, щоб конституювалося буття індивіда, необхідне існування в сьогоденні «Іншого». Тому в усіх випадках безпосередньою даністю в філософії Г. Марселя є взаємовідношення екзистенції з буттям через людей, через «ти», перш за все завдяки любові як самій чистій, трансцендентуючій формі інтерсуб'єктивності. Адже Г. Марсель впевнений, що «... тому, хто любив, добре відомо: те, що він любив у іншому, не зводиться до якостей, що піддаються точному визначенню – а таємниця, яка є моїм «я», це саме те, що в мені розкривається лише в акті любові» [2, с. 152].

Проблема участі в бутті іншої людини тісно пов'язана у філософії Г. Марселя із проблемою смерті. Саме Г. Марсель, єдиний серед філософів екзистенції, виділив як основний, істинний факт трагізму людської участі смерть ближнього, а не мисленнєве переживання людиною власного кінця, не усвідомлення власної смертності, яка супроводжує її до кінця життя. Гайдеггерівське «zum Tode sein» (як і «Freiheit zum Tode» Ніцше) є, на

думку Г. Марселя, спотвореним сенсом існування. Для нього самого проблема життя і смерті постає у всьому своєму значенні перш за все по відношенню до існування дорогої людини. Це ретельне проникнення в посправжньому пережитий досвід в філософії Г. Марселя поєднано із глибокою інтенцією повернути йому його онтологічну вагу. Філософ переконаний, що «Видовище смерті, яке нам пропонує цей світ, з певної позиції може розглядатися як безперервний імпульс до зради, до тотального відступництва. Можна навіть сказати, що постійна можливість самогубства є в цьому сенсі, напевно, основною точкою притягання будь-якої справжньої філософської думки» [3, с.86-87].

Філософ впевнений, що наша власність нас поглинає. Щоб цього позбутися людині потрібно змінити в собі життєву установку з «мати» на «бути». «Жити, в повному значенні цього слова, – за Г. Марселем, – це не існувати, не жити, не обмежуватися існуванням або животінням, а розпоряджатися собою, віддавати себе» [2, с.146]. Згідно мислителя «Врятуватись або загинути здатний лише той, хто живе, хто бере участь в житті або розглядається як той, хто бере участь в ньому. Але перш за все – той, хто втілює в собі водночас існування і цінність» [1, с. 22].

Список літератури:

1. Marcel G. Être et avoir. 1. Journal métaphysique: (1928-1933). – P.: Aubier, 1968, 220 p.
2. Марсель Г. НОМО VIATOR. Прологомени до метафізики надії [пер. з франц. В. Й. Шовкуна]. – К.: Видавничий дім “КМ Academia”, Університетське видавництво “Пульсари”, 1999. – 320 с.
3. Шевченко С. Л. Автентичність людського буття у філософії екзистенціалізму. – К.: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди імені НАН України, 2012. – 207 с.

Гончаренко М. М.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії гуманітарних наук
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Караульна Н. В.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії гуманітарних наук
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ЗА МЕЖЕЮ ЛЮДЯНОСТІ

Кожна фундаментальна категорія філософії обов'язково є категорією онтологічного, гносеологічного, логічного, діалектичного конструкту, який надає їй різноманітних смислів. Звернення до категорії «людяність» насамперед вимагає з'ясування її дієво-практичного сенсу, а отже мова буде йти про її онтологічний статус.

Цілком правомірною є теза, що «людяність є тим, що лежить в основі людського буття і саме вона і продовжує породжувати – у буквальному та точному сенсі слова – власне людське в людині» [1, с. 38]. Йдеться про своєрідні внутрішні установки, які допомагають людині формувати чесноти – співпереживати, співчувати, розуміти, боротися зі своєю тваринністю, спираючись на внутрішній світ моральних приписів. І це є дар для людини. І. Кант у «Категоричному імперативі» наголошував: «чини так, якби ти хотів, щоб усі чинили, не роби для себе винятків, чини завжди так, щоб людство (як у твоїй подобі, так і в подобі кожного іншого) – жодним чином не виступало лише як *засіб*, а як мета сама по собі». Коли ж – «тільки засіб», то отримуємо підставу для не-людяності, роз-люднення.

Та в умовах сучасного складноорганізованого світу ми мусимо констатувати, що «людство», попри всі перестороги І. Канта, найчастіше проявляє себе винятково засобом, що засвідчує тенденцію до закріплення у суспільстві установок спрямованих на деструкцію людських якостей, знецінення людського життя та роз-люднення.

Яскравим проявом такої деструкції, роз-люднення може розглядатися спільнота, для якої прагнення домінування, насилля, садизму, терору, антилюдськості та антигуманності виявляються абсолютно прийнятними для світосприйняття та навіть стають предметом задоволення та героїзування. Усе це нам активно демонструє збочена свідомість ресентименту цілої країни – рф, де патологія давно стала нормою, а норма – патологією.

Кризова ситуація людського буття в якому опинилася спільнота України внаслідок збройної агресії тоталітарної росії, лише підсилила гостроту протилежної їй гуманістичної та зворотної тематики. Ситуація війни змушує звертатися до переосмислення значень багатьох понять, таких як істина, справедливість, смерть, жорстокість, людяність, гуманізм та відшукувати відповіді на внутрішні екзистенційні запити щоб задовольнити потребу збереження внутрішньої стійкості та опори ментального стану суспільства, для якого людяність завжди була ціннісним орієнтиром буттєвості.

Постає питання, як залишатися людиною в умовах, коли будь-яке насильство може завадити суб'єкту виявляти свої морально-ціннісні переконання? У цьому разі набуває сенсу принципова установка М. Мамардашвілі: «Людина – це постійне зусилля бути людиною». Доречно пригадати і слова В. Франкла про те, що «наша людяність пов'язана не стільки зі словом, скільки з поведінкою», бо слово вимагає осмисленого підходу, воно проявляється з часом і в часі, а поведінка більш автентична, вона є найсуттєвішим свідченням та першим показником того – хто є хто? [1, с.72]. Відповідно, міра людяності не визначається вимірювальними пристроями, бо вона належить до сфери рідкісних станів, які або є, або їх немає, і напівміри тут бути не може, бо людяність виявляється доступною саме в ейдетичній сфері, а не в логічній.

Апріорна властивість людини, яка здатна сформуватись і проявляти себе лише у відношенні до Іншого, у зв'язках з Іншим на фоні смертей і трагедій виявляє себе у прозорінні недоступних раніше усвідомлень єдності та солідарності з Іншим. Відповідно, поняття людяності визначається ставленням людини до тих ціннісних установок, що формуються в розумінні людини тією чи іншою культурою.

У цьому сенсі людина та факт її людяності не може розглядатися крізь призму всезагального, універсального значення і сенсу, а саме поняття людяності звужується, стаючи предметом опосередкованого бачення кожної окремо взятої культури.

Кожна історична епоха демонструє нам приклади найскладніших, найдраматичніших ситуацій для окремих людських спільнот, які прикладом свого життя демонстрували гідну відповідь на виклики часу. Зворотній бік таких подій – навмисне застосування спільнотою деструктивних технологій, ціллю яких є «роз-люднення» – деперсоналізація, втрати «Я». Вони використовуються з метою нав'язування ідеології знеособлення, приниження гідності людини шляхом усереднення, нівелювання гуманітарної освіти, що призводить до втрати людиною навичок мислити самостійно. Ключовою технологією деперсоналізації є психологія уніформи та уніфікації. Поширеним способом роз-люднення є і психологія байдужості, яка сприяє розтоптуванню гідності особистості, зламу її неповторних рис. Під

впливом технологій роз-люднення, перебуваючи у нестабільному емоційному стані людина стає поживним середовищем для негативного впливу з боку подібних руйнівних систем [2, с. 125]. Яскравим прикладом результату такого руйнівного впливу шляхом задіяння системи технологій роз-люднення слугують ресентименти росії, де агресивна пропаганда ненависті впала на добре підготовлений впродовж століть ґрунт великодержавного шовінізму.

Відповідь на питання, як стало можливим тотальна дегуманізація та роз-люднення цілого пласту суспільства країни, яка у минулому пережила усі тяготи та жахіття Другої світової війни, певною мірою пояснюється наслідками застосування агресивних технологій розлюднення та випробуванням різних психопрактик відповідного напрямку. Ще у післявоєнні часи ХХ ст. К. Г. Юнг прогнозував, що саме росіяни займуть місце німецьких нацистів. В одному із інтерв'ю він сказав – «історія повториться, бо росіяни вже зачаровані демоном влади». Також він передбачив три елементи трансферу до нового нацизму: по-перше, нація котра увірує у свою непогришимість стане здобичу демонів, за його термінологією. І це здійснилося, росія проголошує себе святою Руссю, основою традиційних цінностей; по-друге, це буде переможна нація, «победоносная». І ми є свідками створеного культу победобесія; по-третє, одержимими стануть ті, хто гидуєчи провинною німців забуде про свою недосконалість. К. Юнг і в цьому виявився правим, росія і це пройшла, підміняючи поняття, все, що їй не подобається називаючи нацизмом ігноруючи при цьому свій шовінізм. Юнг зауважував, що всі лідери нацистів були буквально одержимі.

К. Юнг не помилився, нині ми є свідками, як сучасне «победобесіє» росіян виявилось ганебним прикладом параноїдального бажання самостверджуватися за рахунок інших народів, як правило, незахищених (військово) країн. Свою порожню, беззмістовну ментальну оболонку вони роками намагалися прикривати гіпертрофованою «перемогою» СРСР у Другій світовій війні не враховуючи участі інших народів. Виправданням агресії проти України є повне заперечення її існування, й ототожнення українського народу з проєкцією ворогів, у боротьбі з якими росіяни формують свою ідентичність. Для того, щоб ворог був завжди – архетипи ворога будуть свідомо прив'язуватися пропагандистами та ідеологами до конкретних явищ сучасної реальності. Це не що інше, як психічна проєкція [3, с.17].

Існують й інші чинники, що сприяли поширенню ідеології російського нацизму, фашизму та тероризму. Після Другої світової війни гітлерівська Німеччина була визначена умовним світовим консенсусом як приклад *абсолютного зла*. Відповідно усе, що було протилежністю ідеологемам німецького нацизму сприймалося як добро. Нажаль, це завадило постліберальній філософії, а відповідно і політикам провідних

демократичних країн, бачити злочини комуністичного режиму, а лише акцентуватися на злочинах нацизму Німеччини. Наслідком таких підходів, виявилось потурання реваншистських настроїв росії, яка прикидалася то нащадками лівих ідей соціалізму, то нащадками ідей традиційних цінностей. Західна еліта тривалий час закривала очі на той вплив, який рф вчиняла в незалежних країнах у воєнний спосіб. В ситуації неодноразових військових агресій, які проводила росія, було дуже безвідповідально відмежовуватися та не бачити в цьому системного реваншу тоталітарної машини [3, с.17-18]. Наслідки виявилися непередбачуваними й обернулися жахливою трагедією майже для сорока мільйонної країни та поставило під загрозу безпеку всього європейського континенту.

На превеликий жаль, «солодка риторика» лідерів західного світу, гібридність та непослідовність у діях, простежується й до нині. У свій час відсутність реакції сучасних ізоляціоністів, окрім «занепокоєння» на події в Грузії, Криму, Донбасі, Сирії, своєю м'якою мирною позицією розв'язали руки злу і призвели до великої катастрофи. Чи не є це свідченням крихкості людяності, що виявилася так легко зламаною, відкинутою жахливими діями та кровожерливими настроями великої кількості населення цілої держави рф?

І проходячи крізь пекельне горнило війни, переживаючи агонію неадекватних і невідповідних людяності форм існування, нам варто зберегти людяність та особисту гідність, транслуючи світу потужну силу людського духу. Маємо пам'ятати слова великого Г. Гессе, що любов вище ненависті, розуміння вище розлюченості, мир благородніший за війну.

Список літератури:

1. ГУМАНІЗМ. ЛЮДИНА. ЛЮДЯНІСТЬ. Матеріали XXXI-х Міжнародних людинознавчих філософських читань (постійнодіючий філософський семінар) (Дрогобич, жовтень 2021 року). - 227 с.
2. Сухова Н.М. Проблема збереження людяності в процесі суспільного розвитку: XX-XXI століття. Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. – 2017.- №1 (25). 123-126 с.
3. Іван Толстов, Ярослав Москвін. Етика в контексті миру та війни. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». Випуск 69.2023. 15 -19 с.

*Ищенко О. М.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії гуманітарних наук
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

СИМВОЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ В АСПЕКТІ ВІЙНИ

Ситуація війни, військових дій на теренах України, актуалізує тематику політичної символіки та її знаковість і важливість для консолідації українського суспільства. Як відомо, політична система будь-якої держави не позбавлена політичної символіки, відтак знаків, які є предметами або актами людської поведінки дотичних до політичної сфери, і є культурною пам'яттю певних соціальних груп або спільнот. Політичний символізм представляють знаки, що пов'язані з владою і є визнаними на основі соціальної конвенції в даній країні.

Метою нашого дослідження постає аналіз сучасної політичної символіки у політичному просторі в аспекті російсько-української війни.

Сьогодні спостерігається активізація політичного символізму у політичному житті нашої держави, що передбачає собою різноманітний синтез різних знаків в ієрархії знакових систем. Особливе місце займає мовна символіка, яка актуалізує емоційний стан більшості українців і спонукає до певних дій, як-от: національні девізи: “Герої не вмирають – вмирають вороги”, “Все буде Україна”, “Добрий вечір, ми з України” та політичні гасла “Слава Україні” – “Героям слава!”, “Слава нації” – “Смерть ворогам”, “Stand with Ukraine”, “Україна понад усе”, неологізм – слово “бавовна” тощо. Символічні паролі “паляниця” і “полуниця” для виявлення російських диверсійних груп в українських містах, вже набули іронічного характеру.

Вагому роль відіграє національно-державна символіка, як комплекс атрибуції державного суверенітету країни. Так, український прапор постає розпізнавальним знаком звільнення від окупантів населених пунктів, ознакою військової амуніції (шевронів, зброї), техніки, атрибутом траурних процесій по загиблим воїнам, візуальним вираженням політичної волі громадян в деокупованих містах та селищах. Синьо-жовтий стяг як національний образ країни в аспекті свободи та незалежності (божественної сили і віри) використовується для підкреслення єдності, згуртованості нації як на власній території так і поза її межами. Герб (тризуб) як автентична символіка країни є оздобою українського війська, знаком татуювання уособлюючи силу, незламність,

нескореність у боротьби за свободу. Визначальну роль у ході масових протестів на окупованих територіях відіграє гімн України як символ гідності та ідентичності нації. Знаковою подією на підтримку захисту і територіальної цілісності держави став Світовий рекорд одночасного співу українців Гімну України у 55 країнах світу 24 серпня 2022 р. [2].

Своєрідним сегментом політичної символіки починає виступати образотворче-мистецтво, що передбачає собою не тільки предметно-об'єктну систему символів, а й різноманітні предмети – об'єкти, які є значимими для національної спільноти. Так, для українського народу символічним об'єктом постала декоративна фігурка півника Васильківського майолікового заводу, що залишився на шафі після ворожого обстрілу в м. Бородянці. Куманец (штоф) у вигляді півника уособлює в собі умовний знак стійкості, міцності українського духу в боротьбі проти російських загарбників [3].

Посилюється інтерес до політико-музичної символіки репрезентованої революційними піснями, популярними хітами, різноманітними мелодіями. Приміром, “новим гімном” для українців під час російсько-української війни стала стрілецька пісня “Червона калина”, адже калина здавна асоціюється з загартованістю українського народу, уособлює дім, батьків, рідний край, відтак “Без верби і калини немає України” (народне прислів'я). Особливої популярності набула пісня “Вставай” гурту “Океан Ельзи”, знаковою композиція “Стефанія” українського фолк-реп гурту «*Kalush Orchestra*» виконана на пісенному конкурсі Євробачення 2022 р., сумісний проект британського співака Ed Sheerana та гурту “Антитіла” під назвою “2Stem”, трек у виконанні Макса Барських “Буде весна”, семпл для музичних композицій “Геть з України, москаль некрасивий” – фраза з монологу балерини Бели Куценко у виконанні Андрія Данилко тощо [3]. Відтак, музичні твори, військовий фольклор у політико-комунікативного дискурсу символізують боротьбу, опір, неприйняття українцями того, що відбувається.

Акцентується увага, в аспекті образотворчо-мистецької політичної символіки, на архітектурних комплексах, скульптурних пам'ятках політичним діячам, меморіалах, які нині виступають “демонтажем сенсів” радянської епохи, демаркаційною лінією між ідеологічними світами. Має місце боротьба зі знаками влади і сили, приміром якого став монумент Батьківщини-матері як символу перемоги над нацизмом. Зняття тоталітарного символу із щита монумента стало ознакою дорослішання нації, усвідомлення можливості визначитися та змінювати розпізнавальні знаки у власному символічному просторі [1].

Специфічною політичною символікою у площині політичної емблематики окреслюється наочно-агітаційна, яка відображає нинішню дійсність у вигляді лозунгів, плакатів, агітаційних листівок, портретів політичних лідерів, можновладців. Приміром, експозиція “Ukrainian

Wartime Posters”, що відбулася в Нью-Йорку (2022 р.). з культурно-просвітницькою місією, очима вітчизняних митців (ілюстраторів, графічних дизайнерів, художників) відобразила певний “зріз” подій війни та показала зруйноване окупантами життя.

“Ціннісними” політичними символами постають в якості топоніміки знаки місця дії – металургійний комбінат “Азовсталь” у м. Маріуполі, острів Зміїний, Фортеця Бахмут, село Піски (Донецької обл.) та місця пам’яті Драмтеатр Маріуполя, табір полонених військових в Оленівці, Краматорський вокзал, торговий центр “Амстор” в Кременчуці, м. Буча, м. Ізюм, центр м. Вінниці тощо. Новими символами незламності й стійкості, любові й самопожертви, героїчного спротиву й сміливості стали воїни захисники м. Авдаївки (Донецької обл), м. Мар’янки (Донецької обл.), м. Часів Яр (Донецької обл.), села Роботине (Запорізької обл.), села Кринки (Херсонської обл.) тощо.

Помітну роль відіграють неполітичні символи, що набувають політичного змісту. Серед них можна виокремити “привід Києва” – образ пілотів 40-ї бригади тактичної авіації Повітряних Сил України, які захищають небо столиці під час російсько-української війни та *homo symbolicum* (політичні-діячі лідери держав експрем’єр-міністр Великої Британії Б. Джонсон, президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн, президент Польщі А. Дуда; військовослужбовці колишній головнокомандувач ЗСУ В. Залужний, начальник ГУР К. Буданов, командир батальону “Вовки Да Вінчі” ЗСУ Д. Коцюбайло позивний “Да Вінчі”; представники волонтерських рухів і громадські діячі Т. Чмут фонд “Повернись Живим”, Благодійний фонд С. Притули, Д. Хомяк фонд Razom for Ukraine).

Отже, символічна політика діючи в царині політичної свідомості в аспекті російсько-української війни спрямована на конструювання і підтримання легітимності влади на рівні довіри до різноманітних інститутів і персоніфікованих лідерів, військової еліти, керівних органів силових структур.

Апелюючи до політичних символів як об’єктів матеріального світу вона захищає в абстрактній формі політичні цінності країни, намагається збільшувати кредит довіри громадян, підтримувати суспільний договір через символічні дії, не нагнітати ситуацію у площині політичної реальності в свідомості громадян. “Цінність” політичної символізації у її легітимності, у можливості поширювати політичні уявлення, думки, рішення стосовно організації та функціонування політичного системи під час військових дій і безумовно у мобілізації більшості населення країни, отже в національній консолідації.

Список літератури:

1. Гаврилова Л. Українські топоніми: альтернативи немає – треба повертати своє. 29.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric->

ato/3603635-toponimi-j-pamatniki-storicna-imperska-ipso-dobigae-kinca.html (дата звернення: 03.03.2024).

2. Голденштейн К.О. Основні напрями і специфіка використання політичної символіки в сучасній Україні. *Політичне життя*. №1. 2023. С. 38-44.
3. Кречетова Д. Від «Привида» до «Азовсталі». 7 символів незламності України під час війни. «Українська правда. Життя». 23 серпня 2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/08/23/250117/> (дата звернення 03.03.2024).

*Адамович І. С.,
студентка 3 курсу
ННІ міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЗАХИСТ ТВАРИН ПІД ЧАС ВІЙНИ ЯК ПРОЯВ ЛЮДЯНОСТІ

Постановка проблеми. У сучасних реаліях, коли наша країна веде запеклу боротьбу проти країни-агресора, питання людяності постає як ніколи актуальним. А особливо це почуття проявляється під час захисту нами наших чотирилапих, які також потерпають від війни і потребують опіки. Навіть у такий час ми не маємо права забувати про тих, кого ми приручили. Війна – це перевірка на людяність кожного з нас. А люди, які захищають тварин та намагаються їх врятувати від бід війни, вчиняють великі подвиги, які можуть бачити та розуміти не всі.

Мета. Проаналізувати питання захисту тварин під час війни як прояв людяності, дослідити історії людей з реального життя, їхні вчинки спрямовані на збереження життя тварин та підкреслити важливість таких дій з боку людей.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна війна в Україні триває третій рік. Наша країна втратила безповоротно безліч життів не тільки людей, а й тварин.

На окупованих територіях чи на територіях, де ведуться бойові дії, багато зоопарків, звіринців, притулків були занедбані або знищені, потерпають від відсутності найнеобхіднішого. Тільки за перший рік війни було пошкоджено або повністю зруйновано понад 200 сільськогосподарських підприємств. Кількість тварин, що постраждали внаслідок військових дій, постійно збільшується. Заповідники, які займають величезну територію та на яких раніше мирно проживали багато тварин, також занедбані та потребують допомоги.

Крім наслідків військових дій, жахливі злочини проти тварин здійснюють позбавлені будь-якої людяності російські варвари, яким абсолютно байдуже на все живе. Вони шкодять, знищують та знущаються з усього живого. Через відсутність будь-яких «зелених коридорів» безліч притулків не отримували жодної гуманітарної допомоги, внаслідок чого тварини гинули. А ті, котрі виживали, перетворились на наляканих розчарованих у світі звірів. Через обстріли та пожежі тварини зазнали страшних опіків та травм. Тільки на Чорнобаївській птахофабриці на Херсонщині загинуло близько чотирьох мільйонів курей. На жаль, таких історій є багато [1].

Чимало людей при евакуації не зуміли прихопити із собою своїх домашніх улюбленців, в результаті чого ми маємо шалені цифри бездомних тварин. Без прихистку вони буквально виживають на вулицях. Слід враховувати також той факт, що про кількість покинутих тварин на окупованих територіях, нам і близько не відомо. Проте, ми знаємо випадки, коли хазяїни тікали від війни разом зі своїми свійськими тваринами, коровами, наприклад. Такі люди не могли залишити найцінніше, що для них є, їхніх тварин. Один фермер з прифронтової Карлівки вивіз своє господарство, курей, кіз, кішок та собаку. Варто розуміти, що не кожному це вдається через різні обставини та події [2].

Також ми часто можемо бачити чи почути героїчні історії окремих людей, яким вдалось вивезти свого домашнього улюбленця з окупації чи врятувати бездомну тваринку, яка блукає вулицями. На просторах інтернету є безліч прикладів зоозахисників, які продовжують невтомно працювати задля збереження попри все життів тварин. Неодноразово повідомляється про спеціальні поїздки до деокупованих територій з метою врятування тварин, що там залишились. Волонтери привозять їжу та необхідне для них чи вивозять їх. Вони проявляють неабияку людяність, коли вчиняють подібні дії.

Бути людиною означає виявляти конкретне ставлення до себе, відносно інших людей, в тому числі і тварин. Зазвичай, ми навіть не помічаємо, що ми людяні, оскільки нам здається це звичною практикою: бути ввічливим, допомагати, підтримувати, бути поруч – це дії, які для нас є моральною нормою. Однак у кризових ситуаціях, таких як війна чи стихійне лихо, ми можемо забути, як це бути людяними. Ми можемо нехтувати цією звичною практикою та концентруватись на власному Я через природні інстинкти самозбереження. Хоча, варто зазначити, що іноді навпаки війна спонукає людей до дій, які є незрівнянними порівняно з повсякденними діями, вони є дивовижними та сповнені людяності і доброти. Коли під час війни ми спостерігаємо такий поштовх до людяності, це ні що інше, як покликання до захисту спільного світу. Тому саме про таких людей варто згадати [3].

На даний момент назбиралось уже багато вражаючих історій. Наприклад, про притулок Олени Таран у Херсоні. До повномасштабного вторгнення там було майже 80 котів, після 24 лютого з вулиць міста жінка забрала котів до себе та думала над тим, як їх всіх прогодувати, а особливо проблема загострилася після окупації, коли усі ветеринарні клініки зачинились. Різні організації та люди намагались допомагати жінці, а з часом їй навіть вдалось за допомогою сторонніх людей вивезти понад 130 котів до столиці. Жінка продовжує ними опікуватись та дбати про врятованих котів [4].

Багато людей розуміють той факт, як важливо брати тварин з притулку, а особливо в умовах війни, коли у притулках безліч тварин, які

чекають на нових хазяїнів. Лідія з Києва є прикладом людей, які так вчинили. Жінка вирішила прихистити собаку з Бучі та дати їй надію на нове спокійне життя. Катерина прихистила собаку з притулку в Гостомелі. Це вже не перший собака з притулку для жінки. Як вона описує, ці собаки пережили і обстріли, і окупацію. Тепер все, що їм необхідно дати – це безпеку та любов. Юлія та Костя з Харкова вирішили взяти до себе на перетримку тварин, а згодом залишили собі деяких на постійній основі. А Влада з Києва забрала собаку з Ірпеня, яка на той час перебувала під тимчасовим захистом у салоні краси.

Навіть є історії про їжачків, яким люди також давали прихисток. Після того, як розпліднику їжачків вдалось виїхати з окупованого Мелітополя, Дмитро з Києва вирішив стати хазяїном одного з їжаків. Як згадували у коментарях усі ці відчайдушні люди, у разі вагань, треба пересилити себе та допомогти нашим меншим [5].

Таким чином питання людяності значно загострюється в умовах війни, в нашому сьогоденні. На жаль, не всі залишаються людьми у такий жорстокий час, а дехто свідомо обирає бути нелюдом. Існує багато історій українців, що справді надихають та, якими можна пишатись і слідувати їхньому прикладу. Щире бажання допомогти тваринам та врятувати їхнє життя - це вагомий прояв людяності. А фраза «ми відповідальні за тих, кого приручали» у воєнний час набуває ще сильнішого значення. Тваринам необхідна наша підтримка, а нам необхідно залишатись людьми.

Людяність українців як відповідь на жорстоке нелюдяне ставлення чи дії – це те, що відрізняє нас від варварів.

Список літератури:

1. Страждання тварин під час війни. URL: https://gdip.com.ua/pages/view/strazhdannya_tvarin_pd_chas_vyni
2. Лук'янчук Д. Як війна вплинула на життя тварин та зоозахист в Україні. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/02/24/253030/>
3. Мулярчук Є. Життєсвіт людяності: Повсякденність та час війни. Філософський альманах.–2016.–Випуск 7–8
4. Базів Л. Зоозахист під час війни: щоденний подвиг, який не всі бачать. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3696930-zoozahist-pid-cas-vijni-sodennij-podvig-akij-ne-vsi-bacat.html>
5. Кудряшова В. «Вона боїться, що її знову покинуть.» Це люди, які прихистили тварин під час війни. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/city-experience/325291-istoriyi-lyudey-yaki-zaveli-tvarin-pid-chas-viyni>

Бондар Влада-Анастасія В.,
*студентка 3 курсу ННІ міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ВИПРОБОВУВАННЯ ЛЮДЯНОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

При написанні даної роботи проблеми, які я обрала для висвітлення: Як зберегти людяність в умовах війни? Як проявляється людяність в умовах війни? Що таке людяність?

Метою даної роботи є висвітлення поняття людяності під час війни, донести до читача важливість бути людиною навіть у найважчі часи.

Війна оголює душу людства, розкриваючи в ньому як найвищі, так і найнижчі прояви. Вона стає жорстоким випробуванням, де на кону стоїть не лише життя, але й те, що робить нас людьми – співчуття, емпатія, милосердя.

З одного боку, війна оголює жахливу жорстокість, здатність людини до руйнування та вбивства. Вона розмиває межі добра і зла, змушуючи людей жити в постійному страху та небезпеці. Звичні цінності втрачають свою силу, а на перший план виходять інстинкт самозбереження та прагнення вижити.

З іншого боку, війна пробуджує в людях неймовірну силу духу, стійкість та самопожертву. Вона змушує людей об'єднуватися, співчувати один одному, допомагати тим, хто потребує допомоги. В таких екстремальних умовах розквітають героїзм, самовідданість та безкорислива любов до ближнього.

Війна оголює контрасти людської природи. Вона показує, що людина здатна на жахливі злочини, але водночас може підійматися на неймовірні висоти добра. Саме в такі моменти стає зрозуміло, що саме людяність робить нас людьми, і саме її збереження стає найважливішим завданням [1].

Війна – це не лише битва за території та ресурси. Це битва за збереження людяності в самих собі. Це випробування, яке змушує нас переосмислити цінності, на яких ґрунтується наше життя.

Як зберегти людяність в умовах війни?

- Перш за все треба зберігати співчуття та емпатію до людей, навіть до ворогів. Пам'ятати, що за будь-якою маскою агресора ховається людина, яка може відчувати біль і страх.
- Допомогати тим, хто потребує допомоги. Незважаючи на ризик, протягувати руку допомоги тим, хто опинився в біді.

- Зберігати віру в добро та справедливість. Не здаватися тьмі та зневірі, а вірити, що війна не може тривати вічно.

- Берегти культурну спадщину. Мистецтво та культура – це те, що робить нас людьми, що дає нам надію та натхнення.

- Боротися за мир. Не здаватися і шукати шляхи до припинення війни, адже мир – це найвища цінність, без якої неможливо зберегти людяність.

Війна – це трагедія, яка торкається кожного з нас. Але саме в ній ми можемо відкрити в собі найкращі якості, зберегти людяність та побудувати краще майбутнє [2].

Варто пам'ятати, що людяність – це не просто слово, це те, що робить нас людьми. І саме збереження людяності стає найважливішим завданням в умовах війни.

У книзі Віктора Франкла, «Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі» представлений шлях людини, яка попри все зберегла людяність, зокрема там говориться:

- «Людина - це не просто істота, яка страждає. Це істота, яка страждає, вибираючи, як їй страждати».

- «Навіть у найгірших умовах можна знайти сенс життя, зосередившись на тому, що ти можеш контролювати, і на тому, що ти можеш дати іншим людям».

- «Свобода – це не просто можливість робити те, що ти хочеш. Свобода це вибирати своє ставлення до того, що з тобою відбувається».

Війна – це не просто поле бою, де стикаються армії, це жорстоке випробування для людської психіки. Вона оголює темні глибини душі, кидаючи виклик стійкості, співчуттю та самим основам людяності [3].

Стрес та тривога, немов хижі тіні, огортають людей, позбавляючи їх відчуття безпеки та спокою. Постійний страх за життя близьких, за майбутнє, за завтрашній день стає нестерпним тягарем. Панічні атаки, тривожні розлади стають жахливою реальністю, перетворюючи життя на пекло.

Психологічні травми, мов скальпелем, розрізають душу, залишаючи глибокі рубці на свідомості. Пережиті жахи, втрата близьких, жорстокість, з якою люди стикаються на війні, залишають незагойні рани. Посттравматичний стресовий розлад стає жахливим супутником тих, хто пережив пекло війни, перетворюючись на тінь, що постійно нагадує про трагедію.

Зміна поведінки стає тривожним сигналом, адже війна руйнує не лише зовнішній світ, але й внутрішній. Агресія, дратівливість, вибухи гніву стають захисною реакцією на жорстокість, що оточує. Зловживання алкоголем та наркотиками стає жахливою втечею від болю, спробою заглушити крик душі. Соціальна ізоляція, бажання уникнути людей стають жахливою ціною виживання.

Втрата моральних орієнтирів стає жахливою ціною війни. Звичні цінності втрачають свою силу, розмиваючись під натиском жорстокості та хаосу. Емпатія та співчуття до людей ризикують зникнути, адже війна змушує людей боротися за виживання, ставлячи під сумнів цінність людського життя. Жорстокість та насильство ризикують стати нормою, адже війна розмиває межі добра і зла.

Збереження людяності стає подвигом, адже війна кидає виклик самим основам людської природи. Звернення за психологічною допомогою стає рятівним колом, адже підтримка фахівців може допомогти впоратися з

Збереження соціальних зв'язків стає опорою, адже війна руйнує звичні зв'язки. Підтримка близьких людей, спілкування з друзями та однодумцями стає рятівним колом, що дає відчуття єднання та надії. Допомога іншим людям, волонтерство стають способом зберегти співчуття та людяність, адже дарувати добро, навіть у найгірші часи, значить зберегти себе.

Пошук сенсу життя стає маяком, що веде крізь темряву війни. Нові цілі, нові завдання, звернення до духовних цінностей та віри дають відчуття ґрунту під ногами, допомагають не здаватися під натиском трагедії. Зосередження на позитивних думках та емоціях стає рятівним якорем, що дає сили йти далі [4].

Отже, людяність не потребує глибоких роздумів, вона пронизує наше життя, будучи невід'ємною частиною нашої сутності. Вона проявляється у кожному нашому вчинку, у стосунках з іншими людьми, з природою, з ідеалами та віруваннями.

Бути людиною – значить нести відповідальність за себе та за світ навколо. Це означає виявляти співчуття, повагу, любов, доброту, гідність та щирість. Людяність не просто одна з чеснот, це фундамент суспільної та особистої моралі, джерело доброти, на якому ґрунтуються норми та обов'язки.

Вона оточує нас, мов невидима атмосфера, наповнюючи наше життя звичаями, моральними принципами та особистим етичним кодексом. У повсякденному житті ми не завжди помічаємо її, адже вона стала звичним повітрям, яким дихає наше суспільство.

Однак, коли настають темні часи війн та гострих конфліктів, коли моральні устої хитаються, а особистість ризикує втратити себе та відчуття єднання з людьми, саме людяність стає рятівним колом. Вона дає сили зберегти свою ідентичність, моральне ставлення до інших і знайти шляхи до порозуміння у світі, що розхитаний ворожнечею.

Саме тому так важливо плекати та оберігати людяність в наших серцях. Це не просто гарні слова, це те, що робить нас людьми, дає нам відчуття єднання та веде до кращого майбутнього.

Деякі філософи, як Гегель, стверджували, що війна, хоч і жахлива, необхідна для оновлення мислення, перегляду уявлень про світ та

стимуляції нових ідей. Проте, реальність далека від цих теорій. Війна – це не очищення, а руйнівна сила, що забирає життя та калічить долі [1].

Війна кидає людину в екзистенційну прірву, змушуючи робити складний вибір без часу на роздуми. Це вибір без вибору, де життя стає заручником обставин.

Люди змушені приймати жахливі рішення за лічені години, рятуючи себе та близьких. Війна оголює жорстокість світу, змушуючи нас переосмислювати цінності та віру в гуманність.

Події в окупованих містах під Києвом розбили вщент ілюзії про людяність ворога. Війна виявила себе жахливою, несправедливою та абсолютно нелюдною.

Список літератури:

1. War (Stanford Encyclopedia of Philosophy). Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/war/> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Місяць війни в Україні. Випробування на людяність - AgroPortal.ua. AgroPortal.ua. URL: <https://agroportal.ua/agrocheck/zvidki-jizha/misyas-viyni-v-ukrajini-viprobuvannya-na-lyudyanist> (дата звернення: 10.04.2024).
3. Крук Г. Людина супроти війни. ZAXID.NET. URL: https://zaxid.net/lyudina_suproti_viyini_n1549323 (дата звернення: 10.04.2024).
4. Людяність. СУРМА. URL: <https://surma.com.ua/1178-ludianist.html> (дата звернення: 10.04.2024).

*Виногородська Л. О.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛЮДЯНОСТІ: МІЖ ЛЮДСЬКОЮ ПРИРОДОЮ ТА ІНСТРУМЕНТОМ ВІЙНИ

Маючи намір торкнутися поняття людяності та досягнути його, неможливо ігнорувати дотичні, як-от людство та людськість. І якщо в українській мові існує три окремих слова, англійське «humanity» несе усі ці значення: людяність, що стосується моралі, людство, яке являє собою колективне існування людей, та насамкінець людськість. За Н. Морською, останнє пов'язане з тим, як бути людиною, виявляти лише людині властиві якості добра та милосердя, у такий спосіб підкреслюючи власну самість. Людяність, у свою чергу, виступає необхідною умовою та складником людськості [1, с. 53].

Зв'язок між людяністю і людством, як пише Р. Коупленд, відчувається на інтуїтивному рівні. Але той факт, що люди здійснюють акти, які заперечують людяність – акти нелюдяності, заважає стверджувати, що всі люди людяні [2, с. 159]. Сьогодні, фіксуючи негативні прояви людського співіснування, такі як жорстокість, несправедливість, насильство та воєнні конфлікти, можна прийти до думки, що ми бачимо ознаки втрати людяності.

Метою доповіді є наближення до розуміння людяності крізь порівняння з протилежним – нелюдяністю у модерному світі, розкриття її як складника людської природи та розгляд проявів в контексті російсько-української війни.

Зі зміною епох прослідковується зміна розуміння та форм виявлення людяності, на що, між іншим, мають вплив соціальні та культурні фактори. Це поняття розширюється, впроваджуються нові цінності, а те, що вважали істинним люди в минулому, зазнає переоцінки. Останні століття людство затверджувало нові принципи щодо прав людини та толерантності. Однак трансформація людяності все ще триває: ми, наприклад, не можемо стверджувати про крах колоніалізму в той час, коли деякі форми колоніального мислення все ще існують.

Нелюдяність нарівні з людяністю є частиною загального досвіду людства, оскільки присутня в житті людей і у взаємодії між ними протягом історії. Нелюдяність залишається більш стійкою у своїх проявах, порушуючи найглибші моральні принципи, які лежать в основі суспільних взаємин, і привносячи страждання індивідам незалежно від того, які

культурні чи соціальні зміни відбуваються. Звісно, розвиваються правові механізми, що сприяють засудженню та покаранню нелюдських дій. Однак нелюдяність універсальна, а її форми завжди включатимуть геноцид, насильство, тортури, рабство або воєнні злочини.

Людяність вказує на унікальність людського буття, наявність вирізняючого фактора – моральної складової. Той же Томас Гоббс називає людину моральною твариною. Дійсно, лише людина має в собі здатність розуміти та виявляти моральні принципи, будувати, спираючись на них, комунікацію з іншими індивідами і чинити дії. Саме мораль в бутті людини робить її спроможною до вчинків, що відповідають поняттю людяності. Нелюдяність теж вирізняє людину, котра може виступати як об'єкт суду моралі: вона не лише здатна на людяність, але й підпадає під моральний осуд, коли принципи людяності порушуються нею. Так і держава, яка здійснює вторгнення в іншу країну, несе відповідальність перед світовим співтовариством.

Слово «людяність» (humanity) походить від латинського *humanitas*, що має значення людської природи, гуманної поведінки, філантропії та доброти [3]. Людина через те, що вона є людиною, володіє певними базовими людськими почуттями, які роблять її небайдужою. Людяність – один з аспектів людської природи, водночас похідне від людського буття та необхідність для успішного співіснування на рівні людських спільнот та у міжнародному контексті.

До розуміння людяності як чогось вродженого закликають ще давні філософські школи. Так, людяність як вираження конфуціанських ідеалів відображала любов до інших і вважалася якістю шляхетної людини. Конфуцій визначав її як щось близьке людині, те, що ніколи людину не покидає. Мен-цзи вважав, що люди мають вроджене співчуття й добро за своєю суттю. Ми не завжди діємо відповідно цьому співчуттю, але маємо потенціал звертатись до нього [4]. З усього випливає, що людина народжується зі здатністю як до безкорисливих і благих, так і до аморальних речей. На те, яка з цих двох здібностей знайде своє виявлення, впливають і зовнішні чинники, і досвід.

Насамкінець вибір між людяністю і нелюдяністю опиняється у владі самої людини, а примарна неконтрольованість насильницької природи є лише виправданням. Будь-які воєнні дії не є обов'язковим проявом людської природи, якому неможливо протистояти, і факт початку будь-якої війни вже є ключовим злочином. Незалежно від обставин, воєнні дії не можуть сприйматися як цілком моральні, попри існування концепції моральної війни, коли існують справедливі причини та досягається мінімізація жертв. З одного боку, людяність відсутня у природі війни, проте існує інший бік, адже вона може проявлятися в намаганнях зменшити страждання й відновити мир.

Контроверсійні способи використання людяності як інструменту спостерігаємо в російсько-українській війні. Найгіршим випадком звернення до людяності можна вважати виправдання нею агресії та насильства, що робить Росія. Доречним є введення поняття зручної людяності як засобу маніпуляції, коли агресор стверджує про неможливість залишатися осторонь і дивитися на страждання українців, підносячи факт розпочинання війни до статусу акту людяності. Російська філософія виокремлює й виправдане вбивство, вчинене з точки зору доброї волі або в межах геополітичних інтересів держави. З цього народжується ідея воєнних злочинів як блага й можливості існування хорошої війни.

Російсько-українську війну можна назвати війною різних форм застосування людяності. Так, Росія використовує маску, виправдовуючи вторгнення військ, чому Україна протистоїть боротьбою і захистом громадян як протилежним виявом людяності. Окремо від цього стоїть міжнародна спільнота із закликами до певних шляхів розв'язання ситуації. Наприклад, Папа Римський Франциск наголошує на запобіганні втрати життів та страждань шляхом «підняття білого прапора» Україною [5]. Позиція «сильнішим буде той, хто матиме мужність зробити це, розуміючи, що переможений» у поєднанні з висловами про «велику Росію» нагадує трактування людяності у прибічників даосизму: «мала держава, підкоряючись великій державі, перемагає велику державу» [6]. Фактично те ж, що росія намагається нав'язати Україні, змусивши припинити опір. Проте якщо даосисти переконували, що такий шлях веде до, попри програшу у війні, можливості зберегти власну ідеологію та традиції, у реальності цей спосіб не узгоджується з напрямом цілей ворога на підкорення та асиміляцію.

Тоді, розглядаючи позицію України, проводимо аналогію із конфуціанством, яке акцентує на гуманному управлінні та добробуті народу. Задля збереження людяності у нелюдській війні, зараз вживаються дії, спрямовані на захист цивільного населення і сприяння відновленню його мирного життя. Інша потреба – допускати діалог і примирення, коли вони ґрунтуються на людяності, втіленій в орієнтації на безпеку, захист прав та добробут громадян. Ці підвалини підриваються вже висунутими Росією вимогами щодо можливої домовленості, а також зважаючи на терористичні методи ведення війни нею й заходи на окупованих територіях. Таким чином, існування мирного рішення на підставах людяності унеможлиблюється.

Отже, людяність тісно пов'язана з мораллю, вона є складником природи людини і походить з людського буття, а присутність морального аспекту передбачається як умова успішного співіснування людей. Вияви людяності зазнають трансформації з часом, зокрема під впливом соціокультурних обставин. Людяність не закладена у природі війни, але знаходить у ній свої прояви. Серед іншого – трансформується в зручний

інструмент виправдання воєнних конфліктів. Людяність може спотворюватись та нав'язуватись у тій формі, що суперечить загальним моральним цінностям. Водночас постають так звані прояви людяності, сформовані на нелюдських умовах, погодження на які, наприклад, не припинить жорстокість з боку Росії щодо українців на окупованих територіях.

Список літератури:

1. Морська Н. Людськість як цінність і демаркація людини в умовах війни. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід* : зб. тез IV Міжнар. науково-практ. конф., м. Тернопіль, 13–14 трав. 2022 р. Тернопіль, 2022. С. 51–55.
2. Coupland R. The Humanity of Humans: Philosophy, Science, Health, or Rights? *Health and Human Rights*. 2003. Vol. 7, no. 1. P. 159–166.
3. Humanity. *Etymonline* - *Online Etymology Dictionary*. URL: <https://www.etymonline.com/word/humanity> (date of access: 30.03.2024).
4. Stefon M. Ren. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/ren> (date of access: 30.03.2024).
5. Conflitto a Gaza, “due responsabili”. Ucraina, “il coraggio della bandiera bianca”. *RSI*. URL: <https://www.rsi.ch/info/mondo/Conflitto-a-Gaza-“due-responsabili”-Ucraina-“il-coraggio-della-bandiera-bianca”--2091038.html> (date of access: 30.03.2024).
6. Daode Jing. *Resources for East Asian Language and Thought*. URL: <http://www.acmuller.net/con-dao/daodejing.html> (date of access: 30.03.2024).

*Григорак Ю. Д.,
аспірант кафедри філософії гуманітарних наук
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ВІЙНА ЯК ВИПРОБУВАННЯ ЛЮДЯНОСТІ В КОНТЕКСТІ ДОРОБКУ АНТИЧНИХ МИСЛИТЕЛІВ

Війна, яка часто розглядається як антитеза толерантності, історично забезпечувала базис, у якому концепції етики, людської природи та людяності піддавалися інтенсивному дослідженню та переосмисленню, подібно до того, як вогонь, який спалює ліс, створює умови для нового зростання та відродження. У цьому прикладі, війна виступає не лише як руйнівник, скоріше як інструмент, який, хоча грубий і руйнівний, проте може відкрити нові перспективи й глибини розуміння. Так, як скульптор видаляє непотрібні фрагменти, щоб розкрити сутність творіння, так і війна, з її жорстокістю та конфліктами, може відкрити сутнісні питання та виклики, що стоять перед людством, спонукаючи до глибшого філософського пошуку та пізнання.

Питання природи війни та її впливу на людство хвилювало мислителів з давніх часів. Крізь призму війни стародавні філософи досліджували глибини людської природи, етики та суспільних структур, надаючи ідеї, які залишаються надзвичайно актуальними й сьогодні.

Доробки античних мислителів таких як: Геракліт, Фуکیدід, Демокріт, Сократ, Платон, Арістотель, та Марк Аврелій містять глибокі дослідження історичних конфліктів, роздуми до етичних дилем та загалом філософські основи війни. Кожен з них додав унікальний аспект у розуміння війни. Від Геракліта, який вважав війну «батьком усього», до Марка Аврелія, імператора-філософа, що замислювався над моральністю влади та конфлікту, – ці мислителі пропонують різні перспективи на вічну проблематику війни та її наслідки для людського досвіду.

Геракліт стверджує, що війна є природним станом світу, причому не лише в буквальному значенні конфліктів і битв, а й як метафора вічної боротьби протилежностей. Ця боротьба породжує всі явища у світі, причому кожна істота чи річ існує за рахунок «іншого», займаючи у нього місце в вічному циклі становлення і знищення [Contra Cels. VI 42 (II 111, 11 Koetschau)].

Особливо цікаво Геракліт звертається до метафори війни як космічного принципу, де боги і люди, переможці і переможені, вільні і раби представлені як учасники великої гри буття, зміна ролей яких відображає неминучі цикли життя і смерті, порядку і хаосу. Ці ідеї

відображають глибокий символізм і метафізичний підтекст поглядів Геракліта на війну та людське існування [Eth. Eud. II 1. 1235a 25].

Геракліт сприймає війну не просто як конфлікт, а як фундаментальний процес, який рухає (метафорична модель «дороги вгору та вниз» (ὁδὸς ἄνω κάτω), якою подорожує все) еволюцію та трансформацію світу. Цей динамічний процес чергування та взаємообміну є ключовим аспектом його розуміння космосу, де війна та боротьба відіграють важливу роль у підтримці балансу та порядку у Всесвіті. Ця концепція може запропонувати глибоку перспективу того, як війна випробовує людство, підштовхуючи до зростання та оновлення через постійний потік існування [1, с. 537-538].

Рефлексії Фукідіда, особливо в його аналізі Пелопоннеської війни, є важливим внеском у розуміння війни не просто як зіткнення армій, але як глибоке випробування людської природи, моралі та політичної влади. Історіограф вважав, що війна є відображенням фундаментальних аспектів людської природи. Конфлікт викриває сили страху, честі та інтересу, які він вважав ключовими мотиваторами людських дій. Війна стає полем боєм, на якому ці інстинкти не лише випробовуються, але й часто керують діями держав та індивідів, іноді приводячи до дій, які в мирний час могли б бути аморальними або неприйнятними. Умови війни часто змушують держави та індивідів переоцінювати та інколи відкидати загальноприйняті моральні принципи на користь більш прагматичного підходу до виживання та перемоги. Ця відносність моралі стає особливо помітною в діалогах і дебатах, описаних у його творі, де право сили часто заміняє силу права.

Один з найвідоміших прикладів у творі Фукідіда – Мелоський діалог, де представники Афін і Мелосу ведуть дискусію про долю Мелосу, нейтрального острова, який Афіни хочуть підкорити. Афіни аргументують, що сила дає їм право на підкорення Мелосу, в той час як мелійці апелюють до моральності, справедливості та божественного правосуддя. Фукідід показує, що в умовах міжнародної політики та війни, моральні та етичні аргументи часто ігноруються на користь більш жорстоких реалій влади та виживання [2].

Філософія Демокріта, зосереджена переважно на пошуку внутрішнього спокою та балансу, також пропонує перспективу того, як війна може вплинути на ці прагнення. Його погляди на помірність та внутрішній стан буття як найвище благо натякають, що хаос війни може серйозно порушити індивідуальний пошук внутрішнього миру та балансу. Відповідно до цього, вчення Демокрита нагадують нам про важливість підтримки внутрішньої рівноваги та пошуку знань як засобу подолання викликів перебування у незнайомих середовищах. Його філософія вказує, що справжня мудрість та задоволення походять зсередини, і що зовнішні обставини, включаючи перебування серед незнайомих, не повинні порушувати наш внутрішній спокій [3].

Арістотель стверджував, що деякі причини війни, такі як війна за поневолення і за ресурси, які повністю суперечать теорії справедливої війни, за своєю суттю справедливі. Але важливо зазначити, що, незважаючи на причини, які він навів, Арістотель, писав про війну як про щось, що потребує етичного обґрунтування [4 с.79].

Тому в першій книзі досліджуваного трактату філософ розмірковує про походження рабства як такого і приходять до ряду положень. Зокрема, він пов'язує війну з мистецтвом володіння рабом, або мистецтвом полювання:

- «Досвід у придбанні рабів відрізняється від обох, тобто від справедливого роду придбання, яке подібне до певного виду війни або полювання» [Polit. 1255 b 38-39];

- «Військове мистецтво також буде в певному сенсі природною формою користюбного мистецтва; бо однією її частиною є досвід у полюванні, який слід використовувати як для звірів, так і для тих людей, які від природи придатні для того, щоб ними керували, але не бажають, – такого роду війни за своєю природою справедливі» [Polit. 1256 b 23-27].

Тому він приходять до такого висновку: «Бо початок воєн не завжди справедливий, і ніхто не буде стверджувати, що той, хто не заслуговує на поневолення, повинен коли-небудь бути рабом» [Polit. 1255 a 24-25].

Римський імператор Марк Аврелій у праці «Наодинці з собою» розмірковує про важливість ставлення до інших з добротою та справедливістю, що відповідає природному закону спілкування. Це включає підтримку добрих стосунків із сусідами, родичами та іншими людьми, наголошуючи на цінності ставлення до кожного як до частини більшої, взаємопов'язаної спільноти [5, с. 26, 27]. Філософ-стоїк обговорює концепцію соціальної гармонії та ідею, що дії повинні сприяти загальному благу. Він розглядає дії, які не стосуються загального блага, як неорганізовані та підбурювальні, наголошуючи на важливості суспільної єдності та співпраці [5, с. 80]. Мислитель торкається сприйняття ворогів у конфліктах і війнах, пропагуючи філософію дивитися на супротивників з добротою і співчуттям [5, с. 50, 51]. Він сприймав себе як мирного воїна та відповідального правителя, чия стоїчна віра у долю та добродетельність формувала його підхід до управління та ведення військових дій, зосереджуючись на розумному та справедливому вирішенню конфліктів. Труднощі, пов'язані з війною, змушували його дотримуватися стоїчної відданості добродетелі та терпимості.

Аналізуючи війну через погляди античних мислителів, ми бачимо, що вона виступає не тільки як руйнування, але й як можливість для рефлексії над людською природою, моральністю та суспільними відносинами. Античні мислителі розглядають війну як контекст для обговорення більш глибоких питань етики та людської поведінки, демонструючи, що конфлікти можуть спонукати до філософського пошуку

та осмислення. Цей висновок нагадує нам про важливість розвитку співчуття, розуміння та прагнення до миру, над сучасністю і власними діями. Досліджуючи історію як засіб для задуму над сучасністю та власною поведінкою.

Досліджуючи історію як неперервний потік річки (πάντα ρεῖ...) Геракліта, що символізує не лишеплинність та змінність усього існуючого, але й наголошує на неминучості змін, ми можемо глибше зрозуміти, як минуле впливає на сучасність та створює нові шляхи для майбутнього. Відображаючи гераклітівське бачення світу, де все знаходиться в стані постійної трансформації, історія стає абстракцією, в якій ми можемо побачити минулі події у наших сьогоденних викликах, підкреслюючи важливість прийняття рішень та активної участі в формуванні майбутнього.

Список літератури:

1. Vassallo, C. (Ed.). (2016). Presocratics and Papyrological Tradition: A Philosophical Reappraisal of the Sources. Proceedings of the International Workshop held at the University of Trier.
2. Robinson, E. W. (2017, Aug. 9). What Thucydides teaches us about war, politics, and the human condition.
3. Democritus. (2004, Aug. 15) Stanford Encyclopedia of Philosophy. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/democritus/>
4. Hasbi, T.K. (2009). Justice and the Justification of War in Ancient Greece: Four. Classics Honors Papers. 1. <http://digitalcommons.conncoll.edu/classicshp/1>
5. Aurelius, M. (2023). Meditations (M. Casaubon, Trans.). *Philaetheians UK*. (Original work published 1634)

*Дуженко В. Я.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ВИКЛИКИ ВИБОРУ ТА САМОВЛАДАННЯ В УМОВАХ ЗАГАРБНИЦЬКОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Коли у світі збільшується напруженість й спалахують воєнні конфлікти, а один із них точиться на теренах України, то питання про вплив війни на людство та його цінності стає особливо актуальним. Війна, з одного боку, спонукає до прояву героїзму та людяності, а з іншого – розкриває темні сторони людської природи й ставить перед населенням моральні дилеми.

У своїй праці «Державець» італійський мислитель Ніколо Макіавеллі писав: «Коли мова йде про порятунок країни не слід брати до уваги жодні міркування про те, що справедливо, а що ні, що милосердно, а що жорстоко, що похвально, а що ганебно; але необхідно, забувши про все інше, діяти так, щоб врятувати її існування, її свободу...» [1, с. 84].

Проте, деякі рішення, які люди змушені приймати під час війни, можуть викликати великі моральні, етичні роздуми і сумніви.

Наприклад, у контексті загарбницької війни росії проти України перед багатьма жителями окупованих територій постало непросте питання: узяти російський паспорт, чи відмовитися і залишитися патріотом України? Для багатьох це ставало дилемою між збереженням культурних цінностей і власної ідентичності та потребою виживання в умовах війни. Такі ситуації спонукають до глибоких моральних роздумів про те, які жертви можуть бути виправданими у війні та як зберегти гідність і людяність в умовах, де дії можуть бути вимушені, або обмежені зовнішніми обставинами?

Подивимося на інший негативний бік впливу війни. Зокрема значне зростання напруги та загострення агресії серед українців. Стресові ситуації, які виникають внаслідок небезпеки, втрат та постійного побоювання за життя й майбутнє впливають на психологічний стан людей, роблячи їх більш роздратованими та схильними до агресивних реакцій. У таких умовах, жорстокість і насильство можуть набувати більшого поширення в середині країни. Адже зростає потреба захищатися, виявляти свою силу у відповідь на стресові ситуації й водночас хаос війни розкриває темні сторони людей – їх жадібність, гординю, гнів тощо. Як казав Геракліт: «Війна – батько всього, цар усього; одних вона робить богами, других – людьми, одних робить рабами, а інших – вільними» [2].

Такі ситуації загрожують дедалі більшому загостренню соціальних конфліктів, зростанню кримінальності та загальному погіршенню якості

життя в суспільстві. Внутрішній розбрат і розділеність суспільства ослаблюють зовнішній фронт, розсіюють ресурси та змушують витратити чимало часу, енергії на розв'язування внутрішніх конфліктів замість зосередженості на боротьбі з ворогом. Колишній американський міністр й речник та лідер руху за громадянські права Мартін Лютер Кінг висловлювався так: «Темрява не прожене темряву, це може зробити тільки світло. Ненависть не прожене ненависть; це може зробити тільки любов».

На мою думку, у цій війні перед нами стоїть завдання не лише здолати «демона», що напав на наші землі, а й підкорити власних, не давши їм взяти гору над нашою людяністю. Насамкінець хочеться процитувати українського співака й музиканта Олексія Діброва: «Ми, українці, повинні обов'язково зберегти в собі людину, попри всі жахіття та терор; не втратити віру в нашу перемогу та щасливе майбутнє нашої країни, попри весь біль та безпомічність; зберегти в собі Україну сьогодні заради нових поколінь, наших дітей та нових людей!»

Список літератури:

1. Мак'явеллі Ніколо. Державець. Про військове мистецтво / Ніколо Мак'явеллі. – Київ : Арій, 2020. – 408 с.
2. Соловйова А. С. Геракліт із Ефеса // Велика українська енциклопедія. URL: [https://vue.gov.ua/Геракліт із Ефеса](https://vue.gov.ua/Геракліт_із_Ефеса) (дата звернення: 12.05.2024)

*Жерегіна М.О.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЕКЗИСТЕНЦІАЛИ БУТТЯ УКРАЇНЦІВ У МЕЖОВІЙ СИТУАЦІЇ ВІЙНИ

Війна – це не просто геополітичний конфлікт. Це виклик, кинутий людяності як такій. Вона оголює темні сторони людської природи, такі як жорстокість, жадібність і владолюбство. Але також дає можливість продемонструвати найкращі якості людей: співчуття, солідарність, жертовність. Війна – це завжди руйнування і смерть. Вона забирає життя невинних людей, руйнує сім'ї та громади. В Україні війна вже забрала життя тисяч людей, мільйони змушені були залишити свої домівки. Війна кардинально змінює світобачення людини.

Збройна агресія спонукає людські душі до швидкої зміни цінностей. Живучи під мирним небом, більшість людей не задумуються про смерть, про істинну цінність кохання, про втрату всього та про те, що їм насправді важливо на підсвідомому рівні. Повернімося на початок повномасштабного вторгнення РФ. Воно змусило українців моментально переоцінити власні переконання. Люди розуміють, що забудоване роками старе життя завершено, повернутися назад неможливо, двері зачинено. І тут на перший план виходять такі цінності, як життя, сім'я, друзі, свобода, єдність та мир. Люди починають розуміти, що найдорожче – це власне життя, життя близьких, можливість жити у вільній країні та відчувати підтримку з боку однодумців. Тобто набуті роками матеріальні цінності починають замінюватися моральними. Війна розкрила істинні душевні переживання людської сутності. Батьки бояться втратити своїх дітей, діти бояться за своїх батьків. Люди постають перед страхом втрати та смерті. А це породжує нові, невластиві раніше вчинки. Наприклад, матері у страху за можливу втрату свого дитя, вивозять їх у безпечні місця. У людей породжується дух справедливості, дехто вивільняє його ставши військовослужбовцем/цею. Дехто відчуває в собі моральну силу для допомоги потребуючим і стають волонтерами: відкривають збори, готують їжу на фронт, реабілітує поранених морально або фізично і таку допомогу можна перераховувати безкінечно.

До початку повномасштабної агресії українське суспільство було досить роз'єднане. Саме війна пробудила в людях здатність до єднання, показала, що в єдності – сила. Українці почали допомагати один одному та об'єдналися проти спільного ворога.

Усі ми пам'ятаємо той день, коли російські солдати жорстко розбомбили міст через річку Ірпінь. Допомагали рятуватися тоді не тільки

військові, поліція або інші служби. Люди виявили себе в ролі захисників та жертвуючи власним здоров'ям допомагали рятувати життя незнайомих людей. Звідси впливає наступний факт людяності – здатність до самопожертви.

Самопожертва – це свідоме зречення чогось цінного, наприклад, своїх потреб, бажань, або навіть життя, заради блага інших. Це акт великої щедрості, співчуття та самовідданості, який може мати значний вплив на життя людей. Існує декілька видів самопожертви. Вона може бути:

Матеріальна: коли людина віддає свої матеріальні цінності, такі як гроші, їжа, одяг, або час, щоб допомогти іншим.

Фізична: коли людина ризикує своїм здоров'ям або життям, щоб допомогти іншим.

Емоційна: коли людина жертвує своїми емоціями, комфортом, або щастям, щоб підтримати інших.

Розглянемо детальніше. Матеріальна самопожертва дуже поширена в українському суспільстві. Наразі відкрито велику кількість зборів на допомогу армії. Цивільне населення постійно робить матеріальні вклади за допомогою донату, інші жертвують своїми здобутками: машинами, квартирами. Найбільше фізично жертвують собою люди, що віднайшли в собі сили допомагати потребуючим таким чином. Це військові, поліція, усі решта спецслужб для захисту цивільного населення, а також волонтери. І останній вид – емоційна. Сюди в основному відносяться психологи, психотерапевти або будь-яка людина, що прагне морально підтримати ближнього.

Та що ж виступає мотивацією до такої жертвовності?

Люди жертвують собою з різних причин. Деякі роблять це з почуття відповідальності, інші – з співчуття та почуття провини, а треті – з бажання зробити світ кращим. Самопожертва може мати значний вплив на життя людей. Вона може:

Врятувати життя: коли людина ризикує своїм життям, щоб захистити життя іншого.

Полежити страждання: коли людина жертвує своїми ресурсами, щоб допомогти тим, хто потребує.

Надихнути інших: коли люди бачать акт самопожертви, це може надихнути їх робити те ж саме (до таких людей можна віднести сучасних блогерів та журналістів, коли ті допомагають армії фізично або матеріально, підтримують збори та висвітлюють їх на широку аудиторію (якщо казати про матеріальну самопожертву)).

У той же час, разом з жертвовністю, приходить і відчуття ненависті та бажання помсти. Війна – це жахлива трагедія, яка руйнує життя людей, сім'ї та цілі країни. Вона змушує людей робити жахливі речі, і часто здається, що людяність зникає в цій жорстокості. Одним із руйнівних наслідків війни є загострене відчуття ненависті. Ще донедавна мирні люди

починають відчувати всередині ненависть та жагу вбивати. Це спричинено багатьма діями ворога: хтось втратив дім, хтось втратив кохану людину, хтось злиться через те, що в його дім вторглися чужі. У такому аспекті змінюється переконання людей про те, що вбивати не можна, вбивати погано. Свідомість українців змінилася раз і назавжди. Втрата, злість, самозахист – те, що спонукало деяких цивільних вбивати ворога. Тобто українців змусили переосмислити свої переконання щодо питання: чи вбивати погано, якщо це захист власного дому, близьких або цінностей?

Наскільки б жахливо це не звучало, але війна – найкраще випробовування людяності. Саме страх втрати та смерті розкриває людську сутність та змінює переконання, набуті роками. Війна змінює цінності людини і породжує нові поклики та вчинки. Наостанок хочу навести цитату відомого філософа Фрідріха Ніцше: «Що не забирає життя, робить нас сильнішими». Саме так можна описати жахливі події, що проживає українське суспільство щодня і це ж робить нашу націю та нас як окремих особистостей сильнішими.

*Залевська О. В.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЛЮДЯНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗГУРТОВАНOSTІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Людяність – абстрактне поняття, що походить від прикметника людяний і тісно пов'язане з людинолюбством та гуманізмом. Людяність, людинолюбство – спільнокореневі слова, що мають тісний зв'язок з поняттям «людина». Людяність – це та ознака, яка відображається в поведінці людини, її взаємодії з довкіллям, окремими людьми та суспільством загалом. Проте слово «людина» не можна ставити в один ряд з вищезазначеними словами, бо саме її сутність є доволі складною і досі нерозгаданою. «Уже в трьох відомих людинознавчих запитаннях Канта – «Що я можу знати? Що я маю робити? На що я можу сподіватися?» – відтворено багатомірність сутнісної проблематизації людини як універсальної істоти» [1, с.350]. Зважаючи на те, які принципи беруть гору у формуванні людини як особистості, маємо в результаті людино-руйнівника чи людино-творця. Перший - вбивця, гвалтівник, загарбник. Цей індивід теж вважає себе людиною, ще й неабиякою, бо він є визнаним іншими, нехай навіть і з його кола або тими, хто змушений боятися та коритися. Він має нищу душу, тому намагається взяти гору над іншими, показати свою вищість у такий спосіб. Другий має милосердя, співчуття, чуйність, доброзичливість, толерантність до інших осіб, уклад життя, думки, бажання яких, можуть іноді не збігатися з його власними. Саме останні ознаки дають нам підстави називати людину людяною, бо «гуманізм визнає ... людяність – нормою стосунків між індивідами, етнічними й соціальними групами, державами» [1, с. 134].

Можна відзначити, що всі визначення поняття «гуманізм» зводяться до однієї простої ідеї людинолюбства. А почуття любові до інших може формуватися лише за умови, коли людина знаходиться між іншими людьми, у гурті, у суспільстві. Варто звернути увагу на те, чому саме ми тягнемось до гурту, що ми цінуємо у ньому та чому ми часто бачимо його як значимий символ. Люди, як соціальні істоти, мають потребу у взаємодії з іншими членами суспільства. З давніх часів люди об'єднувалися для спільного виживання, захисту від загроз. Разом люди можуть досягати позитивних результатів, поставивши спільні цілі, швидше та ефективніше, ніж поодиночки. У гурті ми знаходимо підтримку та розуміння, усвідомлюємо себе його частиною, і це допомагає в складні часи. Саме через взаємодію з людьми ми набуваємо можливості розвивати в собі емпатію, адже, об'єднавшись, люди піклуються й про себе, і про інших. Це, у свою чергу,

сприяє формуванню людинолюбства. От саме тому українці сьогодні згуртувалися, щоб разом протистояти російській навалі. І наріжним каменем поставили людяність.

По-перше, народ об'єднався, згуртувався навколо спільної біди. З 24 лютого 2022 року кожен мешканець України, незалежно від його релігійних, культурних чи політичних вподобань, опинився в умовах загрози життю та здоров'ю. Об'єднавчим критерієм для багатьох стала спільна мета: захистити себе та близьких, відстояти своє право жити у вільній країні.

По-друге, згуртованості людей сприяв ще один показник людяності – милосердя – діяльне прагнення допомогти кожному, хто має в цьому потребу. Це є втіленням високої любові до ближніх. Його можна визначити як спосіб здійснення людинолюбства. І.М. Гоян та М.В. Дойчик окреслюють особливості милосердної любові в конфуціанстві так: людина, здатна до милосердя, повинна володіти мужністю: «готовністю рішуче допомагати та утішати тих, хто цього потребує»[2]. Об'єднавшись довкола цієї ідеї, багато людей знайшли себе у волонтерстві і виробили цілу філософію життя. «Не буде перебільшенням сказати, що саме завдяки волонтерам у 2014 році країна зберегла свій суверенітет, зупинила російську агресію на Сході та відновила боєздатну армію з високим моральним духом»[3], - наголошував Михайло Матяш, громадський діяч, доктор медичних наук, професор. Важливо зазначити, що долучитися до цього руху може будь-хто. Тут немає вікового цензу, не важливі стать, професія, уміння. Головне - мати бажання і усвідомлення того, що тільки разом можна досягти мети. Відомо, що поняття «волонтер» і «волонтерство» походять від фр. *volontair* – добровільний, а воно в свою чергу від лат. *volontarius*, *voluntas* – добра воля, і рівноцінні таким українським поняттям як «доброволець» і «добročинність», що відображає добročинну діяльність. Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає, що волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності [4].

Проте повномасштабна війна триває вже понад два роки. Кожна людина має свій потенціал, свою межу можливостей – відбувається процес «вигорання». І ось саме на цьому етапі потрібна моральна підтримка, оте усвідомлення сили єдності волонтерства та відчуття означених потреб інших людей. У такому випадку потреби однієї людини можуть посилюватися потребами іншої, що в результаті дасть змогу досягти бажаних результатів і стане постійним мотиватором до волонтерства.

По-третє, ніщо так не об'єднує людей як страждання. Можна розглянути приклад українців, які змушені були покинути дім, рідних, близьких, друзів тощо і виїхати за кордон. За даними Управління Верховного комісара ООН з питань біженців, на середину лютого 2024

року за кордонами України перебувало 6,479 млн біженців. Левова частка з них – понад 6 млн – в Європі. Міграція українців за кордон – потужний удар РФ не лише по сьогоденню України, а й по її майбутньому, бо з країни виїхали молоді, соціально активні громадяни. «З огляду на притаманну йому стражденність людське буття виявляється антиномічним: з одного боку, страждання вказує на вразливість людини як особливої форми буття, загрожує їй руйнацією; з другого – онтологічна засадничість страждання, його неминучість для людини спонукають до вироблення форм освоєння й «олюднення» страждання»[1, 610]. Тому не можна применшити ролі об'єднань мігрантів з України у впливі на уряди Америки, Канади, країн Європи. Масові (багатотисячні) мітинги, культурні заходи привертати й привертають увагу не лише пересічних громадян, але й посадовців, керівників цих держав до ситуації в Україні. Так король Великої Британії Чарльз III високо оцінив «рішучість і силу» українського народу в протистоянні російській агресії. «Рішучість і сила українського народу надихають, у той час як неспровокований напад на їхню землю, їхні життя ... триває третій трагічний рік, українці попри величезні труднощі та завданий їм біль демонструють героїзм, з яким їх так тісно асоціює світ. Це справжня звитяга перед лицем невимовної агресії» [5], – наголосив британський монарх у посланні щодо другої річниці повномасштабного вторгнення РФ. Українці за кордоном усвідомлюють, що кожна дія цінна, хоч результат може бути помітний не одразу. Головне – об'єднуватися і не мовчати, щоб побачили, почули й підтримали.

По-четверте, в історії розвитку людства і під час війни з РФ зокрема, однією з фундаментальних, загальнолюдських цінностей, важливою філософською, правовою категорією виступає свобода совісті. «В філософському аспекті свобода совісті – особлива якісна визначеність людського буття, яка відображає внутрішню здатність суверенного суб'єкта до вільного, не детермінованого зовнішніми силовими чинниками, а лише за велінням власної совісті самовизначення в духовній сфері»[1, 572]. Як казав французький письменник-мораліст Франсуа Ларошфуко: «Моя свобода розмахувати руками закінчується там, де починається ніс сусіда». Цей афоризм можна зрозуміти так: свобода однієї людини закінчується там, де починається свобода іншої. Сьогодні українці згуртувалися в протистоянні зазіханню на їхню свободу. Коли Папа Римський Франциск заявив, що для України було б «мужнім вчинком» підняти «білий прапор» та розпочати переговори з Росією за участі міжнародних посередників, міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба зазначив, що «найсильніший той, хто в битві добра зі злом стає на бік добра, а не намагається зрівняти їх, назвавши це «переговорами»[6].

По-п'яте, одним з чинників людяності можна вважати й довіру. А довіра це теж прояв згуртованості. Тож війна вплинула і на цей чинник. Так за показниками січневого опитування 2024 року Центру Разумкова,

ЗСУ довіряють 95% українців, волонтерам – 78%. Серед лідерів довіри також добровольчі загони (85%), ДСНС (82%), Нацгвардія (81%), прикордонники (77%) та СБУ (68%)[7].

Отже, слід визнати важливу роль людяності як чинника, що сприяє згуртованості українців під час кровопролитної війни, яку розв'язала Росія. Визначені наративи щодо спільної біди, толерантності, милосердя, свободи совісті, довіри показали, що об'єднання нації відбулося масштабно від волонтерства до протестів, демонстрацій, спрямованих на засудження й припинення свавілля РФ. Усе це є відповіддю української нації, яка закарбувала серед своїх моральних принципів людяність, на трагічні виклики сьогодення.

Список літератури:

1. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г.С. Сковороди; [редкол.: В.І.Шинкарук (голова) та ін.]. – Київ: Абрис, 2002. – VI, 742с.
2. Гоян И.Н., Дойчик М.В. Милосердие как проявление достоинства личности. Социальное воспитание. 2014. № 2. С. 37–45.
3. Матяш Михайло. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом [Електронний ресурс] / Михайло Матяш // Укрінформ. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 14.10.2017. – Дата перегляду: 25.03.2024.
4. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI.
5. Maryam Zakir-Hussain. King Charles praises Ukraine's bravery in face of Putin's 'indescribable aggression' on anniversary of war [Електронний ресурс] / Maryam Zakir-Hussain // The Independent. – Режим доступу: <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/king-charles-ukraine-war-anniversary-zelensky-message-b2501862.html>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 24.02.2024. – Дата перегляду: 25.03.2024.
6. Кулеба Дмитро. Найсильніший той, хто у битві добра зі злом стає на бік добра, а не намагається зрівняти їх, назвавши це «переговорами» [Електронний ресурс] / Dmytro Kuleba // X. – Режим доступу: <https://twitter.com/DmytroKuleba/status/1766819134891844070>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 10.03.2024. – Дата перегляду: 25.03.2024.
7. Центр Разумкова. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (січень 2024р.) [Електронний ресурс] / Разумков центр // razumkov.org.ua. – Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh>

instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r. –
Назва з екрана. – Дата публікації: 07.02.2024. – Дата перегляду:
25.03.2024.

*Копишинська А.О.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЯК ВІЙНА ЗМІНЮЄ ЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ

Війна протягом всієї історії була каталізатором глибоких змін у людських цінностях. Від давніх завойовницьких битв до сучасних конфліктів війна випробувала саму суть морального компаса людства. Як свого часу сказав філософ Геракліт: «Війна – батько всіх, цар всіх: одних вона оголошує богами, інших – людьми, одних творить рабами, інших – вільними» [1], підкреслюючи її трансформаційну силу як для суспільства, так і для окремих людей.

Розмиття моральних кордонів

Очевидно, що війна розмиває моральні кордони. Під час військового конфлікту різниця між правильним і неправильним стирається, оскільки інстинкти виживання та потреба в самозбереженні беруть верх. Це явище, відоме як «моральна травма», описане психологом Джонатаном Шеєм. Моральна травма виникає, коли люди стикаються з ситуаціями, що глибоко вражають їхню свідомість або підважують їхні основні цінності [2]. Ті, хто бореться з нею, можуть відчувати почуття провини, гніву або нездатності пробачити себе чи іншого. Від цього стану страждають мільйони людей у всьому світі.

Війна ставить фундаментальні питання про те, що означає бути людиною, і про сутність людського суспільства. Вона виявляє «звірячу» сторону людської природи. Західному суспільству більше пощастило в останні десятиліття – після закінчення Другої світової війни воно не відчувало війни [3]. Але у нашій країні повідомлення про жертви серед цивільного населення, руйнування інфраструктури та порушення прав людини ставлять під сумнів цінності співчуття та поваги до людського життя. Оскільки ми живемо серед труднощів і втрат, наше почуття добра й зла загострюється, що призводить до переоцінки того, що нам раніше було дорогим.

Трансформація пріоритетів

Війна також трансформує людські цінності, змінюючи пріоритети та змушуючи переосмислити важливість усього. У мирні часи такі цінності, як матеріальне багатство та особистий успіх, мають більшу владу. Однак, стикаючись із суворими реаліями війни, виживання стає першочерговим, тим, що спонукає людей надавати пріоритет стійкості та допомоги іншим. Зараз українці стають героями, ризикуючи життям, захищаючи свою

Батьківщину. Цінність патріотизму та жертвовності займає центральне місце, затьмарюючи індивідуальні пошуки. Коли народ об'єднується перед обличчям лиха, ми бачимо переосмислення того, що означає бути частиною нації.

Пошук сенсу

Війна часто спонукає людей замислюватися про сенс життя та мету свого існування. За словами відомого німецького філософа Фрідріха Ніцше: «Той, хто знає, навіщо жити, може витримати будь-яке як» [4]. Під час війни люди змушені стикатися з питаннями існування та шукати сенс серед хаосу і руйнації.

В Україні, серед лихоліття війни, ми бачимо численні акти мужності та стійкості як серед військових, так і з поміж цивільного населення. Люди, які ризикують своїми життями, щоб урятувати незнайомців, художники, що створюють витвори краси серед уламків, і волонтери, які надають допомогу нужденним, — усі ці дії відображають пошук сенсу перед обличчям лиха. Війна у своїй жорстокості має силу знищити «поверхневі» цінності та відкрити справжню сутність людства.

Зло як зрушення в пізнанні?

Війна з її руйнівним впливом на суспільства часто слугує каталізатором для глибшого вивчення історії. Люди змушені досліджувати події та рішення, які призвели до війни, прагнучи зрозуміти причини, що лежать в її основі, і уроки, які потрібно винести. Як сказав філософ Джордж Сантаяна: «Хто не пам'ятає власного минулого, приречений ще раз його пережити» [5]. В Україні, державі з багатою та складною історією, нинішня війна викликала відновлення інтересу до минулого, оскільки люди прагнуть зрозуміти своїх ворогів. Колонізації, репресії під час радянського правління, розстріли інтелігенції, голодомори сформували нашу ідентичність та відносини з сусідніми країнами. Розуміння цього історичного контексту має важливе значення для розуміння мотивів і наративів, що спричинили нинішню війну.

Підсумовуючи, хочу зазначити, що війна — це горнило, яке випробовує та трансформує людські цінності. Це кидає виклик нашим моральним кордонам, змінює наші пріоритети та спонукає нас шукати сенс серед хаосу. Коли ми спостерігаємо як розгортається війна в Україні, ми нагадуємо собі про крихкість наших цінностей і стійкість людського духу. Саме під час кризи наші цінності перевіряються на істинність, і саме через труднощі ми відкриваємо те, що насправді для нас має значення.

Список літератури:

1. Геракліт із Ефеса. *BVE*. URL: https://vue.gov.ua/Геракліт_із_Ефеса (дата звернення: 17.03.2024).
2. Моральна травма: невидима епідемія. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/113373> (дата звернення: 17.03.2024).

3. Times T. N. Y. 'War: How Conflict Shaped Us,' by Margaret MacMillan: An Excerpt (Published 2020). *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2020/10/06/books/review/war-how-conflict-shaped-us-by-margaret-macmillan-an-excerpt.html> (date of access: 17.03.2024).
4. «Як жити далі?», або «Людина в пошуках справжнього сенсу» - консультація психолога – Старкон.City. *Старкон.City*. URL: <https://starkon.city/articles/209128/yak-zhiti-dali-abo-lyudina-v-poshukah-spravzhnogo-sensu-konsultaciya-psihologa> (дата звернення: 17.03.2024).
5. Кто не пам'ятає свого минулого – приречений пережити його знову. *UKR.NET*. URL: <https://www.ukr.net/news/details/society/25542061.html> (дата звернення: 17.03.2024).

*Нефьодова А.С.,
студентка 3 курсу ННІ міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПАЦИФІЗМ В УМОВАХ ВІЙНИ – ПАРАДОКС ЧИ ПРОЯВ ЛЮДЯНОСТІ?

Останнім часом для українців та європейців важливого значення набуло фундаментальне питання: чи має досі сенс пацифізм? Чи варто прагнути мирного вирішення проблеми, коли ворог завдає ударів? Особливо актуально це з огляду на тотальну переоцінку цінностей з огляду на сучасні виклики. Тому значущість цього питання, і, відповідно, мета нашої роботи – визначення ролі і релевантності пацифізму в контексті російсько-української війни з точки зору філософії людяності.

Слово «пацифізм» походить від латинського *pacificus* і означає миротворчий. Тим не менш, у нашій роботі ми розглянемо його не тільки зі сторони суспільно-політичного руху за відмову від війни як засобу ведення зовнішньої політики чи ідеології, а радше як принципу, філософської категорії, переконання і частини світогляду. Особливо це актуально у світлі російсько-української війни.

Як позиція сам пацифізм зародився не у ХІХ чи ХХ ст., а практично з появою перших цивілізацій і, відповідно, воєн. Ще давні китайці, зокрема філософ Мо Ді, розглядали відмову від війни як засіб консолідувати суспільство [1]. Ці давні витоки ненасильницького світогляду навіть зараз глибоко вкорінені в багатьох культурах і релігіях (включаючи християнство), незважаючи на миротворчий рух ХХ-ХХІ ст. Першим на думку спадає Тибет, який, прагнучи незалежності від Китаю і припинення порушення Китайською Народною Республікою прав людини на його території, робить це виключно мирними шляхами без кровопролиття, зокрема через бойкот і демонстрації під час Олімпіади 2008 р. в Пекіні.

Нам давно, ще з часів самої появи людства, відомий принцип «око за око, зуб за зуб», тобто якщо скривдили мене, то кривдник має зазнати точно такого болю, як і я. Декому ж спадає на думку продовження, яке дав цій цитаті Магатма Ганді: «око за око – і світ осліпне». Хто ж має рацію? Однозначно можна сказати одне – питання мирного врегулювання суперечок і у повсякденному житті, і в міжнародних відносинах не є чорним і білим, проте воно має різний підтекст в обох випадках. Одна справа відмовитись від помсти, скажімо, за смерть близького, інша – від відстоювання своїх кордонів і суверенітету, коли вже відбувся напад. Та й навіть у міжнародних відносинах ненасильство зовсім по-іншому

сприймається у мирний час, коли, скажімо, виникає потреба врегулювати суперечку щодо делімітації кордонів, і у військовий [2].

У контексті російсько-української війни варто зазначити, що одні українці сприймають пацифізм як пасивність і байдужість, інші ж – як єдиний раціональний засіб закінчити війну, уникнувши жертв. Виникає граничне питання – а чи кожне життя священне і не заслуговує на смерть? Чи не буде прагнення до максимально мирного вирішення конфлікту фактичним самогубством, кроком, що призведе до більших втрат, ніж збройна боротьба? Саме тому європейці, американці та інші люди, яких війна не торкнулася і які не знали її як досвіду, мають інше сприйняття війни і відмови від насильства як засобу її припинення, і не постають перед таким складним вибором – співчуття чи беззахисність.

При цьому з вищесказаного зовсім не витікає висновок, що положення українців унікальне і ніхто не може їх зрозуміти. Кожен народ, який опинився в умовах війни, особливо загарбницької, і який стикається з нападом іншого народу і втратою близьких, опиняється на роздоріжжі, коли будь-які колишні цінності й принципи піддаються переоцінці, а особливо – людяність і співчуття, зокрема до ворогів.

Також для багатьох дослідників, наприклад, того ж Мо Ді, пацифізм – це не просте заперечення війни як явища. Навіть під час війни пацифізм може проявлятися у багатьох видах: мирних демонстраціях, участю в роботі миротворчих організаціях, наданні гуманітарної допомоги тим, хто постраждав, тощо. Це не «наївний» пацифізм Ганді чи Мартіна Лютера Кінга, а фактично відповідь на умови, що вже склалися, особливо у контексті війни, що вже триває.

Якщо розглядати «справедливу війну» – тобто образ, що склався протягом всієї історії людства, а особливо після світових воєн, коли спостерігалися спроби кодифікувати ведення війни, то парадокс полягає в тому, що будь-яка війна несправедлива апріорі, адже, по-перше, у будь-якому випадку страждають люди. По-друге, незважаючи на наявність умов для подібної війни, як і у випадку з чистим і цілковитим пацифізмом, неможливо повністю забезпечити відсутність жорстоких і кровопролитних воєн, або навіть застосування війни як останнього інструменту ведення зовнішньої політики і вирішення суперечки. Таким чином, мир потрібно захищати, але захищати будь-що роззброєним і з пустими руками неможливо.

Отже, однозначно можемо сказати, що, незважаючи на формулювання заголовку, пацифізм – це не просто вибір між війною і миром. Це питання нашого світогляду, питання, крізь які «окуляри» ми бачимо світ – помсти чи миру. Скільки людство житиме, стільки ми і задаватимемося цим питанням. Тим не менш, змінювати власні переконання, чого б вони не стосувалися, під впливом зовнішніх обставин завжди боляче, а жорстокість війни якраз і полягає в цьому...

Список літератури:

1. Кучеренко, Лілія. Витоки пацифізму у філософії Мо Ді. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*, 2019, 83-86.
2. Слівінська, А. Ідейно-теоретичні засади пацифізму як суспільно-політичного руху: історичний контекст. *Гілея: науковий вісник*, 2016, 113: 232-238.

*Соловйов О. П.,
студент 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЯК НЕ ВТРАТИТИ ЛЮДЯНІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ?

Війна – це доба найважчих випробувань. Війна перевіряє все: наші вміння виживати, наше ментальне здоров'я та, звісно, нашу людяність. Останнє, мабуть, особливо легко втратити. Бо що таке людяність? Багато словників по різному трактують це поняття. Енциклопедія сучасної України, наприклад, називає це рисою характеру, що означає діяльне співпереживання відносно істот свого та інших видів [1]. Однак як можна мати повагу та співчуття до людей, які спокійно вбивають нам подібних? Через кого ми вимушені проживати найкращі роки свого життя в укриттях та в страху, що цієї ночі ми можемо не прокинутися? До таких людей вдається відчувати тільки огиду. Це, мабуть, те, з чим стикався кожен українець після 24 лютого 2022 року. Ненависть, гнів, огида, побажання всього найгіршого ворогові, радість його нещастям. Впевнений, більшість українців хоч якийсь час мріяли або ж мріють досі, щоб росія просто припинила існувати, щоб її стерли з лиця Землі разом з усіма її жителями. Не менше українців радіють негараздам у ворога, таким як «бавовна» або ж події в «Крокус Сіті Холл». Однак це суперечить усім принципам людяності. Не можна бажати чи, тим паче, радіти смерті іншій людині, хай вона може й заслуговувати на неї за чийось моральним кодексом. Адже в такому разі ми нічим не кращі за росіян, які там само радіють нашим обстрілам. Ханна Арендт у своїй праці «Банальність зла» описує однойменний феномен, коли люди вчиняють жахливі злочини, не маючи при цьому злого наміру. Їхніми мотивами стають банальні речі: виконання наказу, прагнення кар'єрного зростання, віра в нав'язані ідеали [2]. Однак хіба звільняє це від відповідальності? Ми не можемо забути про звірства, які вони чинять на нашій землі. Про вбивства мирних жителів, руйнування міст, знущання над полоненими. І це породжує в нас лють, бажання помститися, знищити ворога. Проте лють нищить не лише наших ворогів, але й нас самих. Вона затьмарює наш розум і робить нас жорстокими. Ми не можемо дозволити їй перемогти. Війна – це не лише поле бою, де стикаються зброя та солдати. Це війна за людськість, за те, ким ми є та ким хочемо бути. З одного боку, війна змушує нас звіритися, виживати будь-якою ціною, іноді втрачаючи співчуття до тих, хто по іншій бік барикад. З іншого боку, саме людяність дає нам силу боротися, захищати свою землю, своїх близьких, свою свободу. Людяність – це не просто співчуття та

повага. Це також відповідальність, етика та мораль. Це те, що робить нас людьми. І саме тому ми не можемо опускатися до рівня ворога, який зневажає ці принципи. Хтось може зауважити, що відповідати агресією на агресію - неправильно. Вдарили по лівій щоці – підстав праву, і так далі. Однак Майкл Вальцер у своїх праці «Справедлива та несправедлива війна» зауважує, що війна може бути виправдана у ситуаціях самооборони чи захисту інших від несправедливої агресії. Але при цьому він зауважує, що війна повинна вестися з мінімальним можливим насильством [3]. Непокаране зло повертається, і, якщо не дати відсіч, воно може забрати ще більше життів. Ми маємо продовжувати захищатись, однак також пам'ятати навіщо ми це робимо: через ненависть до росіян чи бажання захистити свою країну? Хіба бажання помсти наблизить нас до перемоги? Натомість, прояви людяності можуть допомогти в цьому (наприклад, доброта до полонених, які потім добровільно вербуються до лав колишнього ворога). Під час війни нам необхідно, в першу чергу, мислити раціонально, а раціональність полягає в тому, що людяність нам просто необхідна. Вберегти її може бути важко. Під час кожного гучного обстрілу людям хочеться бажати тим, хто їх бомбардує, всього найгіршого, щоб його самого підірвали й тому подібне. Ці думки пожирають людей, породжують ненависть у наших серцях та позбувають нас людяності. Як же позбутися таких думок? Може існувати багато способів, кожен із яких виявиться дієвим для когось, але найефективніше буде направити свої думки в інше русло. Думати не про те, які погані росіяни, а про те, які гарні друзі поруч зі мною. Обмежити перегляд новин, не обговорювати їх, завжди фокусувати думки на чомусь іншому. Не треба моралізувати чи виправдовувати росіян, але й ненависть вже надто довго поїдала нас. Звичайно, подолати ненависть може бути складніше, залежачи від того, як багато людина втратила через війну. Як було сказано на початку, вберегти людяність іноді навіть важче, ніж життя. Однак війна випробовує нашу людяність, та ми маємо зробити все, що в наших силах, щоб пройти це випробування.

Список літератури:

1. Людяність / Н. В. Хамітов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-59921>. – Останнє поновлення : 16 листоп. 2023.
2. Hannah A. Eichmann in Jerusalem. Penguin Books, Limited, 2022. 3. Walzer M. Just and Unjust Wars. Viking, 1978. 350 p

ЧАСТИНА 2

ОСВІТА І НАУКА В КОНТЕКСТІ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

*Губерський Л. В.,
академік НАН України,
доктор філософських наук, професор
кафедри філософії гуманітарних наук
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФІЛОСОФСЬКОЇ ОСВІТИ

Розвиток філософських наук і філософської культури є процесом, який багато в чому визначається і пов'язаний саме з філософською освітою. Серед багатьох складників і вимірів цього процесу спинімося детальніше на гуманістичному потенціалі філософської освіти, що надзвичайно актуалізується викликами війни. Наголошуючи на ролі філософії як спеціального напрямку вишколу майбутніх фахівців, не можна обминути увагою сам процес такої підготовки. На відміну від багатьох інших дисциплін, філософія ставить перед собою дещо відмінні та водночас значно складніші завдання. Справді, зосереджуючись на ролі тих чи інших філософських дисциплін (логіки, онтології, гносеології, герменевтики, феноменології, філософської антропології, соціальної філософії, філософії історії, філософії права тощо), а також на значущості для вишколу будь-якого сучасного філософа глибокого опрацювання та всебічного знання конкретного, ґрунтованого насамперед на першоджерелах матеріалу, не можна забувати про те, що від самого свого виникнення філософія завжди апелювала до мислення людини як такого, до її вміння формувати уявлення та знання про світ і своє місце у ньому. Як і саме мислення, філософія – це не стільки певний результат, що закріплюється у формі чітких і несуперечливих положень, скільки процес, якому належить навчитися. Це вміння мислити можна здобувати лишень у процесі філософської освіти через діалог із мислителями минулого та сучасності, через діалог студента і викладача.

У цьому контексті варто нагадати, що саме такі завдання принципово стояли і перед університетською освітою як такою. Тобто університет повинен давати не лише сукупність конкретних знань і формувати відповідні навички в певній галузі гуманітарних, фізико-математичних або природничих наук (хоча такі навички, поза всяким сумнівом, є гранично важливими в сучасних умовах глобалізованого світу), а й створювати

умови для самостійного мислення студентів, набуття вмінь критичного засвоєння будь-якого матеріалу, його опрацювання через узагальнення або аналіз, самостійного здійснення наукового пошуку, чіткого формулювання дослідницьких завдань, володіння достатнім методологічним апаратом для розв'язання проблем, що можуть виникати у різних сферах пізнання чи діяльності.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, якому цього рік виповнюється 190 років, з часу свого заснування формувався і розвивався на міцному фундаменті європейських освітніх традицій, у тісних зв'язках з іншими європейськими університетами. Тема ролі університетів у суспільному розвитку є, без перебільшення, планетарною і вічною – як вічною є проблема поступального розвитку людської цивілізації. Класичні університети за своєю природою завжди були не лише лідерами інтелектуально-освітнього життя, а й загальносуспільними форумами, барометрами суспільних настроїв та прагнень. В умовах загарбницької війни проти України саме класичні університети об'єктивно покликані сприяти духовному єднанню суспільства, формуванню патріотизму, національної ідентичності, свідомості і культури.

Це дійсно важливо, враховуючи виклики і загрози війни. Адже першим указом, який нещодавно підписав путін після свого переобрання, був Указ № 314, про «Засади державної політики в галузі історичної освіти». Увесь текст пронизаний манією величі, безмежними претензіями на володіння абсолютною історичною істиною, що є свідченням глибокого духовного розладу його укладачів і підписанта. Разом з тим, це є черговим свідченням важливості гуманітарної складової серед засобів ведення сучасної війни. Відтак, в умовах тотальної інформаційної війни проти українців, яка планомірно проводилась не одне десятиліття, у контексті сучасної ворожої пропаганди «руського мира», в ситуації зневіри і байдужості певної частини суспільства щодо майбутнього суверенної української національної держави надзвичайно актуальними постають питання формування фахівців різних спеціальностей з фундаментальною гуманітарною підготовкою, спрямованою на формування глибокого почуття патріотизму, національної свідомості й ідентичності, здатності до аналітичного, критичного мислення, гуманістичних світоглядних принципів, наукового пізнання істини.

Саме на важливості гуманітарної складової вищої освіти йдеться у частині 5 статті 1 Закону України «Про вищу освіту», вища освіта в Україні є сукупністю не лише «систематизованих знань, умінь і практичних навичок», а й «способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей» [1].

Таким чином, університети зіштовхнулись з проблемою: з одного боку, вони повинні відгукнутися на запити суспільства з наукових позицій,

а з іншого – самі університети вимагають удосконалення, трансформації та модернізації згідно з новими реаліями.

Другий аспект нашого розгляду стосується прояснення філософських засад і стратегій сучасної освіти. Цінність класичної університетської освіти полягає чи не насамперед у забезпеченні фундаментальної гуманітарної підготовки, що вкрай важливо для формування загального світогляду, обізнаності та здатності до аналітичного, критичного мислення фахівця будь-якого спрямування – «гуманітарія» чи «природничника». Так само важливим є дух демократизму, патріотизму, гуманізму, наукового пошуку, дискусійності, пріоритету знань і ерудованості, яким завжди відзначалися класичні університети. Надзвичайно важливою перевагою класичного університету є панування в ньому духу «академії», що виражається, зокрема, в органічному поєднанні навчання і наукового пошуку. Саме в такій атмосфері найкраще формується креативна особистість. Водночас освіта є частиною суспільства, його зрізом, і те, що відбувається в суспільстві, має місце і в освіті. Потрібно чітко розуміти, чого хоче суспільство від освіти, і лише тоді можливо діяти в освітньому середовищі. Іншими словами, вкрай необхідно соціально легітимувати образ людини освіченої, національно орієнтованої, соціально відповідальної; інакше освіта, як підсистема соціуму може або перетворитися на самодостатній і самовідтворюваний процес, або розчинитися у квазіформах, які дуже далекі від суспільних потреб.

Філософська освіта виокремлюється завдяки своїй фундаментальності, яка є незаперечною, насамперед тому, що вона є детермінантою життєвої позиції особистості, утвердження відповідного рівня духовності в житті людини та суспільства, а також ціннісно-мотиваційним опредметненням ідеї майбутнього соціального розвитку. Фундаментальність філософської освіти полягає також в універсальності, що репрезентується через її гуманітарний зміст і гуманістичний характер. Особливої уваги заслуговує зазначена проблема гуманітарного змісту і гуманізації освіти. Це питання вже неодноразово розглядалося в найрізноманітніших аспектах, проте залишається актуальним, бо безпосередньо пов'язане, на наше глибоке переконання, з ціннісною складовою освіти. Гуманітарний зміст філософської освіти визначає її узагальнювальна роль щодо знань про природу людини, особливості соціального розвитку суспільства. Філософія не лише використовує природничо-наукові чи соціально-гуманітарні знання, вона надає цим знанням світоглядних, методологічних і духовних смислів. Гуманістичний характер філософській освіті надає імплементація у навчальний процес виховної функції, формування креативності в людині, визначення смислів і цінностей її життя, національної ідентичності і соціальної відповідальності.

Отже, філософія і освіта поєднані гуманітарними засадами, і саме університетська освіта є найпотужнішою сферою культивування людяності. Адже тільки справді гуманітарна освіта, і особливе місце в ній належить саме філософській освіті, здатна приносити людині усвідомлення своєї причетності до загальнолюдських гуманістичних ідеалів. Тільки прилучення до високих ідеалів думки, духовної культури дає можливість людині усвідомити саму себе, відповісти на одвічні смисложиттєві питання про місце людини у світі. Природниче або технічне знання, за всієї фундаментальності й докладності, не наближає нас до осмислення власного «Я». Тому саме справжня гуманітарна освіта розуміється як процес самосвідомості у перебігу навчання людиною самої себе, є глибоко гуманістичною і вимагає дбайливого і поважного до себе ставлення. Тут важливо звернутися до розгляду співвідношення трьох найважливіших сфер вияву людського духу, які утворюють засади духовної культури людства, – релігії, науки та філософії. Кожна з них має власний смислотворчий стрижень духовності. Для релігії таким стрижнем є добро, прагнення якого дає підстави релігіям ретранслювати у власних спільнотах і зовні їх усі інші структурні компоненти, забезпечуючи наступність культу. Наука має своїм сенсотвірним стрижнем розум, вищою й останньою метою для якого істинне знання. Спільним знаменником і смислотвірним стрижнем для будь-якого філософського дискурсу постає свобода. Адже недарма саме внутрішня свобода, здатність до зміни й, передусім, самозміни асоціюються із філософією від самих початків її існування за часів Сократа і Платона. Головне – це мета освіти, яка ґрунтується на світоглядних ідеалах гуманізму. Власне така система освіти потрібна наразі, і саме класичні університети з їхнім фундаментальним науковим та інтелектуально-духовним потенціалом, на моє переконання, здатні й покликані вибудовувати таку систему освіти.

Список літератури:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.12.2014 № 1556-VII Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 №1556-VII *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

*Сащук Г. М.,
доктор політичних наук, професор
кафедри радіо і телебачення
ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ

Національний гуманітарний простір є середовищем, завдяки якому виробляється та функціонує система ідей, цінностей, ідеалів, міфів, стереотипів, образів, що впливають на свідомість людей, і, таким чином, визначають напрями поступу нації та держави. Саме тому так послідовно, цілеспрямовано розбудовують і захищають від різноманітних впливів свій власний гуманітарний простір розвинені держави світу, або ті, що претендують бути такими. Його цілісність виступає запорукою національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності країни. Цей складний духовно-ціннісний комплекс формується взаємодією систем освіти, культури, виховання, науки, медіа, у цьому просторі функціонує історична пам'ять, розгортаються конкуруючі ідеології, які борються за вплив на суспільну свідомість. Порушення цілісності й повноти національного гуманітарного простору обумовлює істотні відмінності у системах цінностей, політичних орієнтаціях громадян. Ці відмінності можуть формувати образ «іншого» або «чужого», спроектованого на стереотипного мешканця іншого регіону або члена іншої соціальної групи, утворювати в масовій свідомості підґрунтя для міжрегіональних, міжетнічних конфліктів, аж до глибоких цивілізаційних криз.

Проблематику формування національних цінностей у розрізі реалізації гуманітарної політики держави досліджували Бондарчук, В. Євтух, А. Колодій, В. Кремень, Ю. Павленко, О. Рафальська, Ю. Руденко, М. Рябчук, та ін.

Мета статті – проаналізувати специфіку реалізації гуманітарної політики України з урахуванням ціннісних орієнтирів українського суспільства в умовах воєнного часу.

Для досягнення мети дослідження використано системний, компаративний, міждисциплінарний, систематично-термінологічний, біхевіористський та нормативно-ціннісний методи. Системний підхід застосовувався для проведення комплексного аналізу реалізації гуманітарної політики у суспільстві з точки зору цілей та принципів державного управління. Міждисциплінарний метод був використаний для

цілісного охоплення засад та принципів реалізації державної гуманітарної політики. Біхевіористський метод використовувався для узагальнення ціннісного виміру формування державної політики в умовах воєнного часу.

Ціннісний вимір державної політики уособлює систему та спосіб продукування цінностей, а також форму суспільної життєдіяльності. Зауважимо, що така система формується й змінюється разом з розвитком суспільства, має певну структуру на індивідуальному, суспільному та державному рівні, елементи якої чітко визначені і підпорядковуються певній ієрархії за своєю значимістю. Зазвичай така система відносно стабільна, чи повільно еволюційно змінюється. Вона спроможна впливати на усі процеси державного управління, вибір конкретних варіантів управлінських рішень, зокрема й з питань національної безпеки [1].

Враховуючи сучасні суспільно-політичні реалії в Україні ціннісний вимір є основною складовою саме гуманітарної політики й ключовим фактором утворення загальнонаціональної ідентичності. Цінності трансформуються й в систему національно-державних інтересів за аналогічними критеріями важливості: критично (життєво) важливі, важливі, периферійні, а також національні цілі.

Критично (життєво) важливими національними цінностями вважаються національна безпека, соціальна справедливість, міжнародні зв'язки, патріотизм, духовні надбання та добробут. Важливими національними цінностями вважаються конституційний лад, територіальна цілісність країни, державний суверенітет, права і свободи людини, право на приватну власність та природні ресурси. Периферійними національними цінностями вважаються загальнолюдські цінності, ліберальні і демократичні традиції, міжетнічна злагода, міжконфесійна терпимість та індивідуалізм. Конкретизуючи, можна зазначити, що життєво важливими національними інтересами України є виживання країни і нації, їхній розвиток, збереження і захист суверенітету та незалежності країни, система національної безпеки та оборони, консолідація українського суспільства, міжетнічна й міжконфесійна злагода, економічні та соціальні реформи, зростання національного матеріального багатства, збереження історичної пам'яті і духовних цінностей, зростання наукового і технічного потенціалу країни. Такі національні інтереси залежать від ефективності механізмів та відповідного реформування системи державного управління й місцевого самоврядування, гарантуванню державою недоторканості права на приватну власність, надійного захисту територіальної цілісності країни тощо. Периферійними національними інтересами є раціональне використання наявних у країні природних ресурсів, ефективний громадський контроль за діяльністю держави у сфері національної безпеки тощо [2].

У посттоталітарних державах європейського простору, також і в Україні, процеси глобалізації породжують дві протилежні тенденції. З одного боку, глобалізація уніфікує, інтернаціоналізує та вестернізує всі сторони життєдіяльності суспільства. А з іншого, вносячи у життя посттоталітарної держави елементи сучасної демократії, глобалізація стимулює процеси культурного й духовного відродження та прагнення до формування колективного самоідентифікації шляхом консолідації навколо спільної історії, мови, цінностей та орієнтацій, життєвих стратегій, а найголовніше – культури [3].

За науковим підходом культура є певною системою цінностей, формою життєдіяльності та способом продукування цінностей. Національна свідомість формується завдяки розширенню комунікативних зв'язків ґрунтуючись на загальній культурі. Найважливішою умовою існування нації та етносу як цілісних систем залишаються інтегруючі функції культури. Позбавте будь-який етнос внутрішніх культурних зв'язків, і він неминуче асимілюється [4]. Важливим компонентом культури є також культурні пам'ятки, які разом з меморіальними місцями та топонімами створюють символічний простір, в якому існує нація. Такий простір об'єднує спільноту навколо нового політичного чи національного проекту, виховує модерну національну свідомість.

Враховуючи сучасні реалії й відповідно до чинного законодавства до **основних засад** державної гуманітарної політики в культурній сфері відносять:

- визнання культури одним з основних факторів самобутності Українського народу;

- сприяння створенню єдиного культурного простору України, збереженню цілісності культури;

- захист і збереження культурної спадщини та культурних цінностей як основи національної культури;

- сприяння утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті;

- забезпечення свободи творчості та форм культурного самовираження;

- гарантування прав громадян у сфері культури;

- забезпечення доступності для кожного якісних культурних послуг;

- створення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня, естетичного виховання громадян;

- пропагування української національної культури у всій її різноманітності за кордоном та світового культурного надбання в Україні [5].

При чому, у процесі формування системи національних цінностей будь-якої країни важливе місце займає освіта й національно-патріотичне виховання. Можна констатувати, що в освітній та інтелектуальній сфері

Україна має значний потенціал. Однак цілком зрозуміло, що реалізація цього потенціалу на пряму залежить від цілої низки факторів, передусім умов закінчення російсько-української війни, рівня соціального й економічного розвитку країни та психологічного стану суспільства.

Можемо виокремити *основні джерела внутрішніх загроз* національним цінностям у контексті реалізації гуманітарної політики України, до яких відносять:

- регіональні історично-культурні відмінності;
- несформованість загальнонаціональної ідеї, яка б забезпечувала консолідацію й інтеграцію суспільства;
- недостатність уваги і державної підтримки розвитку культурних індустрій;
- нечітка етнонаціональна політика держави;
- заполітизованість проблем у гуманітарній сфері (мова, історія, релігія часто використовуються як інструменти маніпуляцій в політичних цілях);
- повільні реформи і впровадження інновацій процесів у сфері науки й освіти;
- недостатність державної уваги до створення сприятливих умов для зростання творчого й інтелектуального потенціалу України;
- слабкий розвиток недержавних інститутів, як складової частини загальної системи захисту національних цінностей;
- слабка взаємодія між державними і недержавними (громадськими) структурами при формуванні та реалізації державної стратегії захисту національних цінностей;
- недостатня повнота й чіткість нормативно-правової бази, у сфері регулювання суспільних відносин, які стосуються захисту національних цінностей;
- слабка підготовка та низька ефективність механізмів підготовки і реалізації управлінських рішень у сфері захисту національних цінностей;
- падіння інтелектуально-освітнього рівня громадян, неефективність систем виховання й освіти;
- слабкий розвиток соціального капіталу тощо [2].

Відповідно відсутність цілісності й повноти гуманітарного простору визначає в сучасних умовах ціннісно-світоглядне розшарування українського суспільства, поширення сепаратистських настроїв та практик, негативно позначається на забезпеченні національної єдності та соборності Української Держави, становить суттєву загрозу її національній безпеці. Послідовне впровадження державної гуманітарної політики, котра у своїй основі спиратиметься на національно-культурні, історичні традиції Українського народу, сучасні соціально-економічні, політичні й соціокультурні реалії, сприятиме формуванню національної ідентичності, консолідації суспільства.

Список літератури:

1. Цілісність гуманітарного простору України як об'єкт національної безпеки держави. Аналітична записка НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/cilisnist-gumanitarnogo-prostoru-ukraini-yak-obekt-nacionalnoi>
2. Бондарчук П. С. Ціннісні засади системи національної безпеки: державно-управлінський аспект. Дис. д-ра філос. : 281. Київ : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2023. 261 с.
3. Гуманітарна політика в Україні: виклики та перспективи (Біла книга) : аналіт. доп. За заг. ред. Ю. Б. Каплан, Ю. А. Тищенко. Київ : НІСД, 2020. 126 с.
4. Бабкін В. О. Глобалізаційні культурні процеси та їх вплив на функціональне призначення національної культури. *Мистецтвознавчі записки*, вип. 33. 2018. С. 55-62.
5. Закон України «Про культуру» № 2778-VI (в редакції від 21.09.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

*Хилько М. І.,
доктор філософських наук,
професор кафедри політології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ІНТЕРЕС УКРАЇНИ

Зважаючи на системний характер екологічних проблем, їх кореляцію з політичними, воєнними, економічними, технологічними та соціальними факторами, стратегія екологічної безпеки вбачається як одна з фундаментальних складових національної безпеки, національних цінностей й інтересів, де національні цінності – це матеріальні і духовні об'єкти, ставлення до яких набуло визначального значення для самоусвідомлення та існування народу України. Це основа мотивації, саморозвитку народу України.

Національні інтереси – це усвідомлювані на рівні вищих органів державної влади потреби народу України у збереженні та розвитку національних цінностей. Залежно від характеру та сфери виявлення національні інтереси звично підрозділяють на: внутрішні й зовнішні, стратегічні й тактичні, постійні й тимчасові, політичні й економічні, соціальні й екологічні, воєнні тощо. Обстоювання національних інтересів України має своєю метою усунення або мінімізацію територіальних, демографічних, економічних, екологічних та інших втрат у процесі життєдіяльності її народу.

Розглянемо, у чому ж полягає національний екологічний інтерес України. *Національний екологічний інтерес України* має постійний характер з певними особливостями на внутрішніх і зовнішніх векторах прояву.

Внутрішні національні інтереси відображають насамперед життєво важливі потреби існування і розвитку природи, людини, суспільства і держави, а зовнішні – умови їх збереження і розвитку. Так, *зовнішній вектор* прояву – це, зокрема, збереження біорізноманіття, зниження ризику виникнення надзвичайних ситуацій та оперативна ліквідація їх наслідків у разі виникнення. *Внутрішній вектор* обумовлений системою заходів зі збереження екологічної безпеки на рівні постійного моніторингу. Це стосується як раціонального використання природних ресурсів так і всього пов'язаного, зокрема, з утилізацією озброєння, використанням екологічно небезпечних речовин і технологій в оборонних цілях тощо. Означені вектори тісно пов'язані між собою, та все ж внутрішній вектор та внутрішня політика щодо екологічної безпеки є визначальними у результативності й ефективності зовнішніх впливів.

Однак доцільно зазначити, що сучасна держава не спроможна самотійно долати наслідки найбільших природних і техногенних катастроф, скажімо рівня таких як Чорнобильська катастрофа. Каскад техногенних катастроф у слабо керованому суспільстві, природно, викликає занепокоєння світової спільноти, зокрема сусідів. Сучасна політика демонструє нам, що занепокоєння з приводу нестабільного державного управління викликає зовнішній вплив на керівництво країни, аж до воєнного. Тобто можна спрогнозувати, що у разі виникнення реальних небезпек на об'єктах підвищеного техногенного ризику та неспроможності держави долати ці небезпеки, тобто при відсутності ефективної екологічної політики, міжнародні структури й держави можуть встановити власний контроль за рівнем безпеки на відповідних об'єктах, а це межує з втратою політичного суверенітету.

Національний екологічний інтерес є фундаментальною (хоча все ще мало усвідомленою) цінністю суспільства, і піднесення його значення сприятиме поступальному розвитку держави. Реалізація національного екологічного інтересу спирається на поєднання інтересів регіону, міста, об'єкта з інтересами держави та виконанням державою конституційних зобов'язань і міжнародних угод. Національний екологічний інтерес забезпечується державними інституціями і державною політикою органічної єдності гуманітарного, технологічного, соціально-економічного розвитку, політичної стабільності й піднесення добробуту населення. Фактично всім тим, що звертає суспільство до загальнолюдських цінностей, соціального захисту і гуманітарних пріоритетів.

На особливу увагу заслуговує вплив засобів масових комунікацій на усвідомлення й актуалізацію того чи іншого й особливо екологічного національного інтересу. Нерідко засоби масової інформації формують штучні уявлення про потреби й суспільні інтереси, які ґрунтуються суто на комерційних зисках певних компаній. Тому державне піклування за дотриманням національних інтересів та формування в суспільстві адекватного сприйняття національних пріоритетів є безперечною прерогативою держави. У суспільстві, що тільки формується й не має чіткої ідентифікації, є можливість і потреба підвищити значення і цінність екологічних пріоритетів розвитку, сформуванати екологічну соціальну потребу на рівні національного інтересу.

При визначенні місця екологічної безпеки в системі національної безпеки держави (вищий рівень національного інтересу) важливий аспект цього методологічного завдання полягає у вивченні стратегічного планування екологічної політики та визначенні особливостей формування відповідних прогнозованих стратегій як складової цілісної системи всебічного гарантування національної безпеки держави на середню та віддалену перспективу. Зазначимо, що в базовому Законі України з поліпшення екологічної ситуації та *підвищення рівня екологічної безпеки*

«Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року» [1] *основними завданнями* передбачено низку завдань по підвищенню рівня екологічної безпеки шляхом запровадження комплексного підходу до проведення оцінки ризиків, запобігання та мінімізації наслідків стихійних лих відповідно до Йоганнесбурзького плану дій та Глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року.

З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина Президент України видав наказ «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», який включає виконання 17 пунктів, проголошених Генеральною Асамблеєю ООН від 25 вересня 2015 року № 70/1 та їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України [2].

Безперечно, створення ефективної дієвої, екологічно безпечної системи охорони довкілля – одне з найважливіших завдань для України. Залучення державних і приватних капіталовкладень на природоохоронні заходи при підвищенні рівня їх ефективності потребує запровадження нових інноваційних механізмів. І одним з головних пріоритетів в цьому ланцюзі є формування у суспільній свідомості уявлення про природу як естетичну й морально-етичну цінність, що передбачає формування високої екологічної культури як у представників влади так і у пересічних громадян, а це вимагає докорінної зміни системи екологічної освіти, просвіти, формування екологічних переконань, вираженої екологічної діяльності й своєчасного інформування населення щодо екологічних проектів тощо.

Список літератури:

1. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р. № 2697-VIII від 28.02.2019 р. Відомості Верховної Ради. 2019 № 16 ст. 70.
2. Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку на період до 2030 року» № 722/2019 від 30.09.2019 / zakon.rada.gov.ua.

*Власенко Ф. П.,
кандидат філософських наук, завідувач
кафедри філософії гуманітарних наук
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЦІННІСНИЙ ЗМІСТ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ВІЙНИ

За останні роки в Україні проведено низку реформ в освітній сфері, зокрема в системі вищої освіти, які були спрямовані на її вдосконалення, забезпечення прогресивності і конкурентоспроможності. Це насамперед, зміни, пов'язані з прийняттям Закону України «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність» тощо. Але війна внесла свої корективи, створила загрози і виклики для всього суспільства, в тому числі і для освіти. Такими викликами на сьогодні є: знищення інфраструктури освітніх закладів; скорочення фінансування системи освіти; втрата кваліфікованих кадрів; відтік студентів; забезпечення академічної доброчесності в освітньому процесі.

Беззаперечним є той факт, що у цій війні умовою здобуття Україною перемоги є мобілізація зусиль усього суспільства, кожен громадянин, усі без виключення сфери суспільного буття мають працювати на перемогу. У цій боротьбі важлива роль відводиться, у тому числі освіті, яка має забезпечити формування духовної єдності нації, сформувати почуття-цінності патріотизму, гідності, віри, надії, стійкості духу, що були, є і будуть важливою основою для становлення нації, державотворчого процесу. У сучасному суспільстві, на жаль, спостерігається дефіцит уваги на плеканні духовного стрижня людини, адже фокус припадає на формування людини «масового» типу.

Важливим завданням постає вироблення таких орієнтирів відношення та способів взаємодії людини і світу, які б уможливили їх гармонійне подальше співіснування. Адже не дивлячись на вражаючі досягнення людського роду в різних галузях, вряд чи доводиться говорити про його помітний моральнісний прогрес. Освіта і наука, які не є ціннісно-орієнтованими є небезпечними. Саме тому необхідним є не тільки звернення освіти до сфери духовності, але і зміна парадигми світовідношення, принципів освітньої системи, формування духовно-багатої особистості. В контексті сучасності показник освіченості (як наслідок набуття визначеної системи знань) має включати духовні якості людини, засади формування ціннісно-орієнтованої особистості. Адже

культурні надбання в суспільстві залежать передусім від духовних якостей людини.

Набуття освіченості в даному випадку постає як схильність чи здатність особистості до постійної ініціативної активності щодо самовдосконалення власних компетентностей. Освіченість виявляється як відкрита дисипативна система, яка обмінюється інформацією з середовищем, що зазнає постійних трансформацій. Основними духовними цінностями, які є необхідною умовою становлення та здійснення особистості в контексті масштабних соціальних конфліктів постають: патріотизм, гідність, совість, воля, довіра, відповідальність, обов'язок, компетентність, наполегливість, цілеспрямованість, самовдосконалення тощо.

В. Кириченко справедливо зауважує, що патріотизм проявляється у вчинках і діяльності людини, він завжди конкретний і спрямований на реальні об'єкти. Діяльнісна сторона патріотизму є визначальною, оскільки саме вона здатна перетворювати чуттєве начало в конкретні для Вітчизни, держави і суспільства справи і вчинки. Роль і значення патріотизму зростають на крутих поворотах історії, коли об'єктивні тенденції розвитку суспільства супроводжуються найвищим напруженням сил його громадян (війни, соціальні конфлікти, криза, стихійні лиха тощо). В такі часи проявам патріотизму притаманні високі «благородні» пориви, особлива жертвовність в ім'я всього народу, своєї Батьківщини, що змушує говорити про патріотизм як складне і, безумовно, особливе явище [1, с. 42].

І. Бех наголошує, що патріотизм - це особливе, тобто безумовне за походженням і високосмислове за духовно-моральним виміром почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе [2]. Патріотизм постає своєрідним форматом життєвих орієнтацій громадянина в реалізації його життєвої стратегії, яка відповідає інтересам суспільства й держави, закарбована в його свідомості, віднайдена у сенсі власного існування й утілена у способі життя. Важливими складовими патріотизму є: любов до Батьківщини, готовність до самопожертви, моральна стійкість, цілеспрямованість, терпеливість, настійливість, завзятість і почуття власної гідності. Відтак, освіта, що зорієнтована на виховання патріотизму є важливим інститутом формування національної свідомості молоді, що є запорукою становлення сильної і вільної нації.

Духовною цінністю, що є здатністю особистості досягати поставлених цілей в умовах подолання перешкод постає воля. Воля – це феномен регуляції власної діяльності та поведінки, що забезпечує формулювання цілей та концентрацію внутрішніх зусиль на їх досягнення. Людина, яка здійснює вольові дії, протистоїть імпульсивним, миттєвим бажанням; реалізує дисципліну, наполегливість, самоконтроль. За рахунок цього контролю набувається можливість діяти всупереч потужній

мотивації чи ігнорувати сильні емоційні переживання. Вольові якості не дані людині від народження, вони формуються в результаті життєвого досвіду під впливом виховання та освіти.

Ф. Фукуяма у роботі «Довіра» зазначає, що будь-яке суспільне утворення та ступінь його розвитку значною мірою залежить від такої духовної цінності як взаємна довіра, яка, в свою чергу, обумовлена існуючою культурою. Довіра – це очікування, яке виникає у членів спільноти, що інші учасники поводитимуться більш чи менш передбачувано, чесно і з увагою до оточуючих, у відповідності з деякими загальними нормами [3, с. 52]. Спільнота, де панує довіра, здатна організувати життєдіяльність людей ефективніше та в більш гнучкому режимі, що набуває, окрім інших, економічних переваг.

У межах набуття освіченості, суспільного поступу як такого, однією з визначальних духовних цінностей постає відповідальність. Відповідальність – це специфічна для зрілої особистості форма саморегуляції та самодетермінації, що виражається в усвідомленні себе як причини здійснюваних вчинків та їх наслідків, в розумінні та контролі своєї здатності виступати причиною змін (чи протидією змін) в оточуючому світі та у власному житті. Відповідальність виступає як конкретна фундаментальна вимога, яку діяльнісна людина має визнавати як значущу і необхідну передумову для будь-якої аргументації в реальній соціальній спільноті. Ця духовна цінність, в макроетичному контексті, уможливорює подальше існування людства, подолання загроз війни планетарного масштабу. Г. Йонас зазначає, що «імператив, який відповідав би новому типу людської діяльності і був би спрямований на новий тип суб'єкта дії, мав би звучати так: «Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності узгоджувалися з продовженням автентичного людського життя на землі», або, якщо це висловити в негативній формі: «Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності не були руйнівними для майбутньої можливості такого життя...» [4, С. 27-28].

Обов'язок тлумачиться як суспільна необхідність і є сукупністю моральних зобов'язань людини перед суспільством. Він виступає як нормативна категорія, що регламентує соціальні зобов'язання, які повинен виконувати індивід в силу суспільної необхідності. А. Швейцер справедливо зазначав, що «чим ширша сфера діяльності людини, тим частіше їй доводиться приносити свої почуття в жертву суспільному обов'язку» [5, с. 226]. Проблема обов'язку є проблемою співвідношення особистого і суспільного інтересу.

Компетентність як значуща духовна цінність освіченої людини постає як нагальна вимога сьогодення. На жаль, проблема некомпетентності, непрофесійності у конкретній галузі характерна для сучасного суспільства. Компетентність – це володіння та вміння оперувати достатньою кількістю знань та інформації для вирішення визначеної

задачі. Звичайно, не можна бути компетентним в усьому. Знання, коли йде мова про його практичне застосування, може бути ефективним лише у випадку, коли воно спеціалізоване. Відмінний спеціаліст вузького сегменту людської діяльності завжди більш поцінований, ніж людина, яка знає про все, але поверхово.

Значну роль у здобутті компетентності людини мають духовні цінності, наполегливість та цілеспрямованість як здатності та вміння системно спрямовувати власні зусилля на реалізацію визначеної цілі.

Отже, освіта і освіченість, як результат та процес освоєння конкретної, відкритої, динамічної системи знань, невід’ємно пов’язана з формуванням духовних якостей та цінностей людини. Набуття освіченості, сам освітній процес з необхідністю повинен включати у себе аксіологічний зміст, адже формування особистості в межах нівелювання ціннісних орієнтирів демонструє обмеженість, закритість, примітивність людського мислення та потенціалу. Е. Фромм справедливо зазначає, що перспектива буття «хворого суспільства» полягає у перетворенні його на засадах самовдосконалення і реалізації духовного, творчого потенціалу людини на основі домінування любові до життя!

Список літератури:

1. Кириченко В. Патріотизм як ціннісно-сміслові підґрунтя про соціальної поведінки підлітків // Педагогіка. Психологія. – 2017. - №4. – С. 42-48.
2. Бех І. Д. З Україною в серці (тренінг з національно-патріотичного виховання дітей та молоді): посіб. / І. Д. Бех, В. І. Кириченко, Ж. В. Петрович. – Харків : «Друкарня Мадрид», 2016. – 140 с.
3. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 730 с.
4. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. – К.: Лібра, 2001. – 400 с.
5. Швейцер А. Благоговение перед жизнью. – М.: Прогресс, 1992. – 576 с.

Васюк І. В.,
кандидат філософських наук,
викладач кафедри філософії,
біоетики та історії медицини
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця

РОЛЬ ГУМАНІТАРНОГО МИСЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ АКАДЕМІЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. На тлі загострення політичної ситуації в Україні особливої актуальності у сфері вищої освіти набуває питання формування людини-громадянина, для якої демократичне суспільство є осередком реалізації творчих можливостей, задоволення особистих та соціальних інтересів, потреб.

Мета. Проаналізувати можливі способи врегулювання аномійних процесів у сучасному українському суспільстві, підвищення ефективності його функціонування та розвитку, зокрема завдяки впровадженню дієвої соціальної політики в інституті вищої освіти.

Сфера вищої освіти є одним з провідних агентів соціально-культурного, професійно-компетентнісного становлення особистості. Крім того, освіта є формою збереження культурних норм з орієнтацією на майбутній стан культури; механізмом відтворення суспільного інтелекту та трансляції культури.

Процес соціалізації молоді є водночас процесом її соціальної самореалізації. Одним з етапів соціалізації є адаптація, яка у сучасному світі має специфічні ознаки, обумовлені кризою трансформації, що ускладнює процеси соціалізації [1, с. 75]. Власне соціальна адаптація спрямована на збереження й формування оптимального балансу між людиною і навколишнім середовищем [2, с. 75, 123]. Соціальна адаптація студентства – нелінійний процес, що містить розгалуження адаптивних соціальних практик. Процес підготовки сучасного фахівця в умовах постійних змін на ринку праці підпорядкований, зокрема, законам ринкової ефективності, які вимагають оптимізації ресурсів з метою максимізації прибутків. В умовах плинної сучасності коеволюція технологій і соціальних інститутів змінює не тільки ринок праці, а й буденність життя.

Відносно новим феноменом, який впливає як на професійні стратегії молоді, так і на стратегії працевлаштування випускників університетів, є поява на ринку праці нового класу прекаріату, пов'язаного з

експериментом Г. Стендінга (1970 р.), впровадженням неоліберальних програм підвищення гнучкості ринкової економіки за рахунок найманих працівників. Відповідно, зростаючий прекаріат офіційно не має статусу безробітних чи знедолених, а тому не користується ні соціальними гарантіями, ні пільгами. Це працівники, які «не впевнені в собі й пригнічені та в той самий час “частково зайняті” і “надто зайняті”» [3]. Найголовніше, в середньостроковій, а тим більше у довгостроковій перспективі країна, яка не регулює процеси адаптації працівників до нових умов, стрімко втрачає найголовніший ресурс розвитку економіки – людський капітал.

Загальновідомо, що сучасна університетська політика спрямована на формування навичок менеджменту, проте у наш час спостерігається невтішна ситуація, пов'язана з недооцінкою проблемно-орієнтованого гуманістичного мислення. Цілком слушно стверджує Н. Ішук щодо природи людської емпатії, яка є необхідною складовою професійного етосу фахівців, зокрема гуманістичного спрямування – лікарів, педагогів, соціальних педагогів, психологів та ін. Емпатія, почуття співпереживання, притаманні людині як соціальній істоті й формуються саме завдяки її здатності відчувати потребу в Іншому, спрямованості на Іншого, діалогічній єдності зі світом. «Справді, цілком «на поверхні» перебувають причини моральних реакцій на біль іншого. Вони досить часто спочатку маніфестуються саме як реакції – спонтанний відгук на страждання іншої людини. Лише потім перетворюються на усвідомлений пошук способів допомоги їй» [4, с. 389].

Так, на сьогодні в Україні існує ряд програмних документів щодо забезпечення якісної регуляції процесів працевлаштування випускників ЗВО й умовами на ринку праці. Серед цих документів виокремимо наступні: Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 рр. [5]; Рекомендації парламентських слухань на тему: «Медична освіта в Україні: погляд у майбутнє» [6]; Стратегія розвитку медичної освіти в Україні, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 95-р від 27.02.2019 р. [7] та ін., які спрямовані на подолання розриву між освітніми стандартами ЗВО та вимогами до фахівців (зокрема, медиків) на ринку праці.

Сьогодні в умовах війни незаперечним є факт додаткового навантаження на відповідні соціальні інституції щодо спроб врегулювання проблем освітньої й трудової адаптації цивільного населення з метою недопущення процесів його прекаріатизації і стагнації, поглиблення у соціумі закономірних аномійних явищ.

Безумовно, повномасштабна російська агресія на території України внесла суттєві структурні зміни в траєкторії освітнього процесу в ЗВО. Світ відчув усі переваги й недоліки дистанційного навчання і роботи в умовах коронавірусної інфекції. У теперішній час спостерігаються спроби

прискореної адаптації студентів, фахівців усіх сфер життєдіяльності (як тих, що залишаються на своїх робочих місцях, так і ВПО) до роботи в умовах війни. Звичайно, зростає необхідність збільшення бюджетних місць для абітурієнтів і студентів навчальних закладів України.

Існує низка проблем щодо працевлаштування ВПО працездатного віку на території інших областей, перерозподілу наявних робочих місць між місцевими й переміщеними фахівцями. Як зауважують експерти, на прифронтових (загрожуваних) територіях існує ризик дефіциту кваліфікованої робочої сили (зокрема, лікарі та медсестри) [8]. Існує чітка тенденція щодо невпинного зростання на ринку праці ролі деяких медичних спеціальностей, зокрема: хірурга, пластичного хірурга, ортопеда, фізичного реабілітолога, травматолога, психолога, соціального працівника та ін.

Особливої гостроти у післявоєнний час набуватиме проблема відбудови інфраструктури й сучасного оснащення зруйнованих медичних закладів. Слушною є думка експертів щодо розгляду можливості підвищення оплати праці за вищий ризик задля запобігання відтоку робочої сили у спокійніші регіони (особливо це стосується лікарів-спеціалістів), а також повернення у майбутньому бійців і фахівців (ВПО) на свої робочі місця, необхідності підтримки постійних контактів з ними [8].

Так, цілком очевидно є проблема різкого падіння рівня здоров'я населення України. Сьогодні серед цивільного населення 91% смертей в Україні пов'язані саме з неінфекційними хворобами, значна частина яких свідчить про надлишковий стрес або є наслідком синдрому «відкладеного лікування». Існує загроза розвитку посттравматичного синдрому людини, а також поширення інфекційних хвороб внаслідок руйнування інфраструктури, розкрадання окупантами медичного обладнання, нестачі ліків і відсутності можливості оптимального медичного обстеження. Тисячі непохованих тіл, підлив Каховської ГЕС загрожують забрудненню довкілля й інфікуванню населення [9]. Актуальною залишається проблема вакцинації населення України, зокрема від коронавірусної інфекції.

Сучасні негативні тенденції, спровоковані війною в Україні, потребують комплексного вирішення на військово-політичному, соціальному, економічному, гуманітарному рівнях. Проблема збереження й підвищення ролі людського капіталу потребує впровадження ефективної гуманітарної, соціально-орієнтованої політики держави.

Список літератури:

1. Вашкевич В.М. Історична свідомість студентської молоді: ціннісно-світоглядні орієнтири. Навчальний посібник для вищ. навч. закл. Київ : Світогляд, 2010. – 274 с.

2. Богданова І.М. Модульний підхід до професійнопедагогічної підготовки вчителя: Монографія. Одеса : Маяк, 1998. – 284 с.
3. Standing G. The_Precariat_The_New_Dangerous_Class. BLOOMSBURY ACADEMIC. 2011. – 209 p. https://monoskop.org/images/9/98/Standing_Guy_The_Precariat_The_New_Dangerous_Class_2011.pdf
4. Іщук Н.В. Сучасна православна теологія діалогу: філософсько-релігієзнавчий аналіз: дис. док. філос. наук: 09.00.11 – релігієзнавство. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2019.
5. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2022 р. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf>
6. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Медична освіта в Україні: погляд у майбутнє»: Схвалено Постановою Верховної Ради України 2017року. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/DH4ZN00A?an=3>
7. Стратегія розвитку медичної освіти в Україні: Схвалено Розпорядженням КМУ № 95-р від 27.02.2019 р. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/64114/
8. Звіт з досліджень в рамках проєкту «Первинна та амбулаторна медична допомога громадянам України внаслідок військового конфлікту» підтриманого Міжнародним фондом «Відродження». Січень 2023 р. Режим доступу: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2023/01/irf_sociol_report_fin.pdf
9. Які хвороби загрожують українцям через війну. Розмова з санлікарем Кузіним // BBC News Україна. 22 вересня 2022. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62987763>

*Діденко Л. В.,
кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії гуманітарних наук
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

«ВІДКРИТІ ПРОТОКОЛИ» АНТРОПОІНТЕРАКЦІЮВАННЯ: СМИСЛОКОНСТРУЮВАННЯ

Освітній та науковий сегменти нині постають єдиним взаємовпливальним простором. Антропоодинація навчається та досліджує задля умайбутнювання людства. Антропоінтеракціювання постає способом ситуативного уз'язковування акторів щодо мультирівневих потребозадовольнянь.

Проблематизування: смислоконструювання є результатом синтезувальної діяльності індивідуальної свідомості актора щодо ним переживаного та дешифрованого.

Розгляд «відкритих протоколів» антропоінтеракціювання – *мета* пропонуваного дослідження.

Теорезисом постають тексти філософів минулого щодо ідеї праксису та практичної філософії (від І. Канта [11] до М. Фуко [3]); прагматичної методологічної програми (Ч. С. Пірс [13], В. Джеймс [9–10], Дж. Д'юї [1–2], Дж. І. Мід [12] та ін.); феноменологічної методологічної програми (від Е. Гуссерля [6–8] до А. Шюца та Т. Лукмана [15]); герменевтичної методологічної програми (від Ф. Шляєрмахера [14] до Г.-Г. Гадамера [4–5]) та ін.

Результати дослідження: Антропоінтеракціювання передбачає передзгоду акторів, які дотримуються одного з відкритих нормових протоколів [2]. Якщо монокомпонентні «відкриті протоколи» базовані на думці, слові або вчинку, то мультирівневі – включатимуть різнокількісні ситуативно-узгоджені складники [3]. «Відкритий протокол» не тільки удоступнений для усіх акторів, але й ситуативно оновлюваний ними [4]. Оновлення протоколів акторопаралелізоване, тобто обопільне, інтрасвідомісне (переживально-потокowe) та вербальноілюстроване («смыслосвітне») [5]. Робота зі смыслом може бути подвійною (для окремого актора): або як смыслорозтлумачення, трансльованого іншими (-и) з повним/вибірковим дешифруванням, або як смыслоконструювання задля себе та/або інших [6]. Смыслоконструювання завжди є цільовим, проте останнє буде неочевидним для усіх, окрім актора-створювальника [7]. Пожиттєве завдання акторів – не розтлумачення (тобто постійне «(не)алгоритмове дешифрування») смыслоконструйованого іншими, а смыслопривнесення (тут: «смыслосвітність») як таке, що уможливить

екзистування та спрощуватиме трансцендування (особливо у професійноплощинних ситуаціях помежів'я) антропоодиниць.

Отже, смислоконструювання є умовою результатного антропоінтеракціювання в межах «відкритих протоколів».

Список літератури:

1. *Dewey J.* Essays in Experimental Logic. New York: Dover Publications, Inc., 1916.
2. *Dewey J.* The Public and Its Problems. An Essay in Political Inquiry. Chicago: Gateway Books, 1946.
3. *Foucault M.* Surveiller et punir: Naissance de la prison. Paris: Gallimard, 1975.
4. *Gadamer H.-G.* Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik (2. Auflage durch einen Nachtrag erweitert). Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1965.
5. *Gadamer H.-G.* Hermeneutik II: Wahrheit und Methode. Ergänzungen, Register (2. Auflage). Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1993. (Gesammelte Werke 2).
6. *Husserl E.* Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge; [herausgegeben von Stefan Strasser]. Den Haag: Martinus Nijhoff Publishers, 1950. (Husserliana, Bd I).
7. *Husserl E.* Logische Untersuchungen. Erster Bd. Prolegomena zur reinen Logik [herausgegeben von Elmar Holenstein]. Den Haag: Martinus Nijhoff, 1975. (Husserliana, Bd. XVIII).
8. *Husserl E.* Logische Untersuchungen. Zweiter Bd. I Untersuchung zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis; [herausgegeben von Ursula Panzer]. Den Haag: Martinus Nijhoff, 1984. (Husserliana, Bd. XIX/1).
9. *James W.* Pragmatism, a new name for some old ways of thinking. New York, London: Longmans, Green and Co, 1922.
10. *James W.* Writings 1878–1899. Edited by Gerald Myers. New York: The Library of America, 1992.
11. Kant's gesammelte Schriften. Band 5: Kritik der praktischen Vernunft. Kritik der Urtheilskraft. Berlin, Boston: De Gruyter, 1913. [Reprint: 2020]. URL: <https://doi.org/10.1515/9783112348185>
12. *Mead G. H.* The Philosophy of the Act (Edited by Charles W. Morris with John M. Brewster, Albert M. Dunham and David Miller). Chicago: University of Chicago Press, 1938.
13. *Peirce C. S.* Collected Papers. Ed. by C. Hartshorne and P. Weiss; Arthur W. Burks. Vol. 1 - 8. Cambridge - Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press, 1965 -1967.
14. *Schleiermacher F.* Hermeneutics and Criticism: And Other Writings. / Translated and edited by Andrew Bowie. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1998.

15. *Schütz A., Luckmann T.* Strukturen der Lebenswelt (1. Auflage). Stuttgart: UVK Verlag, 2003.

*Жилінська С. І.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНА МІСІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ В УМОВАХ ПРОТИСТОЯННЯ РОСІЙСЬКІЙ НЕОІМПЕРСЬКІЙ АГРЕСІЇ

Війна росії проти України з 2014 року супроводжується не лише воєнними діями, але й посиленням ідеологічного тиску та пропагандистських кампаній. Концепція так званого «руського міра» постала ідейною платформою цього наступу, базуючись на ксенофобських настроях, нетерпимості до інакшості та применшенні цінності національних ідентичностей. Ця ідеологема становить серйозну загрозу для гуманітарної безпеки незалежної держави [1].

Протистояти такій ідеологічній експансії насправді можливо, лише зміцнюючи власні цивілізаційні підвалини, які борються за ідентичність, засновану на гуманістичних цінностях та раціональності. Наука та освіта як універсальні інструменти пізнання відіграють фундаментальну роль у збереженні культурної спадщини, формуванні світогляду, патріотизму [2]. Водночас, успішна повоєнна відбудова залежатиме від сукупності знань, досвіду, інновацій, кваліфікованих кадрів та наукових досліджень, необхідних для модернізації економіки [3,4]. А розвиток медіаграмотності в суспільстві є запорукою протидії російській дезінформації через навички критичного аналізу інформаційних потоків [6,7].

Освіта як система здобуття знань, формування компетенцій і ціннісних орієнтирів покликана не лише забезпечувати передачу інформації, але й плекати світогляд нового покоління. Через навчальні програми, зміст підручників, ставлення викладачів транслиуються ті духовні засади та моральні принципи, на яких ґрунтується суспільство [2]. Саме в цьому процесі формуються підвалини національної самосвідомості, патріотизму, поваги до історії та культурної спадщини українського народу. Наука ж як безперервний рушій прогресу, що долає догматизм та ірраціональні вірування, протистоїть деструктивним ідеологічним впливам, які експлуатують емоції, міфи та псевдоісторичні наративи.

Саме тому російська пропаганда прагне нав'язати ідею міфічного «руського міра» як альтернативи до здорових націєтворчих процесів в Україні. Базуючись на імперських концепціях «єдиного культурного коду» та «спільної історичної долі», ця ідеологема розмиває кордони між

національними ідентичностями, применшує їх значення та посягає на гуманітарну безпеку незалежної держави [1].

Повоєнна відбудова України стане одним з найскладніших викликів для нашої держави у найближчій перспективі. Відновлення зруйнованої інфраструктури, промислових потужностей, житлового фонду – все це вимагатиме колосальних економічних та людських ресурсів.

Роль науки та освіти у розбудові інтелектуального потенціалу нації є визначальною. Адже саме ці інститути забезпечують нарощування інтелектуальних ресурсів – знань, досвіду, інноваційних розробок, без яких неможливий сталий розвиток держави. Підготовка висококваліфікованих кадрів, здатних генерувати ідеї та створювати інноваційні рішення у різних галузях, також значною мірою залежить від якості науково-освітньої сфери.

Тому місія збереження національної ідентичності, формування критичного мислення та протидії деструктивним ідеологічним конструктам на кшталт «руського світу» є вкрай пріоритетною, адже їх роль лежить у збагаченні інтелектуального потенціалу, який в свою чергу має розглядатися як сукупність ресурсів, що втілюють наукові здобутки суспільства, трудових ресурсів з притаманними освітніми та кваліфікаційними характеристиками [3].

Неможливо уявити успішну відбудову без наукових розробок, які стануть підґрунтям для інноваційних рішень та сталого розвитку. Фундаментальні та прикладні дослідження в галузях енергетики, будівництва, машинобудування, ІТ-технологій, біотехнологій тощо дадуть поштовх до розробки нових матеріалів, технологій і продуктів, які забезпечать не лише відновлення зруйнованої інфраструктури, а її модернізацію відповідно до найновітніших світових стандартів. За словами академіка В.М. Гейця – інтелектуальний капітал – це збірне поняття для визначення нематеріальних цінностей, що об'єктивно підвищують ринкову вартість держави [4].

В контексті розвитку критичного мислення можна згадати медіаграмотність, яка відіграє ключову роль у протидії пропаганді та дезінформації, особливо в умовах російської агресії проти України. Розвинені навички вміння аналізувати та верифікувати інформацію з різних джерел стають запорукою формування об'єктивної картини подій та захисту від маніпулятивних впливів.

Як в одному з матеріалів М. Кастельс згадує що, в епоху інформації, перевага належить тим, хто володіє можливістю кодувати інформацію, а також здатністю маніпулювати цією інформацією через створення і програмування мереж комунікації [6]. Тому медіаграмотність є необхідним інструментом для критичного сприйняття та аналізу інформаційних потоків, розпізнавання маніпулятивних технік та пропагандистських наративів.

Відповідальність ЗМІ у формуванні суспільної думки, поширенні правдивої інформації насправді суттєва. Засоби масової інформації фактично можна вважати форматором суспільної думки. О.М. Гриценко, «сучасний глобальний інфопростір наочно демонструє одну з важливих функцій мас-медіа – їх здатність формувати моделі соціальної реальності, які виступають джерелом нормативних зразків, що функціонують у суспільстві» [7].

Отже, війна Росії проти України постала викликом не лише для фізичного існування держави, але й для її духовних та цивілізаційних підвалин. А в цьому контексті наука та освіта постають тими фундаментальними інститутами, які плекають критичне мислення, сприяють пізнанню об'єктивної реальності та встановленню істини. Поруч з нарощуванням інтелектуального потенціалу – сукупності знань, досвіду та інновацій, а також розвитком медіаграмотності як здатності критично аналізувати інформаційні потоки, українське суспільство зможе ефективно протистояти деструктивному та збудувати процвітаючу модерну націю на засадах раціогуманізму в повоєнний період.

Список літератури:

1. Лівак Л. Бібліографічний есей. Russian émigrés in the intellectual and literary life of interwar France
2. Закон України “Про освіту”// Відомості Верховної Ради. 2017, № 38-39.
3. Сучасні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В 3-х т. / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007. – 544 с.
4. Колот А.М. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань / А.М. Колот // Україна: аспекти праці. – 2007. - №4. – С. 4-9.
5. Україна у вимірі економіки знань / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К. : Основа, 2006. – 592 с.
6. Castells, M. (2000). The Information Age, vol. I, II, III.
7. Гриценко, О.М. (2023). КОМУНІКАТИВНІ РЕАЛІЇ СУЧАСНОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ. Міжнародна науково-практична конференція «Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи».

*Коваленко А. О.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ОСВІТНІЙ ОСЕРЕДОК ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Освітній осередок є ключовим інструментом у формуванні та захисті національної свідомості. Він виконує функції збереження та передачі знань, культурних традицій та цінностей. Таким чином, освітній простір стає не лише місцем вивчення загальних дисциплін, але й фактором, що визначає ставлення людини до культури, історії, мови та традицій своєї Батьківщини.

Одним з основних завдань освітнього осередку є сприяння вивченню та збереженню державної історії. Згідно з І. А. Селищевою: «Повернення до історії свого народу позитивно впливає на розвиток національної самосвідомості молоді, тому що без аналізу минулого немає сенсу акцентувати увагу на досягненнях культури, освіти та виховання нині» [1, 61]. Пізнання минулого допомагає людині зрозуміти своє місце в сучасному світі, проаналізувати досвід попередніх поколінь та взяти відповідальність за майбутнє. До того ж вивчення історії розкриває унікальність народу, його досягнення та трагедії, що сприяє формуванню патріотизму, національної гордості та самоповаги.

Також важливою складовою освітнього осередку є вивчення державної мови та літератури. Згідно з Н. Ф. Кривич: «Необхідною умовою формування гідної нації, що реалізує свої культурні стимули є мова. А мова – це не лише сукупність правил та норм, що формувались століттями, а ще й прояв української самобутності, традиційності та історичної індивідуальності, що притаманна лише українцям та їх мові» [2, 87]. Мова є інструментом самоідентифікації та усвідомлення людиною своєї приналежності до конкретної нації. Вона стає засобом комунікації, формування та висловлення думок, а також допомагає пізнанню суспільства та навколишнього середовища.

Водночас література є джерелом історій та думок, що так само сприяють формуванню народних ідей та цінностей. Українські літератори за допомогою своєї писемності допомагали формуванню національної свідомості. Так Т.О. Оніщенко зазначає, що споконвіку майже всі українські письменники проповідували думки про Свободу [3]. Наприклад, Т. Шевченко у своїй Молитві (1860) писав: «Мені ж, мій боже, на землі / Подай любов, сердечний рай! / І більш нічого не давай!». У рядках прослідковується бажання українського народу зберегти свою землю та забезпечити на ній мирне існування. Іван Франко також окреслював

національні ідеї того часу, що полягали у необхідності не тільки територіальної свободи, але й волі окремої людини, гарантування її прав та свобод. Серед більш сучасної літератури так само можна знайти приклади творів, що сприяли формуванню національної свідомості. До прикладу, відома новела письменника Миколи Хвильового «Я (Романтика)» порушувала теми гуманності, своєрідно засуджуючи фанатичну відданість революційним нахилам. До того ж творець віддав належне питанню збереження людської індивідуальності та вибору істинних цінностей.

Освітній осередок також можна вважати місцем виховання патріотичних почуттів та національної гордості. Вагомими історичними прикладами постає діяльність таких освітніх осередків як Острозька і Києво-Могилянська Академії. Перша грала важливу політичну роль у процесі самоідентифікації української нації. Згідно з В. В. Павленко в освітньому центрі багато уваги приділялось вихованню в учнів почуття патріотизму, любові до культури, мови, традицій свого народу [4]. До того ж Острозька академія є важливим місцем у контексті формування української філософської думки. У своїх працях освітяни окреслювали проблеми образу, символу, значення слова, відображали традиції національної культури та пропагували віру в силу людського пізнання [5]. На противагу ідеям Острозької академії, освітній простір Києво-Могилянської Академії був зосереджений на формуванні «професійної філософії»: створенні планів та схем, що сприяли вивченню філософії як структурованої навчальної дисципліни, надаючи вільному потоку думок матеріальної форми [6].

Освітні центри ставали не тільки простором формування національної свідомості, але й місцем її захисту. Історія сучасної України підтверджує тезу, що революції починаються з університетів. Наприклад, відома «Революція на граніті», що розпочалась зі студентського голодування, відображала позицію молодого покоління, яке було налаштоване проти всевладдя компартії та укладення нового союзного договору. Наслідком ненасильницької акції стала відставка тодішнього голови Ради Міністрів УРСР Віталія Масола та виконання вимог мітингувальників. Ця подія відіграла важливу роль у здобутті незалежності держави [7].

Зараз Україна стикається з наслідками деформації національного «Я», спричинене довготривалим лояльним ставленням до питань мови, культури та історії. Згідно з С. Лавриненко, головною причиною цього є недостатній рівень духовної культури людини [8]. Це можна вважати результатом черги подій, якій не віддавали потрібної уваги до російсько-української агресії: вільне використання російської мови під час навчального процесу, звертання до навчальних матеріалів авторів країни-агресора, неналежне викладання гуманітарних дисциплін та відсутність їхнього стабільного характеру тощо. Замулення чітких кордонів у

інформаційному та навчальному середовищі сприяло формуванню освітнього осередку, в якому не віддають достатнього сенсу укріпленню національної ідентичності та сприянню розвитку української культурної спадщини.

Отож, навчальні центри мають перед собою ряд задач, таких як збереження мови, історії, культури та народних традицій, а також їхня передача наступним поколінням. Освітній осередок є місцем виховання патріотизму, усталення національної гордості та самоповаги, створення національних ідей та цінностей. Кожне з цих завдань є важливим фактором у процесі формування та захисту національної свідомості, а значущість цього інструменту підкреслюється прикладом сучасного нехтування освітнього простору своїх основоположних функцій.

Освітній осередок має величезний потенціал. Його роль полягає в передачі цінностей, укріпленні ідентичності та сприянні відродженню та розвитку культурної спадщини народу. Тож шляхом комплексного підходу до освітнього процесу, наголошуючи на важливості вивчення історії, мови, культурних цінностей та традицій, освітній осередок має шанс знов стати одним із головних інструментів формування та захисту національної свідомості.

Список літератури:

1. Селищева І. А. Роль історичної освіти у формуванні національної свідомості. *Вісник Національного технічного університету України "КПІ". Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2016. № 2 (47). С. 60-65.
2. Кривич Н. Ф. Українська мова як фактор формування національної самоідентифікації. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. С. 85-90. (Серія: Філологічні науки (мовознавство і літературознавство) ; вип. 7).
3. Онищенко Т. О. Філософські погляди Тараса Шевченка та Івана Франка. 2021. С. 304.
4. Павленко В. В. Організація навчально-виховного процесу в Острозькій академії (XVI–початок XVII століття). *Морально-етичні засади формування особистості: Монографія*. 2008. С. 243-265.
5. Ордіна Л. Л. Філософсько-естетична думка Острозької академії в історії України XVI-XVII ст. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*. 2021. Т. 2. С. 83-84.
6. Горський В. С. Києво-Могилянська академія в історії української філософії. *Наукові записки*. 1999. Т. 9. Спеціальний випуск. С. 67-70.
7. Макогон А. Молодь у боротьбі за відновлення української державності: Революція на граніті, Помаранчева революція, Революції гідності. *Матеріали IX Всеукраїнської студентської науково-технічної конференції "Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання"*. 2016. Т. 2. С. 123-124.

8. Лавриненко С. О. Проблема формування національної свідомості сучасної молоді. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2011. № 2. С. 117-120.

*Коваленко А. С., Зайко М. О.,
студентки 2 курсу ННІ філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

МОВА У ГЕРМЕНЕВТИЧНОМУ ВИМІРІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

Дослідження мови завжди посідало важливе місце у філософській парадигмі. Так, ще в V ст. до н.е. софісти трактували мову як інструмент переконання та красномовства. Сократ і Платон приділяли значну увагу мистецтву діалогу, де мова виступала засобом досягнення істини через взаєморозуміння. У добу Еллінізму Філон Александрійський, юдейський учений, розробляє метод екзегетичного аналізу, який включає інтерпретацію текстів, враховуючи їхні різноманітні характеристики та контекст написання. За часів Середньовіччя спостерігаємо виникнення таких двох дисциплін, як гомілетика, що передбачала пояснення Святого Письма через усну проповідь, та екзегетика, яка мала на меті інтерпретувати письмові тексти Біблії. В епоху Нового часу над онтологічними засадами мови працювали Джон Локк, Томас Гоббс, Готфрід Лейбніц, Іммануїл Кант та інші. Зокрема, варто виділити діяльність німецького філософа Ганса-Георга Гадамера, що розглядає мову з погляду герменевтичного досвіду.

Загалом, термін «герменевтика» походить від грецького слова *ἐρμηνεύειν* – тлумачити. Відповідно, вона виступає універсальним філософським вченням, що слугує основою розуміння дійсності. Об'єктом поданого наукового напрямку є освоєння смислових горизонтів, виражених у текстовій формі. Спершу герменевтичний аналіз ставив перед собою ціль розкрити питання про сенс буття, згодом предметом вивчення стає мова. Зокрема, німецький філософ Мартін Гайдеггер утверджує принцип універсальної герменевтики, за якою діяльність людини спрямована на очікування і прислухання до знаків буття. Таким чином людина ставиться до існування в пасивно-рецептивних, а не активних термінах. Якщо раніше для розкриття буття слугувала екзистенційна структура особистості, то тепер цю функцію займає мова.

Ганс-Георг Гадамер визначає поняття мови як герменевтичну розмову. Він вважає, що діалог може відбутися лише тоді, коли створюється герменевтичний простір, що передбачає екзистенціальне напруження з «екзистуючим мислителем». У цьому просторі, у процесі висловлювання, запитування, слухання, мовчання та в інших станах, відбувається послідовне розгортання думки, яке носить в собі глибокий сенс і сприяє взаєморозумінню. Водночас, фундатор герменевтики Ф. Шляєрмахер розглядав мову як «єдину передумову герменевтики» і

акцентував увагу на тому, що проблема правильного тлумачення належить як до вербальних, так і до невербальних засобів комунікації. Тобто Ф. Шляермахер розкриває проблему не тільки писемного, але й усного мовлення.

За поглядами Г. Гадамера, герменевтика – метод читання і тлумачення текстів, а методологія роботи з текстами зі свого боку дозволяє створювати інтерпретації всіх інших культурних феноменів. Гадамер вважає, що мова є не лише засобом комунікації, а насамперед виконує свою функцію на дорефлексивному рівні, тобто це трансцендентальний медіум, який розкриває світ та існування загалом. Він розглядає герменевтичний феномен в інтегральній єдності трьох аспектів: розуміння, інтерпретації і аплікації, наголошуючи на їхній нероздільності та вказуючи на те, що розуміння завжди є формою тлумачення і завжди передбачає використання того, що розуміється. Однак, існує значна різниця між мовою тексту і мовою тлумачення, оскільки те, що автор мав на увазі у своєму тексті, та те, як читач розуміє автора, може суттєво відрізнятись. Тобто, правильне висловлювання, без викривлення та спотворення основної ідеї тексту, є фундаментальною проблемою самого розуміння, оскільки будь-яке розуміння ґрунтується на тлумаченні, а будь-яка інтерпретація неможлива без мовного середовища, у якому мова призначена виражати предмет розмови. З іншого боку, зрозуміло, що мова завжди є мовою тлумачення. Гадамер до того ж підкреслює, що намагання зрозуміти зміст завжди передбачає аплікацію.

Мислитель також порівнює мову з соціумом, що нею користується, та пояснює, що мова слугує засобом спілкування між людьми, який об'єднує їх існування. За його словами, не існує поняття виключно приватної мови, оскільки з самого народження ми переймаємо мову від інших індивідів. Таким чином, мова виступає для нас розкриттям сущого, досвіду світу.

У ключовій роботі Гадамера «Істина і метод» постійно виражається думка про самотійність, абсолютність мови: «... в мові виражає себе (sich darstellt) сам світ. Мовний досвід світу «абсолютний». Він височить над відносністю всіх наших буттєвих позицій (Relativitäten von Seinssetzung), оскільки охоплює собою будь-яке по-собі-буття, в якому би зв'язку воно не поставало перед нами. Мовний характер нашого досвіду світу передує всьому, що ми пізнаємо і висловлюємо як суще. Основний зв'язок між мовою і світом не означає того, що світ стає предметом мови. Швидше за все, те, що є предметом пізнання і висловлювання, завжди вже оточене світовим горизонтом мови. Мовний характер людського досвіду світу не включає в себе предметність світу» [3].

Окрім того, одне з визначень мови, яке Гадамер використовує – це «буття, що може бути зрозуміле». У цьому контексті філософ звертається до поняття поетичного слова, однією з його властивостей є здатність до

саморепрезентації, через яку воно реалізує багатозначність. Ця риса не є винятковою лише для поетичної мови, а властива самій сутності мови, яка розглядається не просто як набір слів, а як абсолютно універсальне слово, що не лише несе своє конкретне значення, а й завжди відкриває доступ до всього контексту. Гадамер стверджує, що там, де лунає слово, активується вся мова в цілому. Принцип мімезису в мові вказує на те, що слово відтворює не лише конкретну річ, але й світ у всій його цілісності, утілення порядку, який, як невловима гармонія, не виражається прямо, але присутній у кожному слові. Так, він надає герменевтиці функцію ейдетичної, трансцендентальної, метафізичної теорії, яка ставить за мету об'єднання всіх розрізнених дискурсів про мову в єдине ціле.

Отже, мова сьогодні постає філософським феноменом, у якому за твердженням Г. Гадамера, відбувається зустріч науки і досвіду людського життя. Як феномени, вони становлять головний предмет дискусії, поєднуючись з власною традицією (самістю, самосвідомістю, сферою різних форм буття).

Список літератури:

1. Данканіч Р. І. (2023). Мова як онтологічна засада герменевтичного досвіду у філософії Г. Гадамера. Культурологічний альманах. Вип. 4. – с. 132 - 137. doi: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.17>
2. Дубніна В. О. (2020). Герменевтика Х.-Г. Гадамера як філософія мови. International Academy Journal Web of Scholar. Вип. 5 (47). - с. 61-64. doi: https://doi.org/10.31435/rsglobal_wos/31052020/7097
3. Гадамер Г.-Г. (2000). Істина і метод. Основи філософської герменевтики. – К.: Юніверс. – Режим доступу до ресурсу: https://shron3.chtyvo.org.ua/Gadamer_Hans-Georg/Istyna_i_metod_t1.pdf
4. Нос Н.М. (2011). Феномен герменевтики як предмет полівекторної філософсько-культурологічної рефлексії. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Вип. 25. - с. 85-91 – Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/reader/33689126>
5. Louw, J. P. (1970). Linguistics and Hermeneutics. Neotestamentica, (4). pp. 8-18. – Режим доступу до ресурсу: https://journals.co.za/doi/pdf/10.10520/AJA2548356_60

*Рябоволова К. Р.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ОСВІТА І НАУКА ЯК ОСНОВА СТІЙКОСТІ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГУМАНІТАРНОЇ КРИЗИ

Актуальність дослідження. У контексті гуманітарної кризи, яка склалася в Україні, особливої актуальності набуває тема взаємозв'язку освіти, науки та стійкості суспільства. В умовах кризових явищ освіта і наука стають ключовими факторами, що забезпечують збереження і розвиток культурного, соціального та економічного потенціалу країни, формують міцний фундамент для її подальшої стійкості і процвітання.

Метою дослідження є аналіз і теоретичне обґрунтування ролі освіти і науки як основи стійкості суспільства в умовах гуманітарної кризи в Україні, а також визначення шляхів оптимізації їх функціонування та розвитку в цих умовах.

Гуманітарна криза, яка розгортається в Україні внаслідок військових дій, спричинила глибокі та далекосяжні наслідки для всіх сфер життя, особливо для освіти та науки. Така криза підриває фундаментальні структури суспільства, уражаючи освітній процес і наукові дослідження, що загрожує стійкості національної ідентичності, культурному розвитку та економічному процвітання країни.

Руйнування освітньої інфраструктури, такої як школи, університети та наукові центри, залишає глибокий відбиток на освітньому ландшафті. Втрата матеріальної бази для навчання і досліджень не тільки уповільнює інтелектуальний розвиток, але й обмежує можливість наукових інновацій, які можуть сприяти вирішенню нагальних проблем суспільства.

Вимушена міграція мільйонів людей через війну створює додаткові виклики. Освітній процес переривається не тільки фізично, але й психологічно. Студенти та викладачі, які змушені були покинути свої домівки, часто виявляються в новому середовищі без належних ресурсів для продовження навчання або наукової роботи. Таке переміщення зменшує інтелектуальний потенціал країни і сповільнює науковий прогрес [1, с. 48].

Ключову роль у протистоянні цим викликам відіграє якість освіти. Вона повинна адаптуватися до суспільних викликів і потреб в умовах кризи. Якість освіти в Україні, її конкурентність і здатність відповідати на сучасні виклики стають вирішальними факторами в забезпеченні стійкості та розвитку суспільства.

Наука та освіта повинні бути мобільними та гнучкими, адаптуючись до змінених умов життя. Це передбачає реформування освітньої системи, зокрема впровадження дистанційного навчання та використання цифрових технологій, що дозволяє навчатися і проводити дослідження незалежно від фізичного розташування осіб.

У зв'язку з цим, Україна має потенціал подолати гуманітарну кризу завдяки адаптивності та інноваціям у сферах освіти та науки. Проте, для досягнення цієї мети необхідна співпраця та підтримка як національного, так і міжнародного рівнів. Безумовно, великий виклик вимагає великих зусиль, але віра в майбутнє та злагоджена діяльність наукової та освітньої спільноти можуть стати ключем до успіху.

Актуальним є питання про те, чи здатна освіта в Україні йти в ногу з існуючими суспільними викликами. Загалом Україна здатна на це, але освітня система має бути спроможною не лише надавати базові знання і навички, але й розвивати критичне мислення, аналітичні здібності та гнучкість у прийнятті рішень. Саме ці якості допоможуть майбутнім поколінням ефективно реагувати на складні виклики, з якими їм доведеться стикатися.

Наукова спільнота повинна мати можливість продовжувати свою роботу навіть у найскладніших умовах. Стійкість наукових досліджень і збереження інтелектуального потенціалу в кризові часи вимагає підтримки як на національному, так і на міжнародному рівнях, включаючи фінансування, обмін знаннями та наукову співпрацю.

В умовах гуманітарної кризи, освіта та наука в Україні зіштовхуються з безпрецедентними викликами, які потребують невідкладних рішень. Проте, в цих випробуваннях також криється можливість для розвитку та трансформації. Адаптація освітньої системи до сучасних умов, зміцнення наукових досліджень та підтримка інтелектуального потенціалу можуть допомогти не тільки подолати поточні виклики, але й покласти міцний фундамент для майбутнього розвитку України.

Гуманітарна криза, що виникла внаслідок війни в Україні, неухильно впливає на різні аспекти життя суспільства, включаючи освіту та науку. Ця криза призвела до серйозних наслідків, що ставлять під загрозу не лише поточне становище, а й майбутнє країни [2, с. 1-6].

Почнемо з того, що в умовах війни в Україні значна кількість шкіл та університетів були пошкоджені або зруйновані. Згідно з даними ЮНЕСКО на початку 2023 року понад 2000 шкіл та 300 вищих навчальних закладів зазнали втрат у зв'язку з військовими діями. Це призвело до надзвичайно складної ситуації для дітей та молоді, які втратили можливість отримувати якісну освіту.

Крім того, вимушена міграція мільйонів людей також вплинула на освітню систему. Багато дітей та підлітків, які були змушені покинути свої

домівки через війну, стали перед викликом продовжити навчання в нових умовах.

Однією з найбільш серйозних проблем є психологічні травми, які пережили діти та молодь через війну. Ці травми можуть суттєво позначитися на їхньому здоров'ї та навчанні. Стрес, тривога, посттравматичні розлади - усе це стає перешкодою для нормального функціонування учнів та студентів у навчальному середовищі.

Нестача ресурсів також є серйозним обмеженням для освіти в умовах гуманітарної кризи. Фінансування освітніх закладів, закупівля необхідного обладнання та матеріалів для навчання стає проблематичною через загальну економічну скруту та військові дії.

Проте, незважаючи на всі ці виклики, освіта та наука залишаються ключовими сферами, які забезпечують стійкість суспільства під час кризи. Освіта дає людям можливість здобувати знання та навички, необхідні для адаптації до нових умов життя та подолання труднощів. Наука генерує інновації, які допомагають вирішувати проблеми, спричинені кризою.

Незважаючи на складнощі, я вірю, що освіта і наука залишаються невід'ємними складовими суспільства, які забезпечують стійкість та розвиток. Спільна робота уряду, освітніх установ, наукової спільноти та міжнародних партнерів може сприяти подоланню гуманітарної кризи та зміцненню освітньої та наукової сфер в Україні.

Узагальнюючи, роль освіти і науки у подоланні гуманітарної кризи не може бути переоцінена. Ці сфери є основою для будівництва майбутнього, тому важливо приділяти їм належну увагу та ресурси. Шлях до успішного відновлення України лежить через сильну освітню та наукову систему, яка забезпечить підготовку кадрів, інноваційні рішення та стійке соціальне та економічне зростання.

Список літератури:

1. Андрущенко В.П. Цивілізаційна цінність миру в освітньому контексті. Освіта для миру: збірник наукових праць. Київ. 2019. С. 37-50.
2. Війна та освіта. Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи URL: <https://cedos.org.ua/researches/vijna-ta-osvita-yak-rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-vplynuv-na-ukrayinski-shkoly/> (дата звернення: (29.03.2024))

*Шинкарук К. В.,
студентка 2 курсу ННІ філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ОСВІТИ ТА ЛЮДЯНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ

Поняття людяність та гуманізм є специфічними для філософської та гуманітарної літератури та часто вживаються як тотожні.

Людяність – це риса особистості, яка передбачає позитивну емпатію до себе, собі подібних та інших істот. Це ставлення до людини як до унікальної особистості, яка має право на творчу самореалізацію, полегшення страждань пов'язаних з конфліктами людської природи. Вона проявляється у доброзичливому ставленні та повазі до людей, турботі про їхнє здоров'я і благополуччя, щирому бажанні допомогти іншим.

Гуманізм – це віра в людську цінність, свободу, її незалежність. Такий погляд стверджує, що кожна людина має власні моральні цінності і відповідальність за свої вчинки належать саме їй. Передбачається, що всі люди можуть мислити раціонально: скажімо розрізнення добра та зла все ж повинно зробити людей більш моральними, навчити приносити користь собі та іншим. Отож, можемо стверджувати, що ці поняття є синонімами лише у певному контексті, адже орієнтовані на людинолюбство.

Пропонуємо розглянути вплив освіти на формування людяності. З початком ХХІ ст. відбулись істотні зміни у розумінні та трактуванні її можливостей та завдань. Багато теоретиків академічної освіти вважають, що глобалізація є найбільшим фундаментальним викликом з яким доводиться стикатися людству за всю історію свого існування. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, поява глобальних дослідницьких мереж має вплив на реалізацію стандартизації освіти. Наразі перед університетами постало нове значуще завдання – адаптація до епохи глобалізації, що викликана вкрай стрімкою інформатизацією та технологізацією.

Вочевидь, третє тисячоліття підготувало чимало випробувань для людства, зокрема пандемія COVID-19 з її подальшими наслідками. Перш за все, варто наголосити на проблемі комунікативних процесів: цілі сім'ї були «замкнені» у своїх домівках без можливості живого спілкування з друзями чи іншими близькими. Професійне спілкування також було унеможливлене через територіальну віддаленість. Відповідна ситуація стала основним фактором сприяння активного розвитку технологій – дистанційне навчання та робота, віртуальні зустрічі, асинхронний зв'язок,

стрімке впровадження соціальних мереж, різноманітних платформ, а згодом і штучного інтелекту.

Вимушена стрімка адаптації до незвичних умов не могла пройти осторонь емоційної сфери спільнот, що задіяні в освітньому процесі. Мали місце прояви ворожості у суспільстві спричинені нерівномірним доступом до надійного Інтернету та цифрових пристроїв, що призводило до міжособистісного напруження у стосунках та позначалося на якості самого освітнього процесу. Маємо визнати, попри досягнення у сфері інформаційних технологій, якість освіти має тенденцію до зниження, що засвідчилося у недостатності набутих навичок та досвіду частини випускників вищих навчальних закладів, що впливає на конкурентоспроможність на ринку праці.

Методики навчання у деяких країнах перебувають у перманентному процесі трансформації: звісно, це свідчить про спроби знайти досконалу форму, яка відповідала б потребам суспільства у його новітній стадії розвитку, проте такі трансформації позбавляють освіту стабільності. За умови відриву від практики, знання, що є загальнолюдським надбанням, можуть перетворюватися на суто академічні догми та позбавляти студентів розуміння мети освітнього процесу та практичної корисності для себе. Викладачі (чи вчителі у школах) у таких випадках, перебувають у ролі наглядців з метою контролю відтворення студентами (чи учнями) матеріалу задля отримання балів, або оцінок. Такий підхід може негативним чином впливати на міжособистісні стосунки у середині навчального колективу та сприяти нездоровій комунікації дегуманізуючи відносини.

Перебуваючи у дегуманізованому середовищі, реакція свідомості дитини або підлітка, починає реагувати на руйнівне оточення відповідною поведінкою, як правило, проявом жорстокості до однолітків, батьків та світу в цілому. На превеликий жаль, термін «булінг» став негативним маркером сучасності, який набув широкого вжитку у різних сферах людського життя, проте найчастіше таке явище має прояв саме у закладах освіти. Це закономірно, адже формування особистості, її характеру, цінностей та людяності формується саме у цих первинних закладах. Потрібно визнати, що закони спрямовані на боротьбу з булінгом з боку дітей прийняті, але це виявляє іншу проблему – виховати гуманізм у дитини дорівнює змусити її бути гуманістом, притому, що самі освітні заклади досить часто являються центрами антигуманізму.

Технологічний ідеал освіти ще з XIX ст. почав значною мірою витіснити гуманістичний перетворивши його на порожній, прісний, позбавлений творчості концепт. Відповідно, це негативним чином позначилося на підходах до освіти та виховання. Простежувалася дедалі більша віддаленість між потребами індустріального суспільства та культурними цінностями.

Між ними утворилася прірва, що призвела до нестачі уваги, турботи, зацікавленості, збільшення кількості депресії, відчаю, цинізму, байдужості, підліткової злочинності, а іноді і відрази до життя. Усвідомлення відповідних наслідків засвідчили гостру потребу усього освітнього процесу у впровадженні гуманістичних ідеалів.

Освіта ХХІ ст. повинна бути визнана необхідним засобом у розвитку соціуму та сприяти коректному трактуванню сенсу і сутності людського буття як у природному, так і в культурному та суспільному середовищі. Світогляд, сформований згідно з нормами гуманізму, допоможе людству чітко встановити свою життєву мету та прагнення, а націям – посісти гідне місце у світі за цивілізованими нормами.

Зміна уявлень про дослідницькі парадигми, взаємозв'язок між науками гуманітарними, технічними й природничими, міждисциплінарні їх межі забезпечують нову форму диференціації соціально-гуманітарного вчення. Людина тут – найважливіша цінність, вона постає активним, смисловим, творчим початком де увага прикута до смислу подій. Такий потенціал, здобутий десятками років, сьогодні набуває радикально нових можливостей.

Особистість має прагнути не бути рівною суспільству в плані знань і навичок, вона повинна, насамперед, турбуватися про розвиток власної індивідуальності, враховуючи недоліки і вади, відчувати, що вона - рівноправний член цього суспільства. Важливим є - аби людина не втратила в собі людину. Розвиток технології, необмежена кількість інформації у підсумку не повинні ні замінити, ні підмінити міжособистісні стосунки. Усвідомлення того, що розвиток дитини першочергово повинен мати характеристику людяності має призвести до бажаного результату: саме присутність людини – найвища цінність.

Практичні кроки до втілення принципів особистісно-орієнтованого підходу включають:

- надання учням, студентам за потреби кваліфікованої психологічної допомоги на високому рівні;
- засоби масової інформації мають створювати позитивний образ усіх професій;
- зміну підходу вчителів, викладачів до учнів або студентів.

Зрештою, створюючи безпечне середовище для спілкування та самовираження, працівники освіти зможуть допомогти учасникам освітнього процесу відкритися, зрозуміти себе, спрямовувати свою діяльність у потрібне русло, налагоджувати комунікацію, яка би мала конструктивний вплив на розвиток особистості, пізнання світу та власного «я».

Уміння пробудити у собі «людське» передбачає потребу переосмислення та переоцінки гуманітарної культури, сприймаючи

людину духовною особистістю, власне творця культури. Найважливішим тут постає самість, що тлумачиться як прояв людини в собі.

Список літератури:

1. Гуманізм. Людина. Людяність: Матеріали XXXI-х Міжнародних людинознавчих філософських читань (Дрогобич, 2021 р.) / Ред. колегія: В.С. Возняк (головний редактор), В.В. Лімонченко, М.С. Галушак. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2022. – 210-212 с.
2. Філософія людяності в освіті, науці та житті: збірник наукових матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті професора Анатолія Олексійовича Приятельчука (м. Київ, 12 травня 2023 року) / ред. кол. А.Є. Конверський, Л.В. Губерський, [та ін.]. Київ: ВАДЕКС, 2023. 182 с.

ЧАСТИНА 3 ГУМАНІЗМ VS ПОСТГУМАНІЗМ

*Калуга В. Ф.,
доктор філософських наук, професор
кафедри міжнародних відносин і суспільних наук
Національного університету біоресурсів
і природокористування України*

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ІНФАНТИЛІЗМ КРІЗЬ ПРИЗМУ ГУМАНІЗМУ ЯК СПОСІБ БУТТЯ ЛЮДИНИ-МАСИ

Якщо вдатися до ментального експерименту, в ході якого спробувати фразою чи кількома словами якомога повніше передати сутнісну характеристику представника сучасності, то *цивілізаційний інфантилізм*, очевидно, сповна задовольнятиме поставленому завданню. Яскравим свідченням «ураження» має цивілізаційним інфантилізмом, а поряд з тим глобальне поширення інформаційної¹ (відомосної) пандемії, породженої згаданим екзистенціальним недугом сучасника, «метастази» якого заповнили собою світовий інформаційний (відомосний) простір, є бездумна апеляція до і водночас сліпе захоплення гуманізмом – такою собі ефемерною панацеєю від або ж нібито терапевтичним засобом щодо деградативних процесів і симптомів, притаманних цивілізованих істоті, міжнародній спільноті чи національним спільнотам та модерному світу як простору соціального буття сучасника.

Між тим часта і, як правило, практично бездумна апеляція до гуманізму призвела до «вимивання» змістовності, точніше до усунення від проникливого розуміння самого явища, яке прийнято позначати поняттям гуманізм. А коли так, то в масах, у т.ч. і у першу чергу завдяки саме любителям «розтікатися мислями по дереву», шириться численна множина варіацій «правильного» або й «праведного» змістовного наповнення поняття гуманізму: класичний, древній, теїстичний, натуралістичний, екзистенціальний, нормативний і навіть комуністичний, абощо [1, с.23-25], тоді як природа явища, яке прийнято маркувати згаданим поняттям, безумовно «втікає» від «мислителів». А разом з недоступністю схоплення

¹ У сучасному (науковому) середовищі до цих пір не розроблено належним чином понятійний інструментарій, який би чітко дозволяв розмежовувати три стани інформації: глибинна або системна інформація; опосередкована контекстом інформація або відомості; цифрова та електронна інформація. В контексті даної роботи мова йде насамперед про соціально значиму опосередковану контекстом інформацію, себто відомості. Відомості – інформація, що дозволяє нарощувати поріг обізнаності суб'єкта пізнання [2, 17-19].

суті гуманізму, себто людяності як вона є: того, що людину робить саме людиною, а не чимось іншим, сучасник², образно кажучи, вперто уникає можливості подивитися правді у вічі: віддати собі раду в тому, на що дійсно перетворився гуманізм, точніше такий собі рух за гуманізм, і, відповідно, чим є насправді боротьба за гуманізм, особливо у виконанні «послідовних» борців за «світле майбутнє людства».

Тому покликання даних міркувань, очевидно, полягає в тому, аби спонукати схильну до критичного мислення особистість подивитися на умови та обставини існування сучасних людини і світу, висвітлені через призму трактування гуманізму, з альтернативних позицій і, як наслідок, переглянути свої установки.

Уважне і поважливе ставлення до світу та життя дозволяє утвердитися в переконанні, що теперішній, себто масово сповідуваний і разом з тим системно практикований «культ» гуманізму – це наскрізь пройнятий цинізмом маніфест монополії людини на світ. Насамперед йдеться про екзистенційну секуляризацію – самоусунення людини від єдності зі Всесвітом з наступним самонацілюванням та зосередженням на локальній реальності з «вмонтованими» у неї богами. При цьому за богів відповідно до релігійних³ течій правлять від приватизованих общиною та/або поширених на колосальні за чисельністю групи людей «творців неба і землі» до законів природи чи ефемерних явищ, на кшталт еволюції в розрізі дарвінізму чи соціально-економічного поступу в розрізі мордехайзму⁴. Відтак сучасник в масі своїй перебуває в ситуації і водночас у стані «прихожанина» віртуального світу, зведеного на основі комбінації тих чи інших теорій (релігій) відповідно до особливостей культурного середовища. А оскільки світом не те, що бродить, а світ вже захопив привид глобалізму, як би про те міг би сказати все той же Гершель Леві Мордехай, очевидно, натхненний популяризатор в масах ідеї «раю на землі», то маси вже сповідують практично єдиного бога, що ховається за нав'язаною масам домінантною ієрархією найвищих (вітальних або рабських за своєю природою з позиції досвіду полісного облаштування спільного простору) цінностей: життя (концентрація на цінності власного его – вульгарний соціальний атомізм), безпека (концентрація на цінності

² Очевидно, сучасником слід вважати того, хто належить до сучасного світу. Своєю чергою сучасний світ – це світ, образ чи картину якого відтворює як кожен індивід окремо, так і світоглядна парадигма у множині її проявів загалом. Таким чином сучасником є кожен, хто мислиться, не залежно від того, до якої епохи чи культурного простору він належить, бо мислиться саме образ когось, тоді як прототип героя для сприйняття і відображення недоступний.

³ «...Релігія, у т.ч. будь-яка теорія, зокрема наукова, філософська абощо теорії, насамперед відволікають увагу людини та/або спільноти від «невідомого», тобто дійсності як вона є, дозволяючи вибудувати з системних уявлень зрозумілу і цілісну, а надто – прийнятну картину світу. Таким чином релігія, з одного боку, уберігає людину від постання перед невідомим і, як наслідок, від божевілля або самогубства, викликаного найпотужнішим зі страхів, які коли-небудь знала людина – страх перед невідомим; а з іншого боку – орієнтує на певні ідеали, цінності, цілі абощо у такий спосіб організовуючи системне існування мас» [3, 67].

⁴ Карл Маркс – уроджений Herschel Levi Mordechai.

задоволення потреб – вульгарний гедонізм), благополуччя (концентрація на цінності матеріального статку – вульгарний прагматизм).

З огляду на окреслені межі ситуації сучасника його перманентним та/або домінантним станом існування є стан такого собі «товару» і водночас «споживача товару». Інакше кажучи сучасник «споживає» іншого, тобто розглядає іншого в розрізі його потенції задовольнити ті чи інші бажання (потреби), у т.ч. в задоволенні естетичних смаків, убезпеченні від страху самотності тощо, та водночас позиціонує себе як потенцію задовольняти бажання (потреби) інших. При цьому сучасна індустрія моди і не лише всіляко сприяє «товаризації» людини.

На фоні людини-товару сучасний світ, окрім низки інших ознак, відзначається симптоматичністю. Тобто для сучасної людини, точніше представника маси або заклопотаної істоти, домінантним, якщо практично не єдиним способом підтримання активності є суєта – діяльність заради самої діяльності, точніше ажіотажу навколо діяльності, встановлення змістовності якої зводиться фактично лише до виправдань та пояснень. Таким чином екзистенціальної ваги набирають не дійсні причини, ключові обставини та умови прояву чого б то було, у т.ч. і активності, а їх, по-суті, поверхневі прояви, себто симптоми буття або потоку подій. Останнє, окрім іншого, свідчить, що сучасник тяжіє і задовольняється примітивним баченням суті існування чого б то було, у т.ч. власного, примітивними методами організації активності, у т.ч. власної, і загалом примітивним способом буття. Відтак примітивізм як антипод досконалості, став неспростовною рисою сучасної культури. Він є станом буття посередньої соціальної істоти, відповідаючи її інтелектуальним оперативним можливостям та стилю відображення дійсності. Примітивізм також є фундаментом для порозуміння між посередніми соціальними істотами, оскільки він стирає відмінності, уніфікує, спотворюючи індивідуальне відображення дійсності. Тож ідеалом сучасної людини і водночас героєм сучасної епохи стала Велика Посередність.

Своєю чергою зосередженість на Великій Посередності є ціннісним ядром сучасного гуманізму. При цьому ідеалізація – смертельно-підступна хвороба сутності. Її підступність полягає насамперед в тому, що вона породжує не біль, а так звану моральну насолоду. Відтак ідеалізація не згірш іржі роз'їдає людське єство, залишаючи лише рафіноване его. Що ж до цивілізаційного інфантилізму, то саме він дозволяє нейтралізувати будь-які поривання до сутнісного, прекрасного, що час-від-часу все ще дають про себе знати на рівні заклопотаної істоти.

У такому разі, цілком ймовірно, чи не єдиними дієвими ліками супроти цивілізаційного інфантилізму виявляється так зване душевне, себто сутнісне страждання: людяність проявляється чи пробуджується здебільшого лише тоді, коли сучасна, як ми себе знаємо, людина страждає. В такі моменти з'являється можливість та/або шанс пережити відчуття

належності до чогось більшого, водночас принципово відмінного, аніж маса (голодних, знедолених, обділених, обманутих і т.д. і т.п.). Останнє породжує щонайменше *вітальний* або екзистенціальний затишок, а отже відкриває або хоча б виказує потенцію сутнісної (духовної) зрілості, яку можна представити як майстерність помножену на самодостатність.

Список літератури:

1. Чорний Ю.Ю. Сучасний гуманізм // Філософія в ХХ столітті. Зб. оглядів в двох частинах. Ч. 2. – К: ІНІСН РАН. – 2003. – 457 с.
2. Калуга В.Ф. Міжнародна інформація у професійній діяльності: навчальний посібник / В.Ф. Калуга – Київ: НУБіП України. – 2020. – 188 с.
3. Калуга В.Ф. Функціональний підхід до розуміння суті світової політики та її ключових факторів як механізм поглибленого освоєння предмету дослідницької цікавості / В.Ф. Калуга // Університет і лідерство. – 2021. – № 2 (12). – С. 64-69.

Sajtarly, Inna
*D.Sc., professor of the Department of Philosophy of Humanities
of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

THE MAIN DETERMINANTS OF HUMANISM FROM THE PERSPECTIVE OF CONTEMPORARY PHILOSOPHY

It is worth emphasizing two serious events in the contemporary humanities, related to very profound explorations of the issue of humanism, in particular, the works of Norbert Elias and Michael Foucault.

When analyzing the works of the above-mentioned authors, one should pay attention, primarily, to references in them to a variety of historical data, indicating the presence of a close correlation between a certain mode of production and the state of social morality in terms of strengthening or weakening the humanistic tendencies.

But despite of Foucault, for example, who was much more concerned about issue of humanizing society as such, and Elias, who, conversely, dealt with the problem of 'Subject designing', both insisted on historicity, therefore on relativity of humanism in terms of its complete dependence on the system of production relations. Moreover, humanism has been regarded here as a key principle of the modern penitentiary system, especially within so-called advanced societies.

What exactly does humanism mean today? And for what reason after a long period of wars and mass destruction of people, suddenly there arose some need to 'conserve' of human life, which was previously neglected?

From the perspective of philosophical theory, offered by the above-mentioned thinkers, the principle of humanism and the process of *humanizing altogether are primarily associated with the softening of punitive practices or agencies, related to both the system of social sanctions and equally patterns of interpersonal relationship*. Put it differently, similar to other ethical notions, humanism is, mostly, an imperative, aimed at regulating interpersonal relationships, which is predicated on some institutional referents.

Along with that, the issue of humanism is not with the concept itself since its meaning is quite transparent. Rather it concerns eternal tension between culture (spirit) and *infernal part of human nature*, which was persuasively proved of the entire anthropology of 20th century, including Max Sheler. It refers primarily to discovering the libidinal basis of this infernality, which goes far from limits of natural instincts, and which essentially complicates the issue of human co-existence.

Since libido, i.e., human passions are largely determined by the system of social relationships (theory of *sociogenesis*), then the so-called Civilizing Process in modeling ('designing') the mental structure of personality, constantly

fight against itself. On the one hand, it strives for humanizing and spiritualizing the persons and their relations, trying to abolish everything that is associated with barbaric atrocities in human being. On the other hand, human culture or *socius* makes the conditions of such communal life, which just only complicate this abolition, one might say, they even resist this.

For a lot of modern anthropologists there are a number of human instincts, which have solely social genesis, in addition they tend to be prevalent over other human impulses, in particular, the striving for solidarity, empathy, compassion, etc. There is also a firm assurance in determining influence on their emergence, namely on the part of long-established institutions of power and production.

It is these institutions that have been playing a leading role in the refocusing of human desires into social field in terms of developing both constructive and equally destructive impulses, especially human tendency for unlimited power that is based on the same strong impulse as feeling of superiority.

Furthermore, history of human civilization testifies that it is a “power instinct” that was prevalent, mediated often, as Foucault wrote, by “the bloody festival” until it became possible to “designing” of passion for accumulation, as has convincingly been proved by prominent explorers of given issue.

Put it another way, the correlation between the above “softening” of human mores and economic transformation in the social environment of the Modern era is obvious to most thinkers, starting with Wilhelm Reich and ending with Jean Baudrillard, especially, when referring to industrial capitalism.

Put it in psychoanalytical terms, the reason for institutionalization of humanism as a marker of civilizational development is rooted in the development of production and financial flows. It is these flows that transform essentially the mental structure of individuals, leveling the ‘desire for violence’ with ‘desire for accumulation’.

But against the above economic generalization of philosophical reasoning some scientists quite reasonably put forward the arguments, based on neurophysiological evidence, and the fact of the libidinal nature of humans, which strongly resist any suppression. Since, as well-known, it is destructive impulses that are the most trivial and, additionally, simplest way of obtaining satisfaction at the expense of someone, therefore, this is the most widespread way to enjoy life, irrespective of the stage of social development.

It is obvious, the correlation between human involvement into production activities and the so-called sublimation in work to some extent suppresses infernal strives by absorbing the libidinal resource, substituting its value with the system of social awards. However, how effectively does this system fight against these infernal needs, if even in advanced societies one can observe an undisguised interest to ‘bloody spectacles’, satisfaction of which occurs by virtual means in accordance with market laws?

Hence, there is no point considering the phenomenon of humanism, therefore, the process of humanizing of society outside the phenomenon of dehumanization as the application of savage practices of violence, which from angle of postmodern theory is defined in the terms of psychiatry, that is, as the examples of mental decomposition (pathology) of both society and personality.

Furthermore, referring to events in the contemporary world, it turned out that humanism or humaneness is a very fragile thing. Similar to sense of duty it is determined by the level of development of interpersonal relationships, where the leading role belongs to emotional dependence and interest on the part of interacting individuals in each other.

As Foucault claimed, humanism is, primarily, an economically justified concept since alive human resource is a direct origin of ‘extracting’ surplus value. But we have been still dealing with inhumane phenomena in economically advanced societies. It is for this reason, we should not overlook the psychic factor, namely, for example, the high level of life dissatisfaction, inability to empathy, etc., which can evoke the need for superfluous cruelty, or the so-called death instinct, despite the fact of total involvement into production.

Reference:

1. *Elias N.* (2000), "Shame and Repugnance “(VI), “Increasing Constraints on the Upper Class” (VII), [in “The Civilizing Process: sociogenetic and psychogenetic investigations”], translated by Edmund Jephcott with some notes and correcrions by the author and corrections by Eric Dunning, Johan Goudsblom, and Stephen Mennell. – Blackwell Publishing. – Pp. 414-436.
2. *Foucault, M.* (1977). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Pantheon Books (in English), translated from the French by Alan Sheridan. – 333 p. <https://architecturalnetworks.research.mcgill.ca/assets/disciplineandpunish-min.pdf> (date of access: 23.01.24)

Туренко В.Е.,
доктор філософських наук, доцент
кафедри філософії гуманітарних наук
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ГУМАНІЗМ ТА ФІЛАНТРОПІЯ: РЕФЛЕКСІЇ МІЖ ФІЛОСОФІЄЮ І КЛАСИЧНОЮ ФІЛОЛОГІЄЮ

Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що тема людяності завжди була у фокусі філософського осмислення починаючи з античності. Видатні філософи Стародавнього Світу – Платон, Арістотель, Сенека, Цицерон, Марк Аврелій неодноразово міркували про межі людяності та нелюдяності, тим самим сформувавши основу для подальших етико-антропологічних та соціально-філософських рефлексій. Втім, на нашу думку, філософський зміст ідеї гуманізму слід шукати не просто на сторінках тих чи інших трактатів античних мислителів, але й у самих словниках класичних мов, які імпліцитно, або ж експліцитно мають евристичний потенціал в цій проблематиці.

Перш за все, що кидається в око: у кожній з класичних мов – давньогрецькій і латині – фактично лише одне слово на позначення людяності, які, до речі, дуже відомі широкому загалу: *φιλανθρωπία* (філантропія) та *humanitas* (гуманітас). Натомість, тоді на позначення анти/нелюдяності у лексиконах обох мов наявні вже декілька слів:

- давньогрец. – ἀπανθρώπως, δεισίνωρ, ἀνήμερος;
- латин. – atrocitas, immanitas, inhumanitas.

Розглянемо більш детально ключові концепти на позначення людяності. Концепт *φιλανθρωπία* у давньогрецьких текстах має дві ключові інтенції – як по відношенню до людей, так і щодо речей. Відповідно, свідомість стародавніх греків чітко розуміла, що почуття людяності, чуйності, доброти має бути тотальним. Адже, ми досить часто спостерігаємо і у буденному житті і у новинах, коли деякі люди дуже турботливі та уважні до людей, але, наприклад, жорстокі до тварин, руйнують якісь споруди, твори мистецтва тощо і навпаки.

Уперше ж *φιλανθρωπία* зустрічається по відношенню до людей у «Настановах» видатного лікаря Гіппократа [Hr.Praes. 6], а вже трохи пізніше у Платона, Ксенофонта та давньогрецьких риторів [Pl.Euthphr.3d, X.Cyr.1.4.1, 7.5.73, Act.Ar.28.2, Isoc. 5.114, 5.116, 15.133]. Водночас, щодо м'якості та поблажливості до речей, тварин, то вперше зустрічаємо у Демосфена [D.24.156], а також у Ксенофонта і Есхіна [X.Oec.15.4, Aeschin.2.15].

Цікавим є сюжетом те, що у давньогрецькому словнику є діслово «ἐξάνθρωπίζω» – робити (когось, навіть богів) людянішим. Воно зустрічається вже в елліністичних текстах, зокрема у трактаті «Про Ізиду та Осіріса» Плутарха [Plu.2.360a]. На нашу думку, це не випадково, адже у Платонівських діалогах «Бенкет» і «Закони», філософ у називає тих чи інших богів «філантропів» [Symp.189c, Leg.713d], тим самим розкриваючи їх діяння до людей, які проявляються лише час від часу. Натомість, людинолюбність як сутність трансцендентного начала, Бога починаємо бачити у давньогрецьких текстах, які відносяться вже до Нового Заповіту, а саме у посланнях апостола Павла [Ep. Tit.3.4]. У свою чергу, якщо говорити про латинський відповідник *humanitas*, то можемо виділити три ключові аспекти його семантики:

1) універсальний; 2) етичний; 3) педагогічний.

Humanitas як концепт у цих всіх трьох аспектах з'являється вперше у Цицерона [Cic. Rosc. Am. 22, 63; Mur. 31, 66; de Or. 2, 17, 72]. У значенні універсального, всезагального цією лексемою у латинських текстах позначалась «людськість», тобто те, що належить за природою виключно людям, а не тваринам чи богам. До речі, в цьому ж контексті вживає це слово в одному з листів і Сенека [Sen. Ep. 65].

Другий аспект значення *humanitas* – аксіологічний та етичний, тобто гуманне або м'яке ставлення до інших, людяність, благодійність, лагідність, доброта, ввічливість [Hirt. B. G. 8, 21, 2; Caes. B. C. 3, 20, 2; Sen. Ep. 88; Plin. Ep. 9, 5, 1, Quint. 2, 2, 10]. І, нарешті, третій сенс слова *humanitas* – розумове виховання, «вільні мистецтва», добре виховання, витонченість манер чи мови, вишуканість. У такому значенні ми зустрічаємо це слово на сторінках праць окрім Цицерона ще у Авла Геллія [Gell. 13, 16].

Відповідно, ми бачимо, що вже латиняни, на відміну від стародавніх греків, вбачали в людяності не природній дар; вона не отримується від народження, але лише завдяки копіткій праці над майбутнім громадянином та дорослою особистістю.

Таким чином, можемо зробити висновок, що семантика і конотації таких фундаментальних соціально-антропологічних лексем класичних мов на позначення людяності як «філантропія» та «гуманітас» мають філософський зміст. Якщо стародавні греки розуміли, що людяність має бути тотальною – по відношенню до всіх і бути характеристикою тієї чи іншої особистості всюди і завжди, то стародавні римляни дослідили і виявили, що ця чеснота не є природньою, але має стати набутою завдяки праці як педагога, так і самого конкретного індивіда.

Список літератури:

1. A Greek-English Lexicon (1940). Ed.H.G. Liddell and R. Scott; revised and augmented throughout by. Sir Henry Stuart Jones. with the assistance of. Roderick McKenzie. Oxford. Clarendon Press.

2. A Latin Dictionary (1879). Founded on Andrews' edition of Freund's Latin dictionary. revised, enlarged, and in great part rewritten by. Charlton T. Lewis, Ph.D. and. Charles Short, LL.D. Oxford. Clarendon Press.

*Левченко Є.В.,
кандидат філософських наук., доцент
кафедри філософії гуманітарних наук
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ ГУМАНІЗМУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Історія розвитку людства включає в себе постійний рух між війною та миром, протистоянням та співіснуванням. Після Другої світової війни були створені міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй, спрямовані на забезпечення миру та безпеки. Проте, початок ХХІ століття справді відкрив нові виклики і загрози, які потребують перегляду та трансформації існуючих міжнародних відносин. Глобалізація, тероризм, кліматичні зміни, кібербезпека та інші проблеми стали складнішими і потребують спільних зусиль та співпраці для їх вирішення.

Таким чином, переосмислення міжнародних відносин і трансформація існуючих механізмів стають критичними завданнями для забезпечення мирного співіснування народів, націй, країн і блоків. Зміцнення міжнародної співпраці, взаєморозуміння та діалогу може сприяти зменшенню конфліктів та забезпечити стійкий розвиток глобального співтовариства.

сучасний світовий контекст дійсно ускладнює розуміння війни, яка виходить за рамки традиційного збройного протистояння між державами. Війни сьогодні можуть мати різноманітні форми та причини, включаючи війни ідеологічні, економічні, культурні, кібернетичні та інші.

Кібервійни, інформаційні війни, гібридні війни, терористичні акти та інші форми конфліктів стали набагато поширенішими і складнішими в сучасному світі. Ці форми війни часто не обмежені територіальними межами та можуть мати глибокий вплив на суспільство, економіку та політику. У зв'язку з цим, розуміння війни сьогодні вимагає більш широкого погляду, який враховує різноманітні аспекти конфлікту, включаючи соціальні, економічні, технологічні та інші фактори. Здатність реагувати на нові виклики та загрози війни стає важливою для забезпечення міжнародного миру та стабільності.

Інформатизація та технологізація суттєвим чином змінили характер війни та її вплив на суспільство. Передові технології дозволяють вести більш точні та ефективні військові операції, а також забезпечують швидке поширення інформації про конфлікт для цивільного населення. З одного боку, це може допомогти у зменшенні втрат серед цивільного населення через швидше та ефективніше інформування про потенційні загрози та

надання порад щодо захисту. Проте, разом з цим, інформаційна доступність може також стати інструментом для ворожих сил. Наприклад, деякі технології дозволяють ворогові відстежувати рухи військових підрозділів та вивчати їх тактику. Також, користування мобільними зв'язками та інтернетом може сприяти координації противника і навіть допомагати у підготовці та виконанні атак. Тому, разом з розвитком технологій війни, також важливо розвивати заходи кібербезпеки та захисту інформації, щоб уникнути небажаних наслідків та забезпечити безпеку населення.

Використання інформаційної зброї можна порівняти із застосуванням зброї масового знищення. Глобалізація медіа дійсно дозволяє подіям стати планетарно відомими миттєво, що робить інформаційно-психологічні акції дуже ефективними і потенційно небезпечними. У боротьбі з інформаційною зброєю необхідно використовувати методи, що допомагають мінімізувати її негативні наслідки. Оперативне реагування, дії на випередження та ментальні бар'єри стають важливими інструментами у протистоянні з дезінформацією. Розроблені методи, такі як розвінчення та спростування неправдивої інформації, допомагають зменшити вплив інформаційних атак на суспільство.

У соціальних мережах також використовуються різноманітні методи для контролю та нейтралізації шкідливої інформації. Блокування доступу до певних порталів, нейтралізація шкідливих повідомлень та заміна недостовірної інформації більш достовірною є ефективними стратегіями у боротьбі з дезінформацією. Такі заходи допомагають зберегти інформаційну безпеку та захистити суспільство від шкідливого впливу інформаційної зброї.

Мобільний зв'язок та месенджери стали невід'ємною частиною сучасної інформаційної війни та інструментом впливу на військовослужбовців і цивільне населення. Вони дозволяють швидко та ефективно розповсюджувати інформацію, включаючи пропаганду, спостереження, психологічний тиск та координацію дій.

SMS-розсилки та месенджери можуть бути використані для різних цілей, таких як розповсюдження пропаганди, психологічний тиск на цільові аудиторії, сприяння мобілізації або дезінформації. Вони також можуть використовуватися для планування та координації військових операцій або терористичних актів.

Особливо важливим є використання месенджерів в умовах обмеження зв'язку, наприклад, під час окупації або в умовах війни. Вони дозволяють зберігати зв'язок між людьми навіть у складних умовах та забезпечувати інформаційну свободу.

Проте, використання месенджерів також має свої ризики, такі як можливість перехоплення повідомлень або використання їх для

проведення кібератак. Тому важливо розробляти заходи кібербезпеки та забезпечувати захист конфіденційної інформації в месенджерах.

Отже, сучасні засоби зв'язку, з одного боку, виконують конструктивну роль, допомагаючи людям швидко обмінюватися інформацією, спілкуватися та координувати дії. Проте, з іншого боку, вони можуть бути використані для реалізації деструктивних наслідків, таких як гібридна інформаційна війна, маніпуляція масовою свідомістю, створення симулякрів і розповсюдження дезінформації. Засоби комунікації можуть бути використані для впливу на цільові аудиторії, навіть в режимі реального часу. Вони стають ефективною зброєю масового впливу, яка може спрямовуватися як на конкретні особи або групи, так і на суспільство в цілому. Наприклад, феномен новомови став яскравим прикладом використання засобів комунікації для маніпуляції суспільством та створення симулякрів. Використання нових технологій комунікацій дозволяє швидко поширювати дезінформацію та маніпулювати масовими аудиторіями зі значним впливом на суспільний дискурс і політичні процеси.

Важливо враховувати не лише конструктивний потенціал засобів комунікації, але й їх можливий вплив на суспільство та вживати заходи для захисту від деструктивних наслідків.

Сучасна війна відрізняється від попередніх та має багато нових аспектів, які роблять її унікальною та складною. Вона стала не лише збройним протистоянням, але й включає в себе психологічні, технологічні та соціальні аспекти. Збройний конфлікт, як і психологічне протистояння, відіграють важливу роль у сучасних війнах. Психологічні аспекти можуть включати мотивацію бійців, психологічний тиск на противника та підтримку морально-психологічного стану військових та населення. Технології також грають ключову роль у сучасних війнах. Використання високоточної та далекобійної зброї, дронів, а також інші передові технології дозволяють змінити характер бойових дій і навіть змінити стратегії та тактики ведення війни. Технології зв'язку, такі як соціальні мережі та месенджери, стали не тільки інструментами для комунікації між військовими та громадянами, але й дозволяють швидко розповсюджувати інформацію, координувати дії та залучати волонтерів. Усе це відображає нову реальність сучасних військових конфліктів, яка вимагає нових стратегій та підходів для ефективного вирішення конфліктів та забезпечення миру та стабільності. Умови війни ставлять перед гуманізмом складні завдання і вимагають переосмислення його принципів у контексті реальних викликів та обставин.

*Товмаш Д.А.,
кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії гуманітарних наук
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

*Тормахова А.М.,
кандидат філософських наук, доцент
кафедри етики, естетики та культурології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЦИФРОВА ГУМАНІТАРИСТИКА В ЕПОХУ ПОСТГУМАНІЗМУ

Наразі цифрова гуманітаристика є міждисциплінарною галуззю, що має значний потенціал для подальшого розвитку, адже базується на поєднанні технологій з традиційними гуманітарними дисциплінами. Трансформаційний вплив постгуманістичної думки на цифрову гуманітаристику характеризується переосмисленням людської ідентичності та децентрацією антропоцентризму. Внаслідок цього змінюється методологія в напрямку формування цифрової гуманітаристики. Постгуманізм, з його акцентом на подоланні антропоцентризму, кіборгізації, конструктивізму та перформативності, кидає виклик традиційним людиноцентричним рамкам і пропонує новітню перспективу, яка інтегрує нелюдських акторів і технології [1]. Відкидаючи дихотомічне мислення і приймаючи гібридність, постгуманізм виступає за гнучке розуміння ідентичності та суб'єктивності, висуваючи на перший план потенціал технологій для покращення та переосмислення людського існування. Важливим є усвідомлення наслідків цих постгуманістичних принципів для цифрової гуманітаристики, які сприяють більш цілісному та інтегративному підходу до вивчення культури, історії та суспільства в дігіталізованому світі. Зближення постгуманізму і цифрової гуманітаристики не лише розширює сферу гуманітарних досліджень, але й заохочує інноваційні практики, які відображають взаємозв'язок людини, технологій і довкілля. Це викликає дискусію про майбутнє гуманітарних наук в епоху, яка дедалі більше визначається технологічним прогресом і постгуманістичною філософією.

Передумови до формування постгуманізму сформувались в межах трансгуманізму [2], ідеї якого були висловлені ще в середині ХХ століття. Натомість постгуманізм теоретично оформлюється на початку ХХІ століття. Попри наявність спільних концептуальних засад, можна віднайти ряд відмінностей. Наприклад, трансгуманізм зосереджений на покращенні людини і досягненні безсмертя за допомогою технологій, тоді як

постгуманізм переосмислює саму природу людського існування і відносини між людьми і технологіями. Трансгуманізм зберігає багато традиційних гуманістичних цінностей, хоча й розширює їх технологічними засобами, в той час як постгуманізм критично ставиться до гуманістичних уявлень і прагне до їх деконструкції, розглядаючи людську природу як непостійну і залежну від технологій та інших форм життя.

Відмінності наявні і в царині морально-етичного виміру. Трансгуманізм акцентує увагу на етичних питаннях, пов'язаних з покращенням людини і можливими наслідками таких покращень. Постгуманізм, натомість, фокусується на етичних аспектах взаємодії між різними формами існування, включаючи людей, тварин, машини і штучний інтелект. Постгуманізм дотримується критичної позиції щодо ролі технологій, аналізуючи як позитивні, так і негативні їх аспекти, а також їх вплив на суспільство і культуру. Таким чином, трансгуманізм і постгуманізм, хоча й мають спільну основу в дослідженні впливу технологій на людське існування, мають різні підходи, цілі і етичні акценти.

Саме тому, доцільно розглянути цифрову гуманітаристику в розрізі постгуманістичного повороту. Перетин постгуманізму та цифрової гуманітаристики відкриває нові шляхи для досліджень, які виходять за межі традиційного гуманітарного пошуку. Інтегруючи постгуманістичні теорії, фахівці з цифрової гуманітаристики можуть кинути виклик і розширити межі своїх дисциплін, що призводить до створення інноваційних методологій. Ця інтеграція підкреслює симбіотичний зв'язок між людиною і технологією, визнаючи останню активним учасником у створенні та поширенні знань.

Проекти, які розробляються в межах цифрової гуманітаристики часто передбачають співпрацю між науковцями з різних дисциплін, будучи спрямованими на застосуванні технологій у розширенні та трансформації гуманітарних досліджень. Так наявне використання цифрових інструментів з метою створення пошукових, анотованих та інтерактивних видань текстів, що уможливорює глибший і доступніший текстовий аналіз, як-от The Digital Thoreau project [3].

Поширеними є практики впровадження та організації цифрових платформ, на яких містяться цифрові об'єкти культурної спадщини, цифрові сховища мистецьких та історичних артефактів, системи геопросторового аналізу та картографування. The Digital Harlem project [4], що використовує географічні інформаційні системи, ілюструє картографування повсякденного життя в Гарлемі на початку ХХ-го століття. Таким чином аналізуються просторові зв'язки та історична географія.

Не менш яскравим прикладом є створення архіву візуальної історії Фонду Шоа Університету штату Каліфорнія (The USC Shoah Foundation's

Visual History Archive) [5], що містить понад 55 000 відеосвідчень тих, хто пережив Голокост. В ньому поєднано текст, аудіо, відео та інтерактивні елементи для створення системного мультимедійного наративу та досвіду. Відтворення за допомогою тривимірних цифрових зображень артефактів, будівель чи історичних місць надає потужний досвід занурення у історичне минуле, який робить його життєвим та більш реальним.

Ідеї постгуманізму мають значний резонанс в сучасному науковому дискурсі. Цифрові платформи сприяють руйнуванню бар'єрів, які традиційно маргіналізували деякі групи. Кетрін Хейлз стверджує, що постгуманізм «конфігурує людину таким чином, що вона може бути легко поєднана з інтелектуальними машинами» [6] – концепція, яку охоче сприймають у спільноті цифрових технологій, де цифрові інструменти та платформи сприяють науковим дослідженням і співпраці.

Відмова від фіксованої людської сутності та визнання гібридності й розмитості кордонів між людиною та іншими формами життя або технологічними об'єктами, присутніми в постгуманістичній думці, віддзеркалюються в міждисциплінарній та колаборативній природі цифрової ідентичності. Як зазначає Йоханна Друкер, «цифрове середовище – це, по суті, простір процесів і трансформацій, а не статичних репрезентацій» [7], що підкреслює плинний і еволюційний характер роботи з цифровою гуманітаристикою.

Отже, включення постгуманістичних принципів у цифрову гуманітаристику не лише зміцнює теоретичну базу галузі, але й розширює її практичне застосування. Визнаючи та інтегруючи складнощі та нюанси постгуманістичної думки, цифрова гуманітаристика може ефективніше реагувати на сучасні виклики та можливості, сприяючи створенню більш інклюзивного та динамічного наукового середовища. Ця синергія між постгуманізмом і цифровою грамотністю дозволяє переосмислити гуманітарні науки в цифрову епоху, охопивши весь спектр людських і нелюдських акторів у виробництві та інтерпретації знань.

1. Постгуманізм / Н. Б. Отрешко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-879890>
2. Трансгуманізм – Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Трансгуманізм> (дата звернення: 23.03.2024).
3. Digital Thoreau. Digital Thoreau. URL: <https://digitalthoreau.org/> (date of access: 23.03.2024).
4. Digital History Project. Digital History Project. URL: <http://digitalhistory.unl.edu/p-reviews/harlemtiedge.php> (date of access: 20.03.2024)

5. Access the Visual History Archive. USC Shoah Foundation. URL: <https://sfi.usc.edu/vha/access> (date of access: 23.03.2024).
6. Hayles, N. K. (1999). *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. University of Chicago Press.
7. Drucker, J. (2013). *Graphesis: Visual Forms of Knowledge Production*. Harvard University Press.

*Хилько М. М.,
кандидат філософських наук, завідувач
інформаційно-аналітичного відділу ФПУ,
Національної бібліотеки України
імені В.І. Вернадського НАН України*

ГУМАНІСТИЧНІ ПІДВАЛИНИ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ КІНЦЯ ХІХ - ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

В європейському академічному і політичному дискурсі геополітика тривалий час переважно сприймалася як антигуманне й агресивне вчення, і таке тлумачення стримувало розвиток геополітичної думки й формування відповідної політики. Високопосадовці ЄС уникали згадок про геополітичні інтереси ЄС так, неначе це могло допомогти уникнути втягування в геополітичне протистояння, яке все активніше нав'язувала Москва. Лише наприкінці 2019 р. президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн нарешті заявила про готовність «не боятиметься говорити мовою впевненості» і «нагальну потребу» для Європи мати «геополітичну комісію», маючи на увазі Єврокомісію, готову захищати європейські інтереси і «європейський шлях» [1]. Втім, станом на 2024 р. все ще точаться дискусії про те, що потрібно, щоб Євросоюз зміг стати «серйозним геополітичним гравцем» [2].

Одна з причин тривалого ігнорування і страху геополітики в ЄС – у тому, що значна частина геополітичних підходів, які мали найбільший вплив на європейську політичну думку й практику в першій половині ХХ столітті, мали антигуманний характер, обґрунтовуючи загарбницьку політику. Що, однак, не мало би бути підставою робити вирок всій геополітичній думці загалом, адже не всі геополітичні школи мали антигуманний характер. Наприклад, німецький теолог і політик Фрідріх Науманн (1860-1919 рр.) у концепції «Середньої Європи» пропонував створення федерації вільних рівноправних народів, зокрема й українців, заради «не панування, проте поєднання». Французький географ і геополітик Поль Відаль де ла Бланш (1845-1918 рр.) писав, як протиріччя між державами можуть бути подолані за рахунок посилення взаємозв'язків. Важливим прикладом такого неагресивного напрямку є й українська геополітична думка.

Мета цієї доповіді – аргументувати, що українська геополітична думка кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. (періоду активного розвитку геополітики у світі) переважно поділяла гуманістичні підходи, надаючи пріоритет цінності людини й не маючи на меті територіальних загарбань чи агресії.

У працях українських мислителів, що належать до родоначальників вітчизняної геополітичної думки, не було прагнень територіальної

експансії, властивих роботам їх європейських колег. Нічого подібного до «законів просторового зростання держав» німецького географа Фрідріха Ратцеля (1844-1904 рр.), прав розширювати територію шляхом колонізації чи завоювань від шведського географа Рудольфа Челлена (1864-1922 рр.) чи ідей «справедливого розширення життєвого простору» від німецького географа Карла Хаусхофера (1869-1946 рр.).

Провідні українські дослідники виходили з принципу: чужого не треба, свого не віддамо. Окреслюючи українську територію, історик і політичний діяч Михайло Грушевський (1866-1934 рр.) скрупульозно перелічував повіті, які, на його думку, мали чи не мали входити до складу України, зважаючи на національний склад місцевого населення [3, 121]. Подібних підходів дотримувалися й видатний мислитель Михайло Драгоманов (1841-1895 рр.) [4, 93], географ Степан Рудницький (1877-1937) [5, 209-270]. Останній наголошував: «Дальша прикмета української історично-політичної традиції – се цілковитим брак імперіалізму. Українці ж бажають собі лиш української національної держави в етнографічних границях. Вони хочуть бути господарями лише на своїй власній землі – чужого не бажають і, наскільки можна судити по минувшині й теперішності, бажати не будуть» [5, 70].

Не мали підтримки серед провідних українських мислителів й прикметні для тогочасних геополітичних концепцій месіанство й думка про право одних народів визначати долю інших. Вже згадуваний німецький геополітик К. Хаусхофер виділяв держави-носії «пан-ідей», які, на його думку, мали домінувати у регіонах світу: пан-Європа на чолі з Німеччиною, пан-Америка на чолі зі США і пан-Азія на чолі з Японією. Ідеолог російського євразійства Микола Трубецкой (1890-1939 рр.) обстоював думку, що всі народи колишньої Російської імперії, а згодом СРСР мали пожертвувати ідентичністю заради «великої» євразійської місії, злившись в єдину «євразійську націю».

Натомість, зовсім інші погляди мали провідні українські мислителі. М.Грушевський писав, що слід «упорядкувати нове життя так, щоб воно було добрим не лише для українців, але й для всіх тих інших народностей, яких історична доля розселила на Україні» [6, 114]. Один із засновників українського соціал-демократичного руху Юліан Бачинський (1870-1940 рр.) писав: «Боротьба за політичну самостійність України не відноситься також виключно до Українців-народу, а взагалі до всіх, що замешкують Україну. Спільний інтерес з'українщить їх, змусить їх усіх стати українськими патріотами» [7, 95].

Більшість українських мислителів були прихильниками побудови демократичного громадянського суспільства, на відміну від тих сучасників, що тяжіли до тоталітарних систем, як приміром М.Трубецкой, який пропагував встановлення ідеократичного ладу, за якого держава має «активно організовувати всі сторони життя і керувати ним».

Натомість М.Грушевський планував Україні демократичний устрій: «Територія з переважним українським населення поряд із перетворенням органів місцевого самоврядування на широких демократичних печатках повинна одержати загальні органи обласного законодавства і самоуправління, керовані народним представництвом у вигляді українського сейму що обирається загальним, рівним, прямим і таємним голосуванням» [8, 88-89]. Право людей на вільний розвиток у державі пропагував М. Драгоманов: «От дійти до того, щоб спілки людські, великі й малі, склались з таких вільних людей, котрі по волі сходились для спільної праці й помочі у вільні товариства, - це й є та ціль, до котрої добиваються люди, і котра зовсім не подібна до нинішніх держав» [4, 114-115]. С. Рудницький писав: «Політичний устрій самостійної України повинен бути в ім'я споконвічних традицій і вимагань українського народу якнайбільше свободолюбивий. Автономія громад і земель... мусить бути дуже широка...» [5, 91].

Українські мислителі цілком у відповідності до основоположного принципу гуманізму сприймали державу не як самоціль, а як засіб реалізації потреб людей. Так, Ю.Бачинський писав: «Остаточною ціллю кожного народу є не держава, а його можливо найкращий, свободний, культурний розвиток. Держава се лише засіб для сього» [9, 18]. Володимир Винниченко (1880-1951 рр.) відзначав: «Наша мета була – відродження, розвинення нашої національності, пробудження в нашому народі своєї, національної гідності, почуття необхідності рідних форм свого розвитку, здобуття сих форм і забезпечення їх. Державність же є тільки засіб для цієї істотної цілі» [10, 257].

Отже, українській геополітичній думці кінця XIX – першої половини XX століть була властива орієнтація на гуманістичні цінності, пріоритетність розвитку людини, свободи і рівноправності народів. Як відзначав М. Грушевський: «Ми можемо творити не тільки свободну й незалежну Україну, а й Україну Велику. Велику не територією, чи багатством, чи пануванням над іншими, а велику... соціально-моральними вартостями» [6, 159-160].

Список літератури:

1. Von der Leyen U. Speech by President-elect von der Leyen in the European Parliament Plenary on the occasion of the presentation of her College of Commissioners and their programme. *European Commission*. 27.11.2019. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/speech_19_6408.
2. Dabrowski M. To become a geopolitical player the European Union needs Treaty change. *Bruegel*. 17.01.2024. URL: <https://www.bruegel.org/first-glance/become-geopolitical-player-european-union-needs-treaty-change>.
3. Грушевський М. Якої ми хочемо автономії і федерації? *Великий Українець. Матеріали з життя та діяльності М.С.Грушевського*. Київ, 1992.

4. Драгоманов М. Переднє слово до «Громади». *Вибрані твори. Збірка політичних творів з примітками*. Прага, 1937.
5. Рудницький С. *Чому ми хочемо самостійної України*. Львів, 1994.
6. Грушевський М. *Хто такі українці і чого вони хочуть?* Київ, 1991.
7. Бачинський Ю. *Україна irredenta*. Берлін, 1924.
8. Грушевський М. *Освобождение России и украинский вопрос. Статьи и заметки*. СПб., 1907.
9. Бачинський Ю. *Большевицька революція і Українці. Критичні замітки*. Берлін, 1925.
10. Винниченко В. *Відродження нації. Т.1*. Київ, 1990.

*Задорожна І. Я.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І РОЗВИТОК ГУМАНІЗМУ

Твердження про те, що сьогоденне суспільство живе на зламі епох може прозвучати прозаїчно. А втім, розвиток технологій, ризики й покращення в житті людини, які вони несуть, за останні 50 років все ж випередили певні очікування. Наприкінці 70-х людство винайшло телефон, наприкінці 80-х – всесвітню систему сполучених комп’ютерних мереж, а вже у 2024 році полеміка точиться щодо того, чи призведе покращення технології штучного інтелекту до того, що його скоро ніхто не зможе контролювати, і, зрештою, не розумітиме як. Тезу щодо останнього винаходу людини було викладено, зокрема, у відкритому листі, який підписали понад 1000 людей, зокрема генеральний директор Tesla Ілон Маск і авторитетний канадський ІТ-науковець Йошуа Бенджіо. Вплив технологій на людство беззаперечний, і під ним трансформувався й сам гуманізм, що розвинувся до постгуманізму та трансгуманізму – ідей, які передбачають наступну фазу розвитку людини, зокрема із застосуванням технологій.

Щоб розглянути трансформацію гуманізму, варто звернутися до його джерел: перші гуманістичні течії з’явилися в епоху античності, зокрема антропоцентрична свідомість була властива Сократу і Протагору. Останній, як відомо, є автором тези “людина є мірою усіх речей, тих, що є – що вони існують, тих, яких нема – що вони не існують”. Сучасні гуманістичні цінності беруть початок у європейському Відродженні (XIV-XVI), у цей період, після довгої орієнтованості середньовічної філософії на релігію, розвивається секуляризм – філософсько-світоглядний напрям, що стверджує необхідність відділення релігії від світського життя, як-от в політиці та в освіті. У центрі гуманізму епохи Відродження – людина та її земні потреби. Мислителі Ренесансу, зокрема Данте Аліг’єрі, Франческо Петрарка та Леонардо да Вінчі, розглядали тілесні потреби людського тіла природними, а не гріховними як пропагував період клерикалізму. У цей час розробляють етичну проблематику цінності людяності, де панує критичне мислення, а не релігійні заборони й догми, утверджується право людини на свободу та різносторонній розвиток. Це відповідало домінуючій у цей час світоглядній системі антропоцентризму, згідно з якою людина є завершенням еволюції світобудови.

З розвитком індустріалізації, через чотири століття з’являється поняття постгуманізму. Постгуманізм у вимірі постдуалізму позбавляє людину статусу божественного створіння та переосмислює людську

ідентичність і роль людини у контексті розвитку технологій, науки та культури. До головних ідей постгуманізму зараховують: подолання антропоцентризму, ідею кіборгізації та покращення людського організму, конструктивізм та перформативність при формуванні самоідентичності сучасної людини. Наприклад, ще англійський філософ Френсіс Бекон, діяльність якого припадає на початок XVII століття, визначав цілі наукового пізнання в такий спосіб: «істинні цілі науки, щоб не займалися нею ні задля свого духу, ні задля вчених дискусій, ні задля приниження інших, ні задля користі та слави, ні задля влади, а задля того, щоб мати від неї користь та успіх самого життя суспільства». У такий спосіб Френсіс Бекон деякою мірою сформував підґрунтя для антигуманістичної спрямованості НТР. Також німецький філософ Фрідріх Ніцше у філософському трактаті «Так говорив Заратустра. Книга для всіх і ні для кого» висвітлює ідеї «смерті Бога» та пророцтва про надлюдину, а людина постає проміжним етапом. Філософ Теодор Шацкі серед різновидів постгуманізму виділяв «постгуманістичний порядок денний» – «пріоритет практик над індивідами, які, мовляв, і констатують особистість». Також постгуманізм відкидає традиційне уявлення про людину в гуманістичному розумінні, зокрема її статус окремішності від навколишнього світу або вищості над ним.

З науково-технічним розвитком людства виникає поняття трансгуманізму, що пов'язано з технологічними можливостями вдосконалення людської природи – від тілесної трансформації до тривалості життя. Це суперечить “природності людини”, у такий спосіб трансгуманізм виступає двоїстим продовженням гуманізму. Коли гуманізм спрямований на покращення моральних і духовних рис людини, трансгуманізм розглядає вдосконалення людського організму за допомогою технологічного втручання в природу самої людини. Батьком трансгуманізму вважається англійський біолог, філософ, перший Генеральний директор ЮНЕСКО, і педагог Джуліан Гакслі, що запровадив сам термін у 1957 році у книжці «Нові пляшки для нового вина». Для Гакслі трансгуманізм – це скорочення від «еволюційного гуманізму», еволюційні гуманісти не розглядали людину як вершину творіння, а бачили в ній продукт природного вибору. Людська природа не виступає статичною, вона еволюціонує від одного стану до іншого. «Я вірю в трансгуманізм: як тільки з'явиться достатньо людей, які справді можуть це сказати, людський вид опиниться на порозі нового типу існування, настільки ж відмінного від нашого, наскільки наше відрізняється від існування пітекантропа. Він нарешті буде свідомо виконувати своє справжнє призначення», – зазначав Джуліан Гакслі.

Трансгуманізм дозволяє побачити оптимістичне й частково утопічне майбутнє людини. Водночас він також породжує нові питання, відповіді на які визначають його подальшу трансформацію та реалістичність. Чим є

людина? Її природа змінна чи стала? Які небезпеки породжує трансгуманізм? Або ж небезпечні для розвитку людства ті, хто виступають проти трансгуманізму? Якою є надлюдина, про яку писав Фрідріх Ніцше, у трансгуманістичному спрямуванні? Відповіді на ці питання диктують потребу в дослідженні подальших трансформацій гуманізму.

*Каратаєва Є. М.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ГУМАНІЗМ І ПОСТГУМАНІЗМ: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ

Гуманізм і постгуманізм – це два поняття, що визначають наше розуміння людини, її місця у світі та взаємин з іншими людьми. Обидва терміни відображають еволюцію філософської думки протягом століть, але демонструють різні підходи до розуміння сутності і цінності людини.

Метою даних тез є аналіз основних відмінностей та подібності між гуманізмом і постгуманізмом, а також висвітлення їх впливу на сучасну культуру.

Як відомо, гуманізм – це міждисциплінарне поняття, що позначає різні течії в мистецтві, філософські погляди та концепції, що проголошують пріоритетність загальнолюдських цінностей, прав і свобод, особистісний розвиток. Цей термін формується у західноєвропейській культурі епохи Відродження для позначення етичної позиції щодо визнання людини найвищою цінністю у світі, забезпечення поваги до її гідності та розуму. Центральне місце в гуманістичних ідеалах посідає ідея про те, що людина володіє унікальним внутрішнім світом і має право на вільний розвиток. Гуманізм відстоює принципи людської гідності, універсальних прав і свобод, терпимості та взаєморозуміння.

Постгуманізм – це сучасне філософське поняття, що виникло в другій половині XX століття у зв'язку з переосмисленням концепції людини в контексті технологічних, біологічних і культурних змін. Постгуманісти розглядають людину не як закінчений продукт еволюції, а як постійно мінливий суб'єкт, що розвивається в контексті технологічного прогресу та нових наукових відкриттів. Вони наголошують на важливості взаємодії людини з технологіями, біотехнологіями для поліпшення якості життя і розширення людських можливостей.

Однією з ключових відмінностей між гуманізмом і постгуманізмом є розуміння людської природи. Гуманізм традиційно вважає, що людина – це центр Всесвіту, наділена розумом і мораллю, в той час як постгуманізм вказує на те, що людину можна поліпшити і змінити за допомогою технологій і наукових відкриттів.

Ще одна відмінність полягає в підході до моральних, етичних питань. Гуманізм робить акцент на універсальних моральних принципах і гуманітарних цінностях, у той час як постгуманізм «терпиміший» до нових моральних настанов, що виникають завдяки технологічному і науковому прогресу.

Гуманізм – це європейська традиція і постгуманізм ставить питання про те, чи варто повернутися до цієї традиції, чи відкинути її як ідеологічно забарвлений метанаратив. Однак така деконструкція лише посилює цивілізаційний аспект гуманізму в постгуманізмі. Це підтверджується такими обґрунтуваннями:

- використання термінів «трансгуманізм» і «постгуманізм» передбачає певну трансформацію аспектів гуманізму при збереженні його основного змісту. Європоцентризм, який критикувався в гуманізмі, у постгуманізмі орієнтований на західну технологічну цивілізацію;

- твердження про те, що постгуманізм уникає концепції «метафізично абстрактної людини», не витримує критики, оскільки ґрунтується на ідеї еволюції, яку розуміють як односторонню, зорієнтовану на технології тілесність;

- у постгуманізмі ідея еволюції постає як цілеспрямований процес, що визначається науковою елітою, а конкретні практичні біологічні та медичні питання формують інший метанаратив, який прагне стати новітньою світоглядною парадигмою;

- критика гуманістичної традиції в постмодернізмі пов'язана не стільки з гуманізмом епохи Відродження, скільки з неоевропейською інтерпретацією, що утверджує людину як продукт природи, з одного боку, і механістичну істоту, наділену розумом, з іншого. Постгуманізм відкидає цю критику, абсолютизує тілесність і зводить до неї людську природу. Згідно з постгуманізмом, постлюдину розглядають як уже реалізований факт, що веде до дистанціювання людини від самої себе.

Гуманізм і постгуманізм мають спільні цінності: обидва ці терміни вказують на необхідність поліпшення якості людського життя та розвиток людського потенціалу, підкреслюють важливість людської гідності та свободи.

Таким чином, ці поняття відображають різні підходи до розуміння людини та її місця у світі, доповнюючи зміст один одного сприяють постійній еволюції наших уявлень про сутність і цінність людини.

Климюк В. Б.,
студент 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

МЕНТАЛЬНЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ: МОРАЛЬНІ ДИЛЕМИ ТА ЕТИЧНІ ВИМІРИ

Для українців початок третього тисячоліття став епохою потрясінь: від «Помаранчевої революції» до сьогодення – російсько-української війни, яка вже третій рік нівечить емоції, роблячи життя сірим й одноманітним. Але водночас, кожна нова емоція переживається гостріше, наче оголюючи сенс буття. Позаяк війна омиває й проблеми суспільства, розділяючи людей на «своїх» та «чужих». Нейтралітет стає неможливим, адже на кону стоїть найдорожче – життя й здорове майбутнє себе та мільйонів на шляху збереження української державності. Тому основною метою є дослідити моральні дилеми та етичні виміри, з якими стикаються українці на шляху до ментального відновлення після пережитих травм.

Протягом понад двох років війни: життя й думки українців перебувають в перманентному хаосі. Якщо спочатку кожного огортало піднесення й віра у якнайшвидшу перемогу, то зараз – це розгубленість й розуміння того, що наразі ми далі від перемоги ніж були рік тому. Поза сумнівом, найбільш залученими до війни є саме військові, що постійно зазнають індивідуальних й колективних моральних випробувань – які впливають на їхню психологічну стійкість і внутрішню гармонію. Однією із надважливих дилем, з якою стикаються захисники – це питання справедливості ведення війни. Вони змушені зіставляти власні цінності та переконання з необхідністю виконання бойових завдань, що інколи суперечить їхньому моральному компасу. Наприклад, численні історії бойових медиків, які рятуючи життя окупантів, балансують між бажанням дозволити їм загинути в знак помсти або врятувати. На жаль, це ставить їх у ситуацію, де вони змушені вибирати між неприпустимими варіантами, де жодне рішення не здається ідеальним. З одного боку, опиратися на власне розуміння справедливості, а з іншого жертвність принципами заради можливого звільнення побратима. Гостре відчуття справедливості буде тільки загострюватись, адже на війні все значно спрощується через вплив на психологію та когнітивні функції людей. Перебуваючи в умовах постійної загрози, стресу та тривоги, люди стикаються з феноменом спрощення мислення. Але ось після перемоги, прирівнювання реалій війни до мирного життя тільки нашкодить військовим, тому що це залишатиме їх у минулому і постійній саморефлексії, а війна – це точно не те що хочеться

пам'ятати [1]. Тому ментальне відновлення військових – це важливе й багатоцільове питання, яке потребуватиме нагальних й комплексних вирішень. Від допомоги у поверненні до мирного життя, пошуку роботи та навчання нових навичок. До індивідуальної терапії для подолання ПТСР, тривоги та депресії. Також потрібно розповідати цивільним як спілкуватися з військовими: про що можна говорити, а які теми краще оминати задля повноцінного відновлення. По-друге, захисники відчують, що їхні дії вимушені та необхідні задля захисту країни та її громадян. Але водночас вже не відчувається колосальна й беззаперечна підтримка захисників з боку самих громадян [2]. Воно й не дивно, адже після деокупації Київської та Харківської областей населення розділилося на дві когорти: хтось ще завзятіше допомагати війську, а дехто сприймати військову звитягу за норму й перемкнутися на власне життя. Це пов'язано з адаптацією людської психіки до травматичних подій: знижуючи чутливість та змінюючи вектор пріоритетів – шукати нові сенси та стимули до життя. А від війни якомога сильніше відмежуватися, щоб вберегти себе. Проте військовим, які сидять в окопах та штурмують посадки, ризикуючи власним життям, важко зрозуміти таку інфантильну поведінку, яка надалі можливо переросте в тотальне відмежування від війни, а після закам'яніє у тезах «ватників» [3] – «Я тебе туди не посилав», «що мені дала країна?», «ти не проти тих воюєш» тощо. Можна стверджувати, що неможливо відокремитися від війни та її наслідків, коли вона відбувається прямо перед тобою. Ті, хто ризикує своїм життям у вогні бою, не можуть зрозуміти тих, хто спрощено дивиться на конфлікт з віддалі. Війна залишає позначки на кожній людині, навіть якщо вона знаходиться якомога далі від фронту. Проте, важливо зрозуміти, що відмежування від проблеми не розв'язує її. Тільки згуртованість та спільна робота допоможуть пережити найскладніші випробування.

Війна виявляє наші найтемніші страхи, але й найвищі моральні принципи. Це час, коли ми маємо показати свою справжню силу, співчуття та відданість собі перед злом. Ментальне відновлення українців після пережитих травм війни – це завдання, що стоїть перед нами нині. Це не просто питання фізичного зцілення, але й духовної перебудови. Таким чином, лише разом, склавшись в один кулак, ми зможемо подолати всі труднощі та випробування, які приносить війна.

Список літератури:

1. Л. Б. Наугольник ПСИХОЛОГІЯ СТРЕСУ Підручник. Львів, 2015. 154-164 с.
2. Ситник Г. ФІЛОСОФІЯ ВІЙНИ ТА МИРУ Курс лекцій. Київ, 2023. 7-10 с.
3. Парахонський Б. Яворська Г. Онтологія війни та миру: безпека, стратегія, смисл. Київ, 2019. 466-470 с

*Пищик С.В.,
аспірантка кафедри
філософії гуманітарних наук
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Починаючи з другої половини ХХ ст., людство набуло нового етапу у своєму становленні, що обумовлено техніко-технологічним поступом, в якому інформатизуються, технологізуються всі сфери людської життєдіяльності, включаючи й сферу культури. Нині можна вести мову про масову культуру, кіберкультуру, інформаційну культуру тощо. Метою дослідження є з'ясувати стан і вплив інформаційної культури в контексті розгортання гібридної війни.

Сучасний стан суспільства характеризується тим, що інформаційно-комунікаційні технології грають вирішальну роль у формуванні масової свідомості і культурного ландшафту. Проте, варто розглянути й інші можливі аспекти цього явища, наприклад, стандартизація та індивідуальність. Хоча інформаційні технології можуть сприяти поширенню стандартизованих культурних шаблонів та споживацьких бажань, вони також надають можливість для вибору та самовираження. Соціальні мережі та інші онлайн платформи створюють простір для вираження індивідуальності та різноманіття. Разом з цим інформаційні технології створюють нові умови для розвитку критичного мислення. Хоча інформаційна перенасиченість може й пригнічувати критичне мислення, це також стимулює розвиток нових навичок оцінки інформації та аналізу джерел. З розвитком соціальних мереж інтернет-користувачі стають більш обізнаними з питаннями фактчекінгу та розрізнення неправдивої інформації від достовірної. Блоги, власні веб-сайти, соціальні мережі та інші онлайн-платформи дозволяють людям з різних культурних та соціальних груп виражати свої думки та досвід. Цим самим індивіди беруть активну участь у формуванні нової соціальної та віртуальної реальності, адже сучасні технології сприяють зростанню громадянської активності та участі у житті суспільства. Вони надають платформи для масової мобілізації та організації громадських рухів. Хоча інформаційні технології сприяють стандартизації та уніфікації культурного ландшафту, вони також відкривають нові можливості для самовираження, самовдосконалення та участі у громадському житті. Важливо розвивати критичне мислення та активно брати участь у формуванні суспільства,

незважаючи на деякі негативні сторони технологій, адже це нова соціальна реальність сучасного суспільства.

Отже, сучасний техніко-технологічний, інформаційний етап розвитку суспільства передбачає творення відповідного типу культури, а саме інформаційної. Тому інформаційна культура – це більше, ніж просто навички користування технологіями. Вона охоплює розуміння та аналіз інформації, критичне мислення, здатність до креативності та інновацій, а також етичні та соціальні аспекти використання інформації. В даному контексті цілком слушною є точка зору, яка обґрунтовує, що «досвід показує, що оволодіння знаннями та навичками це лише один аспект інформаційної культури. Поняття інформаційної культури припускає вияв її об'єктивності як реальності, в якій живуть і діють індивіди, незалежно від того, наскільки досконало вони володіють комп'ютерною технікою і прийомами складання програм» [1, с. 76].

Таке розуміння інформаційної культури відображає її значення як ключового елемента сучасного суспільства. Вона стає не лише засобом передачі та отримання інформації, але й фундаментом, на якому ґрунтується сучасна соціальна взаємодія. Інформаційна культура впливає на всі сфери життя суспільства, включаючи політику, економіку та освіту. Розвинена інформаційна культура дозволяє людям отримувати доступ до різноманітної інформації, задовольняти свої потреби у знаннях, спілкуванні та саморозвитку.

Інформаційна культура відіграє важливу роль у формуванні особистості та її інтеграції в суспільство. Вона не лише надає можливості для навчання та самовдосконалення, але і впливає на цінності, переконання та способи життя людей. Виходячи з такого розуміння інформаційної культури, сучасні дослідники Власенко Ф.П. та Левченюк Є.В., цілком слушно зауважують, що «інформаційна культура являє собою комплексну характеристику особистісних, професійних якостей, що відповідають сучасним вимогам професійної діяльності, визначальним чинником якої виступає всебічна інформація та знання, що, в свою чергу, формують відповідну систему мислення та світорозуміння» [1, с. 77].

Загалом, інформаційна культура виступає як важливий фактор розвитку сучасного суспільства, що впливає на всі його аспекти, від освіти та економіки до культури та соціальних взаємин.

Інформаційна культура в умовах війни набуває особливого значення, оскільки інформація стає важливим ресурсом у веденні військових операцій, психологічному впливі на населення та міжнародній політиці.

В умовах інформаційної війни важливо розвивати критичне мислення серед населення, щоб вони могли аналізувати та оцінювати інформацію, яку вони отримують від різних джерел. Разом з тим необхідно формувати інформаційну грамотність. Населення повинне бути навчене розрізняти достовірні джерела інформації від дезінформації та

маніпуляцій. Це включає уміння шукати та перевіряти інформацію у різних джерелах, а також розуміння основних принципів інформаційної безпеки. Не менш важливим фактором при цьому постає етика інформації. Важливо, щоб інформаційна культура відображала етичні принципи, такі як правдивість, справедливість та повага до прав людини. Розповсюдження дезінформації та використання пропаганди повинні зазнавати відповідної критики та відповідальності. Також необхідно пильнувати за захистом особистих даних. В умовах інформаційної війни важливо зберігати конфіденційність особистої інформації та захищати себе від кібератак та інших форм вторгнень у приватність.

Враховуючи зазначені фактори необхідно розбудовувати комунікаційну стратегію. Країни та військові формування повинні розвивати ефективні комунікаційні стратегії для забезпечення швидкого та точного обміну інформацією між військовими підрозділами та міжнародними партнерами.

Отже, інформаційна культура грає ключову роль у відповіді на виклики війни, допомагаючи населенню та військовим формуванням зберігати свою самостійність та гідність у складних умовах конфлікту.

Список літератури:

1. Власенко Ф.П., Левченюк Є.В. *Інформаційна культура та кіберкультура в контексті розвитку сучасного суспільства*. Українські культурологічні студії. № 2 (5). 2019. С. 75 – 79.
2. Воронкова В. Г. Формування інформаційної культури особистості як умова успішної адаптації людини до життя в інформаційному суспільстві / В. Г. Воронкова. // Збірник наукових праць "Гілея: науковий вісник". Філософські науки. – 2014. – Вип. 86. – С. 198–203.
3. Куриленко І. А. Посткультура / медіакультура / кіберкультура / транскультура / протокультура: аспекти термінологічної семантики / І. А. Куриленко // Культурологія. – Вип. 60. – С. 68–76.
4. Hubersky, Leonid and Yevheniia Levcheniuk (2023) The World of Corporate Culture: Ontological, Anthropological and Organizational Models. *Philosophy and Cosmology*, Volume 31, 37-44. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/31/4>

*Пономарьова А. А.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

САМОСВІДОМІСТЬ: ГУМАННІСТЬ ТА ГІДНІСТЬ ПІД ПЕРЕВІРКОЮ ВІЙНИ

Війна – це не лише трагедія, але й урок для всіх нас. Вона змушує переосмислити своє місце в світі, цінність людського життя та сенс буття. Це випробування, яке може як зруйнувати, так і зміцнити нашу людяність на шляху до свободи.

Чи зможемо ми зберегти цінності гуманізму в умовах жорстокості? Як зберегти повагу до людської гідності, коли ми стикаємося зі злом?

Війна, незважаючи на свої різноманітні форми і цілі, завжди є викликом для гуманності та гідності людини. Це період, коли на перший план виходять найбільші випробування для цілісності суспільства та кожної окремої особистості. Найголовнішим фактором, який показує чи пройшла людина цей виклик є формування самосвідомості. Самосвідомість - це є усвідомленість та внутрішня готовність діяти відповідно до власних цінностей та переконань. У поданому дослідженні ми розглянемо вплив війни на гуманність і гідність людей, а також як самосвідомість відіграє ключову роль у збереженні цих цінностей під час конфлікту.

Самосвідомість, безумовно, накладає свій важкий відбиток на гуманістичні цінності суспільства. Здатність до жертвовності, турбота про інших, повага до життя – все це є аспектами, що необхідні для підтримки гуманності, вони часто піддаються як випробуванню, так і здобувають максимального прояву в умовах військового конфлікту. Воєнні дії часто призводять до порушення прав людини, масового знищення, втрати цінних життів. Це можна побачити на прикладі будь-якої війни, що супроводжувала людство протягом всього часу його існування: геноцид євреїв протягом Другої світової війни у концтаборах, ядерні удари по Хіросімі і Нагасакі, теракт 11 вересня 2001-го року у Нью-Йорку, що забрав життя багатьох людей.

Спостерігати за проявами гуманізму та людської гідності можна і зараз у сьогоднішній повномасштабній російсько-українській війні. Останні події є випробуванням для гідності українського народу, що відображаються на його самосвідомості.

Проте навіть у найскладніших періодах війни, самосвідомість може виступити як запорука збереженню гуманістичних цінностей. Під впливом

своїх внутрішніх переконань та ідей того, що є правильним, люди можуть виступити на захист моральних принципів, у супротив найскладнішим ситуаціям. Самосвідомість дозволяє людині зрозуміти, що вона має діяти усвідомлюючи своє місце в житті та соціальному колі. Це робить кожного з нас відповідальним за свої вчинки, рішення та долю.

Ключовим аспектом формування самосвідомості є виховання та освіта. Звертаючи достатню увагу на ці соціальні сфери можна досягти розповсюдження гуманістичних цінностей та збільшити у суспільстві підтримку і повагу до людської гідності. До прикладу, в школах можна впровадити програми, які навчають учнів емпатії та розумінню різних переконань, тощо. Крім того, важливою складовою є підтримка громадських організацій та урядових ініціатив, спрямованих на захист прав людини та запобігання жорстокості. Ці організації можуть працювати з суспільством та урядом, щоб створити систему, яка підтримує гуманістичні цінності та реагує на випадки порушень прав людини, як наприклад: Amnesty International, Human Rights Watch та Міжнародний Комітет Червоного Хреста [2, 3, 4]. Проте найважливішим аспектом є індивідуальна відповідальність будь-якої людини.

Кожен з нас має здатність виявити гуманізм навіть у найскладніших ситуаціях. «Людина – це не те, що вона має, а те, що вона робить», – Еріх Фромм, німецький філософ та представник «Франкфуртської школи» [1, 36]. Збереження гуманізму в умовах жорстокості – це складне завдання, але воно не є неможливим, адже шлях до поваги людської гідності лежить у вихованні, закладених цінностях, підтримці громадських ініціатив та індивідуальній відповідальності. Тож, нам варто приділити більше зусиль і уваги для створення кращого суспільства. Починаючи з малих років закладати розуміння, що кожен з нас є особистістю, що впливає на світ під впливом своїх переконань.

Список літератури:

2. Фромм, Е. (2004). Мати чи бути? / Пер. з англ. А. Ткаченко. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. – 240 с.
3. Amnesty International: Що це за організація і чим вона займається? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.amnesty.org/en/>
4. Human Rights Watch: Про організацію і чим вона займається. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.hrw.org/>
5. Міжнародного Комітету Червоного Хреста: Про організацію і чим вона займається. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.icrc.org/en>

*Романчук М. О.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ВІЙНА ЯК ДЗЕРКАЛО ЛЮДСЬКОЇ ДОБРОТИ І ЖОРСТОКОСТІ: МОРАЛЬНІ СУПЕРЕЧНОСТІ ВСЕРЕДИНІ ДЕРЖАВИ

Війна – це виклик. Виклик, який постає перед обличчям кожного громадянина України, незалежно від його віку, статі, моральних цінностей, соціального статусу, та те, що спонукає звернутися до найглибших питань гуманізму, громадянського суспільства й моралі. Війна ж, як дзеркало людської доброти та жорстокості, насамперед відображає суперечності всередині держави. Коли люди породжують конфлікти один з одним, звинувачують у цивільній зраді, докоряють вчинкам, проявляють безжальність до інших. «Патріотизм» перетворюється з людської доброти на ненависть, яка провокує ворожнечу та розділення між своїми ж співвітчизниками, що сприймаються як «інакші». Дії, які стають перешкодою на шляху до національного прогресу та розвитку, а також, що порушують принципи людяності, антропоцентризму. Власне тому моральних розбіжностей серед громадян країни буде розглянуто в цьому дослідженні.

Згідно думки німецького філософа-екзистенціаліста, М. Гайдеггера: «Суперечка з розумом, коли мова йде про вирішальні кроки у житті держави, неминуче призводить до катастрофи» [1]. Війна, згідно його точки зору, не тільки руйнує людей, вона також руйнує нашу спроможність до мислення. Саме такі міркування німецького філософа підкреслюють, як війна може впливати на моральні принципи та розумову адекватність членів суспільства. Втрата моральної орієнтації та моральних цінностей може призвести до зростання насильства, безправ'я та нерозуміння між людьми, що може мати місце і зростати в нашому суспільному досвіді, якщо завчасно це не зупинити.

У цьому ж контексті індійський політичний діяч і філософ Магатма Ганді казав: «Ти повинен сам змінити в собі те, що хочеш побачити в зміненому світі» [2]. Світоглядна настанова цього вченого полягала в тому, щоб перестати жити минулим і майбутнім, а жити сьогоденням. Приймати ті рішення, які будуть хвилювати вас не завтра, через місяць, через рік, а саме сьогодні. І головне – змінити свій погляд на речі та події, що трапляються з вами. «Я розраховую тільки на хороше в людях. Я сам не без гріха, і тому я не вважаю себе вправі загострювати увагу на помилках інших» [2] – ще раз демонструє позицію Ганді. Його слова нагадують, що

мир та єдність починаються з кожного з нас. Щоб подолати моральні суперечності всередині держави, потрібно працювати над власними переконаннями та діями, спрямовуючи їх на збереження порозуміння та людяності.

Наступним моїм кроком стало на меті опитати декількох респондентів різної вікової категорії, щоб побачити думку інших щодо поставленої теми:

Євгенія КОДАК, 18 років, студентка другого курсу Навчально-наукового Інституту журналістики, м. Київ.

«Особисто для мене, цькування українців, які поки живуть за принципом «як було раніше», є неприпустимим. Так, я погоджуюсь, що пройшло вже багато часу, щоб відмовитися від усього російського та перейти виключно на українське. Проте давайте будемо чесними – до повномасштабного вторгнення всім було максимально не до цього, весь контент був спрямований на російський ринок, українську мову можна було почути вкрай рідко. Якби це питання висували раніше, ще у 2014 році, скажімо, на національному рівні, тоді була б інша справа. Всі б давно жили в українському суспільстві. В мене в школі, наприклад, були викладачі, які проводили заняття російською, ніяких зауважень вони не отримували. Тому зараз, я впевнена, потрібен час. Але в будь-якому разі ми не повинні роз'єднуватися. Ворог тільки цього й чекає, та прагне. То чому ми маємо шукати ворогів серед своїх же?».

Софія БАНЯ, 75 років, не працює, отримує пенсію, м. Дніпро.

«Єдність та взаємоповага серед громадян є важливими для мирного співіснування та процвітання країни. На жаль, моє дитинство пройшло далеко не в українському суспільстві, хоча я намагаюся розмовляти та писати українською до всіх своїх близьких. Проте не засуджую інших, що так само продовжують говорити російською, бо ми в такому середовищі вирости. Дуже ціную, якщо переходять, підбадьорюю своїх друзів переходити, але цей їх вибір. Скажу тільки те, що поважаю молодь, які не дивлячись на свою зросійщеність, починають виховувати своїх дітей в україномовному середовищі. Це правильно, по-іншому вчиняти недоречно. Привчати дітей до російського – халепа».

Павло КОНДРАТЮК, 35 років, працює в сфері інформаційних технологій, м. Львів.

«Я спілкуюсь все своє життя виключно українською. Дитинство, підліткові роки – все пройшло в україномовному середовищі, не уявляв як може бути інакше. Не усвідомлював...допоки у 17 років не поїхав на навчання у Київ. Там я стикнувся обличчям до обличчя з російською і зрозумів, що тут панує зовсім інший світ. Чесно, я був в шоці, і завжди вважав це неправильним. Здивування: “А чому ти розмовляєш українською?”, мене дратували. В Україні? Серйозно? Чому я розмовляю мовою держави? Дійсно...

Але я не звинувачую та не винив ніколи таких людей, адже вони не обирали в якому середовищі їм народитися. Я міг так само народитися в Києві, в родині, яка все життя розмовляла виключно російською мовою, дивилася по телевізору якісь російські серіали. Вони просто не знали, що може бути по-іншому. Зараз все моє оточення спілкується, або намагається, українською. Це й знайомі, друзі, з якими познайомився в Києві, але я знову повернувся працювати до Львова, адже вся моя родина тут. Пишаюся цим, проте шкодую, що довелося їм це робити таким шляхом».

Як бачите – респонденти з розумінням ставляться до, так би мовити, «лагідної українзації», термін, який отримав зараз надзвичайну популярність. А навпаки, примусова зробить ще гірше, якраз таки викличе розбіжність, жорстокість та суперечність. Мені, як авторці цього дослідження, приємно усвідомлювати, що люди, хоч і різної вікової категорії, все одно мислять приблизно позитивно, не дивлячись в якому середовищі зростали. На мою думку, важливо саме поділяти ці моральні цінності та дотримувати людської доброти всередині держави. «Кожна людина може помилятися, але бути впертим в омані властиво лише дурневі», – як висловлювався давньоримський філософ, Марк Тулій Цицерон [3]. Якщо всі громадяни переходитимуть на українську, то просто-напросто не залишиться тих, кому байдуже. Адже національна єдність – вище за все.

Отже, війна відображає не лише моральні суперечності між державами, а й всередині самих націй, як ми розглянули вище. Відповідно потрібно зрозуміти, що розв'язання конфліктів не може ґрунтуватися лише на політичних або економічних інтересах, а мають враховуватися також моральні цінності, порозуміння як основа людяності. Війна, виражаючи як доброту, так і жорстокість, нагадує нам про складну природу людської душі і про необхідність постійного самопізнання та самовдосконалення. Тільки розуміння та прийняття цієї природи можуть привести до змін у нашому суспільстві та відновлення гуманістичних цінностей, які лежать в основі гідного існування людства.

Список літератури:

1. Мартін Гайдеггер про мислення, буття та нудьгу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kmbs.ua/ua/article/martin-heidegger> (дата звертання: 28.03.2024р.)
2. Змініть світ – змінивши себе: 10 принципів життя Магатми Ганді [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://samorozvytok.info/content/zminivshisv-zminivshi-sebe-10-principiv-zhittya-magatmi-gandi> (дата звертання: 28.03.2024р.)
3. Кожна людина може помилятися, але бути впертим в омані властиво лише дурневі. *Збірник цитат и висловів. №2982* [Електронний ресурс].

Режим доступу: https://rozdil.lviv.ua/aphorisms/aph.php?id=2982#google_vignette (дата звертання: 28.03.2024р.)

*Сень В. В.,
студентка 3 курсу ННІ міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

СИМВОЛІЗАЦІЯ ГІДНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРИ

Медіапростір є елементом інформаційного простору, тобто йому притаманна концепція «одиничне – загальне». Він може використовуватися державою для нав'язування своїм громадянам певної ідеології, або бути рушієм формування нашого світогляду, тобто індукційного сприйняття всього навколо та бачення цілої картини, яка складається з окремих елементів.

На всіх історичних етапах свого розвитку людство завжди існувало у символічному середовищі: реальність завжди передавалась через символи, мета використання яких полягає у бажанні передати суть чогось невидимого за допомогою чогось видимого з використанням асоціації. Одні образи замінюються іншими, при цьому між ними є схожість. Загалом під символізацією можна розуміти всі види вираження чогось, крім прямого – словесного. На рівні суспільної свідомості символізація обумовлює створення понять-символів, які виступають у ролі універсальних індикаторів, які орієнтують кожного члена цільової аудиторії на не тільки сприйняття контексту якогось повідомлення, що містить символ, але й на осмислення, інтерпретацію та особисту оцінку такого повідомлення. Тобто символізація обов'язково має ціль донести щось до свідомості людей, але не прямим шляхом.

Події нашої незалежності: Помаранчева революція, Революція гідності, початок російсько-української війни, перехід її у повномасштабну фазу одна за одною актуалізували важливість медіапростору для українського суспільства. Це відбулося також через перехід людства від класичної до гібридної форми війни, коли пропаганда, фейки, дезінформація, возвеличення когось чи чогось відіграють інколи більшу роль ніж удари артилерії. Як казав Наполеон: «Чотири газети можуть заподіяти більше лиха, ніж ціла армія».

Метою нашої роботи є визначення ролі та шляхів символізації гідності в українському медіапросторі.

Не існує чіткого визначення поняття людської гідності, проте воно має явно кантіанське походження. В основі людської гідності для Канта лежало його уявлення, що кожна особистість здатна втілювати по-справжньому вільну волю, не підпорядковуючись водночас фізичним законам [1]. Ідея про моральний вибір як джерело людської гідності

отримала політичне визнання. Її включено і в Конституцію України. Конституція України (частина 1 статті 3) визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю в Україні, а стаття 21 встановлює рівність усіх людей у їх гідності та правах. Згідно статті 68 Конституції України обов'язок кожного неухильно дотримуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [2]. Гідність – одна з основ міжнародного права: правила ведення війни, загальна заборона катувань, нелюдського або такого поводження чи покарання, що принижує гідність [3, 219]. Наприклад, IV Гаазька конвенція 1907 р. та IV Женевська конвенція 1949 р. закріплюють необхідність гідного поводження окупаційної держави з населенням окупованих територій [3, 306]. Міжнародний тероризм, конфлікти етнонаціонального та релігійного характеру привертають увагу цілих суспільств до права кожної людини на гідність.

Американський філософ Френсіс Фукуяма переконаний, що до змін і рухів призводять не так економічні важелі, як бажання, щоб ідентичність та гідність окремих людей чи груп було визнано. І це підтвердила навіть Революція гідності 2013–2014 років. Гідність і честь — це різні речі, гідність є репутацією людини як особистості, а честь – як члена колективу. 2014 р. ці поняття зійшлися, адже українці відчували загрозу своїй гідності, узгодили свої цінності між собою. Прикметно, що поняття «Євромайдан» поступилося поняттю «Революція гідності». Перший термін виражає боротьбу за європейські цінності, а другий — формування власних цінностей, процес націєтворення. Гідність в українському медіапросторі часів Майдану виступала своєрідним інтегратором між приватним та колективним, тобто збереження гідності кожного індивіда означає збереження гідності цілого народу.

Символізацію гідності в українському медіапросторі можна розділити на два типи: з внутрішньою та зовнішньою орієнтацією.

Для українців збереження гідності транслюється як умова перемоги у російсько-українській війні. Використовуються різні символи, які сприймаються як загальний заклик до боротьби: Небесна сотня, Майдан, міста Маріуполь та Буча, Азовсталь, Привид Києва, Російський військовий корабель та навіть Пес Патрон. Розуміння та здатність до асоціювання цих понять з чимось спільним формують між українським суспільством довіру. А американський філософ Френсіс Фукуяма вважає високий рівень довіри характеристикою успішного суспільства. Володимир Зеленський у своїх промовах надзвичайно часто послуговується поняттям «гідність». Зокрема, у своєму зверненні до українців у другу річницю звільнення Київщини від окупантів президент зазначив: «Це війна за право на існування для нашої держави, за гідність для нашого народу й для кожного народу, який прагне своєї долі» [4].

Було започатковано загальноукраїнську відзнаку з особливим статусом «За гідність та патріотизм» з метою сприяння розвитку громадянської свідомості та плекання патріотизму. 21 листопада в Україні відзначають День гідності та свободи – одне зі знакових офіційних свят, встановлене на честь двох революції, які розпочались у 2004 та 2013 роках.

Якщо в українському медіапросторі орієнтованому на українців є символізація гідності, то логічно має бути також символізація негідності (підлості). Наприклад, повідомлення про розкриття корупційних схем (новини про экс-голову Верховного суду Князева) чи колабораціонізм. До того ж українці протягом своєї історії часто сприймали владу як щось чуже та були нею незадоволені. У важкі часи війни нам особливо важливо відчувати довіру до владної верхівки, до якої мають належати гідні люди. Так як Платон був переконаний, що людина, яка гідно прожила своє життя, має всі шанси, якщо сама цього забажає, стати правителем у своїй державі [5]. Гідність та негідність високопосадовців активно транслюється в медіа. Наприклад, українська співачка Jerry Heil випустила пісню «Козацькому роду нема переводу» про В. Залужного, прославляючи його заслуги, і навпаки – хвиля обурення прокотилася в мережі, коли Головнокомандувача несподівано зняли з посади.

Символізація гідності в українському медіапросторі з зовнішньою орієнтацією базується насамперед на формування національного бренду України та позитивного іміджу в період від початку війни, і особливо, після повномасштабного вторгнення. Наші медіа стараються показати, що гідність для українців є однією з основоположних цінностей, як і для Західної цивілізації, тобто Європи, щитом від «тіні російської цивілізації» для якої наразі є українська територія. Прикладів можна навести багато, зокрема, фільми «Кіборги. Герої не вмирають» та «20 днів у Маріуполі». Останній отримав Оскар як найкращий документальний фільм. Поширеною є демонстрація гідності наших бійців, зокрема полку «Азов». Також варто згадати інформаційну кампанію Brave.ua про боротьбу українців з другою армією світу [6]. UNITED24 — офіційна фандрайзингова платформа України, яка дозволяє за один клік зробити благодійний внесок на підтримку України з будь-якого куточка світу, що важливо на платформі прозоро демонструються звіти використання донатів з фото та відео (повідомлення «1 000 000 \$ від Uber на машини швидкої допомоги» чи «Відкрили 24-ий міст завдяки пожертвам донорів UNITED24») [7]. Ці приклади допомагають створити для суспільств інших країн збірний образ сили духу українців та отримати належну міжнародну підтримку, від якої також залежить наш успіх у боротьбі з ворогом. Символізація гідності для іноземців в українському медіапросторі є також важелем протидії російській пропаганді, яка підмінює поняття та поширює фейки. Ми показуємо світу, що Україна — це не лише про страждання, це ще й про незламність, багато культуру та здатність боронитися.

Демонстрація порушення гідності, яке здійснюється росією можна віднести до символізації гідності як внутрішнього, так і зовнішнього спрямування. Немає гідної смерті (невиконання росіянами Женевської конвенції про захист жертв війни), немає гідного життя (зниження якості життя людей, економічний спад, втрата постійного місця проживання, відчуття небезпеки, ізоляція людей на окупованих територіях, смерть рідних). Звідси й з'являється «ніщо», про яке писав Мартін Гайдеггер, воно з'являється з відчуття жаху, а ризик втрати гідності не тільки своєї, але й цілої нації, безумно, страхає.

Отже, медіапростір є надзвичайно потужним інструментом в умовах гібридної війни й під час оприлюднення різної інформації на його просторах використовується символізація, яка непрямым шляхом асоціацій передає інформацію до адресанта. Символізація гідності в українському медіапросторі має два основних орієнтири: внутрішній та зовнішній. Перший має гуртувати український народ та піднімати його дух у боротьбі проти другої армії світу, а другий формувати позитивний імідж нашої держави за її межами, перш за все у європейському суспільстві, частиною якого ми прагнемо стати.

Список літератури:

1. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба гідності й політика скривдженості. К.: Наш формат, 2020. 192 с.
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 31.03.2024).
3. Міжнародне право : навч. посіб. / ред. М. Буроменський. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
4. ДС редакція. Це війна за право на життя та гідність: Зеленський відвідав Бучу у річницю звільнення – DSnews.ua. «Ділова столиця» українською – найсвіжіші новини України та світу. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/politics/ce-viyna-za-pravo-na-zhittya-ta-gidnist-zelenskiy-vidvidav-buchu-u-richnicyu-zvilnennya-31032024-498758> (дата звернення: 28.03.2024).
5. Платон. Держава. Київ : Апріорі, 2021. 464 с.
6. Сміливість бути Ураїною / Офіс Президента України та ін. *brave.ua*. URL: <https://brave.ua> (дата звернення: 31.03.2024).
7. Відкрили 24-й міст, збудований завдяки пожертвам донорів UNITED24. UNITED24 - The initiative of the President of Ukraine. URL: https://u24.gov.ua/uk/news/24th_bridge (дата звернення: 30.03.2024).

*Степанова М. О.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ВПЛИВ ЧАТУ GPT НА ГУМАНІЗМ ТА ПОСТГУМАНІЗМ

Швидкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) протягом останнього десятиліття породив різноманітні дискусії про їхній вплив на сучасне суспільство та культуру. Серед цих технологій, чати на основі ШІ, такі як чат GPT, викликають особливий інтерес та породжують низку важливих питань щодо їхнього впливу на гуманістичні та постгуманістичні ідеї.

Гуманізм, який став засадничою силою в розвитку сучасного суспільства, акцентує на цінностях людської гідності, свободи та рівності. З цієї точки зору, важливо розглядати, як взаємодія з чатами GPT впливає на сприйняття цих цінностей. З одного боку, чати GPT можуть сприяти розвитку спілкування та емпатії, що є ключовими аспектами гуманізму. З іншого боку, може виникнути ризик втрати навичок спілкування та міжособистісної взаємодії, які є важливими для розуміння та підтримки гуманістичних ідеалів [1].

У той же час, постгуманізм викликає переосмислення поняття людської ідентичності та взаємодії між людьми та технологіями. В контексті чатів GPT, можливе сприйняття їх як рівноправних партнерів у спілкуванні та створенні знань. Проте, виникають етичні питання щодо контролю за технологіями та збереження прав людини в умовах постгуманістичного світу.

Питання про рівень емпатії у спілкуванні з системами штучного інтелекту є важливим аспектом розуміння їхнього впливу на суспільство та ставлення до гуманістичних і постгуманістичних підходів. З одного боку, можна аргументувати, що взаємодія з чатами GPT може підвищити рівень емпатії. Наприклад, відповіді, які генеруються системою, можуть враховувати емоційний тон користувача та спрямовуватися на підтримку та розуміння. У цьому випадку, спілкування з ШІ може сприяти розвитку емпатії шляхом відображення та підтримки емоційної сторони людського досвіду. З іншого боку, можна стверджувати, що спілкування з чатами GPT може знизити рівень емпатії. Такі системи, хоч і можуть адаптуватися до емоційного тону користувача, проте не мають справжніх почуттів чи співчуття. Тому взаємодія з ними може призвести до віддалення людей від реального спілкування та зниження рівня емпатії через заміщення людського спілкування штучним.

У гуманістичному контексті, підвищення рівня емпатії у спілкуванні з ШІ може бути розглянуто як позитивний аспект, що сприяє підтримці та розумінню індивідів. З іншого боку, у постгуманістичному світі, де люди та технології розглядаються як рівноправні партнери, зниження рівня емпатії у взаємодії з ШІ може вважатися природним розвитком, коли люди навчаються взаємодіяти з машинами як з іншими членами спільноти.

Платформи, які використовують чати GPT для надання психологічної підтримки, можуть стати важливим інструментом для полегшення доступу до психічної допомоги. Наприклад, Woebot – робот-терапевт, що спирається на алгоритми машинного навчання. Він веде з користувачами розмови про їхні емоції, допомагаючи їм краще зрозуміти себе, полегшити емоційний стан та подолати стрес.

Чат GPT, у свою чергу, представляє собою інтерфейс, який може взаємодіяти з користувачами, надаючи відповіді на їхні запитання, аналізуючи текст і генеруючи новий з використанням штучного інтелекту. Це відкриває нові можливості для спілкування, навчання та створення нових ідей. Однак вплив чату GPT на гуманізм та постгуманізм неоднозначний і потребує уважного розгляду [2].

У контексті гуманізму, чат GPT може сприяти розвитку спілкування та розуміння між людьми. Він може допомагати в усвідомленні різноманітності поглядів та допомагати в розробці емпатії. Однак існує ризик, що чат GPT може призвести до втрати вміння спілкуватися між людьми, коли люди стають занадто залежними від технологій.

Чат GPT може бути використаний для створення різноманітного медіа-контенту, такого як новини, статті, або навіть літературні твори. Наприклад, OpenAI GPT-3 був використаний для створення книги "AI & Robot Ethics", що розглядає етичні аспекти розвитку штучного інтелекту та робототехніки.

У постгуманістичному контексті, чат GPT може бути розглянутий як крок до створення спільнот, де люди та машини співіснують та взаємодіють відповідно до нових правил. Він може сприяти розумінню та прийняттю штучного інтелекту як рівноправного партнера. Проте, виникають етичні питання щодо контролю за технологіями та захисту прав людини в умовах постгуманістичного світу [3].

Компанія Google використовує чат GPT для розвитку проекту Perspectron, який має на меті виявлення та боротьбу з онлайн-булінгом та образами. Цей проект використовує алгоритми машинного навчання для виявлення неетичного контенту та реагування на нього, що сприяє покращенню етичних стандартів у віртуальному середовищі.

Важливо враховувати потенційні соціокультурні зміни, які можуть виникнути внаслідок використання чатів GPT. Наприклад, зміни у способах спілкування та взаємодії можуть вплинути на формування міжособистісних відносин та культурних норм. Це може призвести до

переоцінки значення людського спілкування та емоційної зв'язаності в цифровому світі.

Гуманізм, що став основою багатьох сучасних соціокультурних ідей, акцентує увагу на значенні людської особистості, її розвитку та справедливості. Постгуманізм, натомість, розглядає взаємодію між людьми та технологією, а також переосмислює поняття людської ідентичності в контексті розвитку ІІІ.

Отже, вплив чату GPT на гуманізм та постгуманізм може мати різноманітні аспекти. Чати GPT мають значний потенціал для перетворення суспільства. Важливо детально вивчити та обговорити їх вплив на гуманістичні та постгуманістичні цінності, щоб забезпечити їх етичне та відповідальне використання. Від нас залежить, як ми будемо використовувати цю технологію: чи сприятиме вона розвитку співпраці та взаєморозуміння, чи ж породить нові виклики та проблеми, які будуть потребувати глибокого обговорення та етичного аналізу. Розуміння та урахування цього впливу може допомогти нам забезпечити більш гуманний та стабільний світ у майбутньому.

Список літератури:

1. Zhang, H.; Zhang, E.; Di, X.; WANG, Q. The Construction and Considerations of Human-ChatGPT Relationship from the Perspective of Parasocial Interaction. Soc. Gov. Rev. 2023: <https://link.cnki.net/doi/10.16775/j.cnki.10-1285/d.2023.01.007>
2. Introducing ChatGPT: <https://openai.com/blog/chatgpt>
3. Lund, B.D.; Wang, T. Chatting about ChatGPT: How may AI and GPT impact academia and libraries? Libr. Hi Tech News 2023: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/LHTN-01-2023-0009/full/html>

*Чечило Д. А.,
студентка 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМНА ЛІНІЯ: ВІЙНА, ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ТА ГУМАННІСТЬ

Війна – це жахливе явище, яке несе за собою смерть, руйнування та глибокі психологічні травми. Незалежно від її мотивації та масштабів, вона завжди створює серйозні психологічні та етичні виклики. Переживання військових та цивільних осіб під час конфлікту можуть значно відрізнятися, але психологічний стан суспільства загалом відображається в його ставленні до гуманітарних аспектів ведення війни.

Метою даного дослідження є розгляд взаємозв'язку між війною, психологічним станом учасників конфлікту та гуманітарною безпекою українського суспільства. Це допоможе краще зрозуміти важливість збереження людяності та моральних принципів у будь-якій ситуації війни.

В умовах війни, погляди та світогляд українців зазнають значних змін. Зокрема, стають пріоритетними цінності, що стосуються безпеки, солідарності та національної єдності. Війна не тільки викликає переоцінку власних переконань, але і формує нові погляди на життя та майбутнє. Проте, важливо звернути увагу на етичні аспекти вираження негативних емоцій під час війни. Наприклад, бажання смерті росіянам, як прояв негативних емоцій, вибухає у вкрай напруженій ситуації війни та конфлікту. Ці почуття, безумовно, суперечать моральним нормам та гуманності. Досвід перебування в схованках чи ночівлі в метро під час повітряних загроз породжує негативні психоемоційні стани. Але опорою для додання має бути не скільки емоційна розрядка у висловлюваннях, скільки розуміння позитивних, гуманістичних мотивів стійкості задля сім'ї, родини і Батьківщини. Як стверджував німецький філософ Ф. Ніцше: «те що нас не вбиває – робить сильнішими» [1].

Проведене опитування студентів Інституту журналістики у визначення їхніх поглядів на вплив війни на емоційний стан та моральні переконання - показало доволі цікаві результати. Більшість з опитуваних зазначили, що злість, панічні атаки, агресія, апатія та страх - стали повсякденними емоціями для них. Постійний стрес, який супроводжується не висипанням, роздратованістю, переживанням. Безперервні емоційні гойдалки, що, звісно, заважають жити своє «довоєнне» буття. І хоч люди намагаються пристосуватися до нової реальності, емоційний стан дуже страждає. Ці симптоми визначаються у всіх респондентів. У зв'язку з

воєнними подіями прийшло переосмислення «добра і зла» та дуже складно стало пам'ятати про людяність та говорити про якусь гуманність. Саме через це, люди розділилися на два фронти. Одні з яких - втрачають моральну грань та не відзначають особливих переживань, щодо росіян. Інші ж - ще вагаються, адже розуміють, що безпросвітна ненависть лише втомлює і не приносить користі. Але в одному сходяться всі – це бажання помсти, щоб росіяни відчули теж саме, що відчули наші близькі, друзі та українці.

Результати цього опитування дають нам зрозуміти, наскільки війна вплинула на почуття ворожнечі та бажання помсти. Тобто, на даний момент, починаючи з молодого покоління в Україні присутні реальні проблеми з основними принципами гуманності та моралі. Саме це дуже шкодить нашому психологічному стану, може призводити до погіршення загального самопочуття та зниження продуктивності.

Щоб покращити цю ситуацію, важливо спрямовувати емоції на конструктивні шляхи. Для подолання психологічних труднощів війни необхідно вжити комплексних заходів, включаючи психологічну підтримку, терапію та реабілітацію для військових і цивільних осіб, які потерпіли від війни. Також необхідно звертати увагу на важливість відновлення моральних принципів та гуманності в умовах конфлікту.

Гуманізм, як важливе поняття, повинен бути в основі відносин між людьми, навіть у найважчі часи. Для відновлення стабільності у психологічному стані держави варто приділяти увагу інформаційній безпеці, забезпеченню об'єктивної та достовірної інформації, що допоможе зменшити поширення спекуляцій та паніки, які погіршують стан психіки громадян. Необхідно не лише залучати військову, політичну й економічну силу, а й асиметрично використовувати м'яку силу дипломатів, філософів, письменників, моральних авторитетів – тобто гуманістичних лідерів думки. «У них зброя, у нас – поети. Тому ми переможемо», - Говард Зінн, американський історик та політолог [2].

Ця цитата добре описує, наскільки важливі ці люди в цей період. Їхня роль полягає в тому, щоб надати глибоке розуміння ситуації, зокрема в контексті міжнародних відносин, етики та громадської моралі. Гуманістичні лідери думки можуть сприяти дипломатичному розв'язанню конфліктів, впливати на формування громадської думки та підтримувати позитивний настрій в суспільстві. Такий асиметричний підхід до відновлення психологічного стану держави дозволить збалансувати вплив різних сфер національного життя та забезпечити більш глибоке й всебічне вирішення проблем.

Отож, підсумовуючи все – у контексті військових конфліктів важливо пам'ятати про значення гуманності та збереження людяності. Психологічний стан учасників конфлікту може бути визначальним для подальшого ведення війни та побудови миру. Шлях до подолання цих

труднощів лежить у зверненні до гуманізму, підтримки військових, цивільного населення та розвитку програм психологічної підтримки.

Список літератури:

1. Усе, що нас не вбиває, робить нас сильнішими [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://library.vn.ua/news-and-events/novini/2019-news/zhovten-news-2019/use-shho-nas-ne-vbivae-robit-nas-silnishimi> (дата звернення: 30.03.2024р.)
2. They have the guns, we have the poets. Therefore, we will win [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.azquotes.com/quote/515729> (дата звертання: 30.03.2024р.)
3. Пирожков С.І., Хамітов Н.В. Реальне значення України в сучасному Євроатлантичному просторі. Україна дипломатична. 2022/12. С. 63 (дата звернення 30.03.2024р.)

*Шевченко М. М.,
студент 3 курсу ННІ журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЛЮДИНА В ЕПОХУ ЗМІН: ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ ТА ПОСТГУМАНІСТИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний світ стрімко змінюється під впливом технологічного прогресу. Ці зміни кидають виклик традиційним уявленням про людину. Людина взагалі, за своєю природою, має схильність до розвитку (антропогенезу) та добре адаптується до змін. Однак, здебільшого, вона не дуже любить сама змінюватися. Адже в такі часи люди переживають стан невизначеності та невпевненості у своїх діях. Катастрофи, війни, зміни у соціосистемі та інші негаразди у житті стимулюють людину до прагнення вижити. Саме ці зміни і стають поштовхом до становлення нових цілей та пошуку відповідей на нові запитання. Змінюється й ставлення до життя, здобуваються нові знання, відбувається бурхлива переоцінка цінностей. Тому постлюдина просто змушена трансформуватися в епоху змін, тобто шукати себе заново.

Наша сучасність надзвичайно багата на зміни, що надає нам можливість наочно спостерігати різні прояви поведінки та зміни внутрішніх станів людей. Своєю гуманною або антигуманною сутністю, людяністю/нелюдяністю, діяльністю людина прямо впливає на формування свого життя та соціокультурної ситуації спільноти чи суспільства. Завдяки технологічному прогресу та інформаційному простору світогляд людини буде змушений змінюватися, а збільшення продуктивності життєдіяльності сприятиме перетворенням у видах діяльності, зовнішності, поведінці та уяві сучасної людини, чи постлюдини. Завдяки якісному антропогенному стрибку у розвитку людини та техногенному прориву, в результаті антропосоціогенезу, ідею постлюдини стали розглядати як перехід до антропосоціотехногенезу [6,1].

Оскільки людина є істотою соціальною, технологічні зміни неодмінно впливають на тип її мислення. З'являються нові професії та перспективи, що розкривають для людини нові сенси буття. Під час переосмислення цих змін сформувалася концепція постгуманізму [7,1] – людяності у широкому сенсі, а також як риси характеру особистості (що проявляється у співпереживанні до істот як свого, так і інших видів). Це веде до переосмислення людської природи та дискусій про створення нового типу суспільства. Ідеї постгуманізму пропонують розглядати розвиток людяності через трансформацію людської природи, що

відбувається під впливом технологій та нових знань. Вважається, що еволюція людини продовжується і в майбутньому, науковий прогрес веде до нового етапу розвитку, де людські можливості будуть значно розширені завдяки штучному інтелекту. Тому людина починає вже зараз пристосовуватися та змінюватися відповідно до техноперспектив.

Отже, розвиток технологій безпосередньо веде до створення штучного мозку, здатного мислити самостійно [4, с.20]. Але те, що технології не завжди спрацьовують на благо, ми й спостерігаємо зараз. Сьогодення людства показує нам, що й досі немає розуміння, що саме вбиває в людині людяність і що слід зробити для активування її потенціалу. Дослідження теми війни і миру показує нам, як діють на людей технології пропаганди у тоталітарних системах [5, с.19] і як люди майже забувають про свою людяність. Культура споживання людьми інформації не притаманна таким системам. Як правило, люди починають підтримувати думку більшості, бо не мають власної. Тобто з людиною мають пройти глибинні трансформаційні процеси, аби вона навчилася мислити самостійно. А. Маслоу має гарний вислів: «Люди повинні стати кращими, інакше, цілком можливо, всі ми або будемо зметені з лиця Землі, або, навіть якщо виживемо як біологічний вид, будемо жити в напрузі і тривозі» [2]. Наприклад: займаючись справді тим, що цікаво, людина розповсюджує любов, позитив і самоповагу, віддзеркалюючи свій емоційний стан на суспільство. Це призводить, як мінімум, до зменшення рівня агресії серед людей, і соціосистема реагує позитивно. Саме від особистого сприйняття людиною дійсності й залежить розвиток людських якостей, таких як людяність тощо. В такі часи змін відбувається як якісний стрибок в особистому розвитку людини, так і чергова ступінь еволюції всього людства, бо самі зміни і стають рушійною силою.

Науковці мають різні ідеї щодо проявів людяності у майбутньому. Саме зараз ми проходимо такий період змін, і можемо наочно спостерігати, як по-різному відбувається новий еволюційний етап формування особистості у різних поколіннях людей, що безпосередньо живуть у наш час. Новітні покоління більш схильні до гуманної взаємодії та проявів людяності, менш агресивні, більш витончені у сприйнятті. Їх внутрішній світ здається ширшим і світлішим, та вони виглядають більш адаптованими до отримання нових знань. Однак зараз ми змушені спостерігати, як існуюча система суспільних відносин не встигає за розвитком людей, як не співпадає з розвиненістю молоді та й громадян взагалі. Хоча це і не сприяє кращим проявам людини, але, незважаючи на це, ми бачимо доволі гуманне відношення громадян до неповороткості цієї системи.

Бачення, що гуманістичні ідеї мирного співіснування з людьми, природою, тваринами, планетою тощо будуть домінувати у майбутньому, наразі залишається лише надією. Конфлікти сьогодення неодмінно змінять

людство, що, безумовно, має спонукати людей до різного роду проявів людяності, адже це буде вельми доцільно. Отже, можна зробити висновок, що цей процес може призвести до формування нового гуманізму, який буде враховувати виклики та можливості постгуманізму. Це дозволить нам зрозуміти, що означає бути людиною в епоху змін, та як вона має трансформуватися, щоб адаптуватися до нових викликів, розкриваючи свій потенціал людяності. Завдяки цьому ми зможемо знайти шляхи до кращого майбутнього для людства та більш цивілізованого світу на тлі нової цивілізаційної ситуації.

Список літератури:

1. Гусарев С. Д. «Гуманізм як основоположна ідея сучасного правого світогляду» <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/63812>
2. Маслоу А. «Далекі межі людської психіки» <https://bookmood.com.ua/ua/elektronnaya-kniga-dalnie-predely-chelovecheskoj-psikhiki-abraham-kharold-maslou/>
3. Богачев Р.М. Філософія «Філософські виміри людяності» https://fsp.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/materiali_dninauki2015.pdf
4. «Гуманізм та антигуманізм у подоланні конфліктів сучасності» https://fsp.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/materiali_dninauki2015.pdf
5. Поліщук О.П. «Дилема війни/миру в постгуманному світі» http://eprints.zu.edu.ua/29503/1/seminar_27042017.pdf
6. Батраченко І. Г, Мозгова Т. Ю. «Трансформація у постлюдину як потенціальний вектор розвитку елітарноорієнтованих життєвих домагань сучасної молоді» https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/31206/1/Batrachenko_Mozhova_postlyudyna.pdf
7. Гоц Л.С. «Проблема ототожнення термінів «трансгуманізму» і «постгуманізм» та ступінь наукової розробленості теми в Україні» <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/15469/13960>

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

ЧАСТИНА 1

ВІЙНА ЯК ВИПРОБОВУВАННЯ ЛЮДЯНОСТІ

<i>Шевченко С. Л.</i> Людяність як основа автентичного буття у філософії Г. Марселя	6-8
<i>Гончаренко М. М., Караульна Н. В.</i> За межею людяності	9-12
<i>Ищенко О.М.</i> Символізація українського політичного простору в аспекті війни	13-16
<i>Адамович І.С.</i> Захист тварин під час війни як прояв людяності	17-19
<i>Бондар Влада-Анастасія В.</i> Випробовування людяності в умовах збройної агресії росії проти України	20-23
<i>Виногородська Л.О.</i> Трансформація людяності: між людською природою та інструментом війни	24-27
<i>Григорак Ю.Д.</i> Війна як випробування людяності в контексті доробку античних мислителів	28-31
<i>Дуженко В.Я.</i> Виклики вибору та самовладання в умовах загарбницької війни росії проти України	32-33
<i>Жерегіна М.О.</i> Екзистенціали буття українців у межевій ситуації війни	34-36
<i>Залевська О.В.</i> Людяність як чинник згуртованості українського суспільства під час війни	37-41
<i>Копишинська А.О.</i> Як війна змінює людські цінності	42-44
<i>Нефьодова А.С.</i> Пацифізм в умовах війни – парадокс чи прояв людяності	45-47
<i>Соловйов О.П.</i> Як не втратити людяність під час війни?	48-49

ЧАСТИНА 2

ОСВІТА І НАУКА В КОНТЕКСТІ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

<i>Губерський Л.В.</i> Гуманістичний потенціал філософської освіти	50-53
<i>Сащук Г.М.</i> Основні засади державної гуманітарної політики України в культурній сфері	54-58
<i>Хилько М.І.</i> Національний екологічний інтерес України	59-61
<i>Власенко Ф.П.</i> Ціннісний зміст освіти: виклики і загрози в умовах війни	62-65
<i>Васюк І.В.</i> Роль гуманітарного мислення в сучасній академічній освіті України щодо забезпечення ефективної політики держави	66-69
<i>Діденко Л.В.</i> «Відкриті протоколи» антропоінтеракціювання: смислоконструювання	70-72
<i>Жилінська С.І.</i> Філософсько-світоглядна місія української	73-75

науки та освіти в умовах протистояння російській неоімперській агресії	
<i>Коваленко А.О.</i> Освітній осередок як інструмент формування та захисту національної свідомості	76-79
<i>Коваленко А.С., Зайко М.О.</i> Мова у герменевтичному вимірі сучасної культури	80-82
<i>Рябоволова К.Р.</i> Освіта і наука як основа стійкості суспільства в умовах гуманітарної кризи	83-85
<i>Шинкарук К.В.</i> Взаємозв'язок освіти та людяності: філософські аспекти формування гуманістичного світогляду	86-89

ЧАСТИНА 3

ГУМАНІЗМ VS ПОСТГУМАНІЗМ

<i>Калуга В.Ф.</i> Цивілізаційний інфантилізм крізь призму гуманізму як спосіб буття людини маси	90-93
<i>Sajtarly Inna</i> The main determinants of humanism from the perspective of contemporary philosophy	94-96
<i>Туренко В.Е.</i> Гуманізм та філантропія: рефлексії між філософією та класичною філологією	97-99
<i>Левченко Є.В.</i> Переосмислення принципів гуманізму в умовах війни	100-102
<i>Товмаш Д.А., Тормахова А.М.</i> Цифрова гуманітаристика в епоху постгуманізму	103-106
<i>Хилько М.М.</i> Гуманістичні підвалини української геополітичної думки кінця XIX – першої пол. XX століття	107-110
<i>Задорожна І.Я.</i> Штучний інтелект і розвиток гуманізму	111-113
<i>Каратаєва Є.М.</i> Гуманізм і постгуманізм: спільне та відмінне	114-115
<i>Климюк В.Б.</i> Ментальне відновлення українців: моральні дилеми та етичні вирішення	116-117
<i>Пищик С.В.</i> Інформаційна культура в умовах гібридної війни	118-120
<i>Пономарьова А.А.</i> Самосвідомість: гуманність та гідність під перевіркою війни	121-122
<i>Романчук М.О.</i> Війна як дзеркало людської доброти і жорстокості: моральні суперечності всередині держави	123-126
<i>Сень В.В.</i> Символізація гідності в українському медіапросторі	127-130
<i>Степанова М.О.</i> Вплив чату GPT на гуманізм та постгуманізм	131-133
<i>Чечило Д.А.</i> Проблемна лінія: війна, психологічний стан та гуманність	134-136
<i>Шевченко М.М.</i> Людина в епоху змін: гуманістичні цінності та постгуманістичні перспективи	137-139

Наукове видання

Філософія людяності в освіті, науці та житті

Збірник наукових матеріалів
круглого столу,
присвяченого пам'яті
професора Анатолія Олексійовича Приятельчука
(Київ, 19 квітня 2024 року)

Тексти статей, тез подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст публікацій, точність наведених фактів, цитат,
власних імен, інших відомостей покладено на авторів.

Упорядкування: **Власенко Ф.П., Левченко Є.В., Товмаш Д.А.**
Комп'ютерна верстка: **Товмаш Д.А.**
Дизайн, обкладинка: **Кунька О.Г.**

Підписано до друку 06.05.2024 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 10,58.
Тираж 100 пр. Зам. № 2/24

Видавець ТОВ «ВАДЕКС»
04074, м. Київ, вул. Бережанська 9
тел. 067 502-22-42

сайт: <https://vadex.com.ua/>

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України суб'єктів
видавничої справи ДК № 4285 від 27.03.2012 р.